S. EVSTATHII

HOMILIA INEDITA ET FRAGMENTA

S. EVSTATHII

Episcopi Antiocheni

IN LAZARVM, MARIAM ET MARTHAM

HOMILIA CHRISTOLOGICA

Nunc primum e codice gronouiano edita
cum commentario de fragmentis eustathianis
accesserunt
fragmenta Flauiani I Antiocheni

Thesim alteram Facultati Litterarum Vniuersitatis Parisiensis

PROPOSVIT

Ferdinandus CAVALLERA

ALMA COLLEGE
208.33
LIBRARY
Ev79c
Alma California

PARISIIS
APVD A. PICARD ET FILIVM
82, Via Bonaparte
—
1905

33075

ALBINO MORERA

S. T. D.

INDEX

PRAEFATIO IX
ADDENDA In Melchisedech XII

Homilia in Lazarum, Mariam et Martham (1-51).
Prolegomena 3
Argumentum 25
Homilia cum interpretatione latina 26

De Fragmentis Eustathii (53-100).
A. EXEGETICA :
1 in Hexaemeron fg. **1** 57
2 de Melchisedech **2-3**[3] cf. Addenda. 59
3 in Ioseph **4**[2] 64
anepigraphus in Genesim **5** 65
4 de Engastrimytho. 65
5 in Libros Regum **6** 66
6 in Psalmum 15 **7-8** 66
7 in Psalmum 92 **9-12** 67
8 in Stelographiam **13-14** 67
9 in Cantica Graduum **15-16** 72
10 in Prouerbia **17**, **37-39** 72
in Prou. VIII. 22 **18-36** 75
11 in Ecclesiasten **40**[2] 81
12 in Hebraïsmum **41** 82
13 in Ioannem **42-45**[1] 82
de tentationibus **45**[1] 84
in Samaritanam **45**[2] 85

B. Polemica, Varia:

14 de Anima **46-60** 86
15 contra Arianos **61-78** 91
16 contra Photinum seu Morinum **78-80**[2] ... 95
17 sermo Catecheticus **81** 97
18-20 Anepigrapha **82-86** 97
Appendix 21. De Liturgia Eustathii 100

Flauiani episcopi Antiocheni fragmenta 101

Indices:

Locorum S. Scripturae 111
Verborum homiliae 112
Fragmentorum Eustathii 128
Fragmentorum Flauiani 131

PRAEFATIO

Cum ad historiam schismatis Antiocheni conscribendam documenta quaererem in ueterum monumentis, summa cura enitebar ut quae fragmenta in eis sparsa erant ex scriptis Eustathii episcopi Antiocheni reperirem atque colligerem. At cupiditati diu res parum satis faciebant. Dolebam quidem uirum praeclarum cuius laudes apud antiquos Patres et scriptores saepe praedicarentur, paene totum interiisse uixque ex tot eius libris doctrina simul et eloquentia praestantibus unum superesse quo quasi uehementius animus ad ceteros desiderandos incenderetur. Igitur cum scriptores scriptorumque et manuscriptorum catalogos improbo labore excussissem, pauca tantum inueneram, cum tandem laboris praemium iam desperatum se mihi obtulit. Dum enim perlego catalogum bibliothecae Lugduni Batauorum, in mentionem incidi homiliae Eustathii Antiocheni de Lazaro, Maria et Martha, de qua nullibi quidquam legeram. Vbi uero primum, beneficio eorum qui praesunt Vniuersitati et Bibliothecae illi clarissimae, atque opera R. P. Van den Gheyn, viri humanissimi, conseruatoris manuscriptorum in Bibliotheca Regia Bruxellensi, mihi in

hac bibliotheca, codicis potestas facta est, oculos in librum auide conieci, homiliamque totam perlegi ut num fetus Eustathii genuinus esset quodammodo certior fierem. At statim ab ipso initio mens conquieuerat : egregia enim pulcherrimae orationis signa prae se ferebat ut, etiam si forte Eustathii non esset, de quo non temere iudicandum erat, ea tamen uideretur quae in lucem proferri omnino mereretur. Sed de his rebus mox.

Iamuero me gratam etiam rem iis qui antiquitatem colunt putaui esse facturum si iis fragmentis quae post Allatium et Fabricium, iterum Migne in Patrologia graeca edidit aliqua non spernenda adicerem curaremque ut maiore cum ordine et operum, quantum fieri posset, habita ratione conecterentur. Sic faciliorem fore uiam operamque ei qui posthac, quod sane exoptandum est, Corpus Eustathianum absolutissimum constituere uellet.

Neque, puto, quisquam me reprehendet quod operi Eustathiano quasi πάρεργον, scriptorum Flaviani episcopi Antiocheni, cuius laudes non semel filius amantissimus Ioannes cognomine Chrysostomus protulit, fragmenta collegerim atque adiecerim. Quod cum nemo adhuc fecerit, operae mihi uisum est pretium non neglegere. Utinam de Meletio idem facere potuissem! At ex duobus aut tribus fragmentis quae interdum a scriptoribus antiquis proferuntur nullum est quod illius esse, huius aeui scriptores aequo animo concedere parati sint.

Hic liber qualiscumque est, opto iis inseruiat qui aureum illud quartum saeculum colunt, in quo christiani scriptores, tanta solertia, antiquitatis et

litterarum nobili patrimonio suscepto, illud suis operibus retinere et augere studuerunt.

Iis autem gratias agere cupio, quorum beneficio hunc libellum utiliorem simul et politiorem reddere potui, inter quos mihi nominare liceat : A. Puech prof. adi. Facultati Litterarum Vniuersitatis Parisiensis, A. d'Alès, C. Bernoulli, praef. bibl. Basil. et P. Boudreaux.

ADDENDA

Cum iam typis mandassem eam fragmentorum partem in qua de tractatu in *Melchisedech* egeram, I. Lebreton u. cl. mecum pro sua humanitate, communicavit nouum fragmentum idque praestantissimum huius libri, quod hic descripsi. Videtur liber occasione haeresis Hieracitarum scriptus. Fragmentum e cod. Paris gr. 924 eruitur cui titulus est : *Loci communes theologici ex SS. Patrum operibus excerpti.*

Εὐσταθίου ἐπισκόπου περὶ τοῦ Μελχισεδέκ.

(3)† [253ᵛ] Εἴποι τις ἂν τὸν Μελχισεδὲκ ἀγενεαλόγητον εἶναι διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ, μηδὲ ὑπὸ Μωσέως γενεαλογεῖσθαί ποτε, εἶναι δὲ Χαναναῖον τὸ γένος καὶ ἐκ τῆς ἐπαράτου ἐκείνης σπορᾶς ὁρμᾶσθαι, δικαίου δὲ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀποφανθέντος καὶ οὐκ ἐκ προγόνων ὁρμωμένου δικαίων οὐδὲ ἀπό τινος δικαίας σπορᾶς[1] · οὐ θέμις οὖν ἦν (col. 2.) γενεαλογεῖν καὶ εἰς τὸ τοῦ Χαναὰν γένος ἀνάγειν τὸν εἰς ἄκρον δικαιοσύνης νεύοντα, οὐδὲ γὰρ πρεπωδέστατον ἦν τὸν τῆς ἄκρας δικαιοσύνης ἐπιλελημμένον ἀμπλάκειν τῷ τῆς ἀκρᾶς ἀδικίας ἐπιλελημμένῳ γένει. Διὸ ἀπάτορα καὶ ἀμήτορά φησιν αὐτὸν ἡ γραφὴ, οὐκ ἀξίους τοὺς προγόνους

1. Lege : δίκαιον δὲ ....ἀποφανθέντα... ὁρμώμενον.

ἡγούμεθα[1] τῆς ἀρετῆς τοῦ δικαίου ἀνδρὸς καὶ σόφρωνος. Πολλοὶ μὴ νοήσαντες τὰ περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ εἰρημένα, μείζονα τοῦ Χριστοῦ τοῦτον εἰρήκασιν, καὶ ἀπεστήσαντο[2] ἑαυτοῖς αἵ-[253a]ρεσιν, οἱ καὶ λέγονται Μελχισεδεκιανοί. Φιλονεικοῦντες οὖν καὶ βουλόμενοι δεῖξαι ὅτι μεῖζόν ἐστιν τοῦ Χριστοῦ ὁ Μελχισεδὲκ, προφέρουσιν ἡμῖν μάρτυρα τὴν γραφὴν λέγουσαν· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· πῶς γὰρ, φησὶν, οὐκ ἂν εἴη μείζων οὗ κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν τάξιν ἱερατεύει ὁ Χριστὸς; Ἄλλοι δὲ πλανηθέντες λέγουσιν αὐτὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν αὐτὸν εἶναι ἄνθρωπον ὁμοιοπαθῆ ἡμῖν καὶ μήτε μείζονα Χριστοῦ, ἀλλ' οὔτε Ἰωάννου τοῦ (col. 2.) βαπτιστοῦ, οὔτε μὴν εἶναι αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅτι δὲ οὐκ ἔστι μείζων τοῦ Χριστοῦ, εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ τοῦτο λέγοντες ποίου χωρίου αὐτὸν εἶναι λέγουσιν; ἆρ' οὐρανίου; ἆρα ἐπιγείου ἢ καταχθονίου; εἰ μὲν οὐρανίου ἢ ἄλλου τινὸς χωρίου, ἀκουσάτωσαν ὅτι αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ καὶ τὰ ἑξῆς· εἰ οὖν κάμπτει γόνυ, ἐλάττων[3] εἴη ὁ προσκυνῶν τοῦ προσκυνουμένου Χριστοῦ· ἀλλ' οὔτε τὸν ἐπιόντα στίχον οἱ τάλανες ἴσασιν· τῷ ἀφωμοιουμένῳ τῷ Υἱῷ τοῦ θεοῦ· ὥσπερ καὶ ἡμεῖς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν [254r] θεοῦ ἐγενόμεθα. Ἀλλ' ἴσως τις ἐπερωτᾷ τῶν ἀκροατῶν καὶ λέγει· τί οὖν ἔστι τὸ ἀπάτορα αὐτὸν λέγεσθαι καὶ ἀμήτορα καὶ ἀγενεαλόγητον; πρὸς ὃν ἐροῦμεν ὅτι Ἰουδαῖοι μὲν αὐτὸν εἰρήκασιν ἐκ πορνῆς γεγενῆθαι καὶ διὰ τοῦτο μὴ γενεαλογεῖσθαι ὑπὸ τῆς γραφῆς· πρὸς οὓς ἐροῦμεν ὅτι· κακῶς εἴπατε· εὑρίσκομεν γὰρ καὶ ἄλλους ἐκ πόρνης γεγενημένους καὶ γενεαλογηθέντας· εὐθὺς ὁ Σολομὼν ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου, εἶτα καὶ ὁ Ἀβιμέλεχ υἱὸς Γεδε-(col. 2)ών. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ γενεαλογεῖται; Ἐπειδὴ τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ καὶ τούτου εἰκόνα ἔφερεν, διὰ τοῦτο παρέλιπεν αὐτοῦ ἡ γραφὴ τὸν πατέρα καὶ μητέρα, ἵνα ἐν ἐκείνῳ καθάπερ εἰκόνι τὸν ἀληθῶς ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα

1. Lege ἡγουμένη. 2. Melius ὑπεστήσαντο. 3. Adde ἄν.

καὶ ἀγενεαλόγητον Χριστὸν ἐνοπτρισώμεθα· ἀπάτωρ γὰρ Χριστὸς ἐπὶ γῆς κατὰ σάρκα, ἀμήτωρ ἐν οὐράνοις κατὰ πνεῦμα κατὰ τὴν θεότητα· τοιοῦτον ἔστι καὶ τὸ μήτε ἀρχὴν ἡμέρας μήτε ζωῆς τέλος ἔχων· οὐ γὰρ ἐγενεαλό[254ᵘ]γησεν ἡ γραφὴ τὸν Μελχισεδέκ, ἀλλὰ παρέλιπεν αὐτοῦ καὶ τὴν τελευτὴν ἵνα, καθὰ προείπαμεν, ἐν ἐκείνῳ τοῦτον θεωρήσωμεν· βασιλεὺς γὰρ δικαιοσύνης ἑρμηνεύεται Μελχισεδέκ, ὅς ἐστι Χριστὸς, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων· οὔτε γὰρ ἐν ἀρχῇ ἡμέρας ὁ θεὸς Λόγος ἐγεννήθη, οὔτε ἐληξέ ποτε ἢ ἐτελεύτησεν· εἰς ἀεὶ γὰρ ὁ Χριστὸς διαμένει. Οὗτος οὖν ὁ Μελχισεδὲκ ἀνὴρ δίκαιος γέγονε καὶ ἀληθῶς εἰκόνα θεοῦ φέρων ἐν ἑαυτῷ· προφητικῷ (col. 2) τοίνυν πνεύματι κινούμενος τὴν μέλλουσαν ὑπὸ Χριστοῦ προσφορὰν τῷ θεῷ προσκομίζεσθαι νοήσας, ἄρτῳ καὶ οἴνῳ τὸν θεὸν ἐγέραιρεν μιμούμενος τὸν μέλλοντα Χριστόν. Ἐπεὶ οὖν ἐν τῇ Ἰουδαίων συναγωγῇ ἡ τάξις τοῦ Ἀαρὼν θυσίαν προσέφερεν τῷ θεῷ, οὐκ ἄρτον καὶ οἶνον ἀλλὰ μόσχους καὶ ἀμνοὺς, ἐναίμοις θυσίαις δοξάζουσα τὸν θεὸν, ὁ θεὸς πρὸς τὸν μέλλοντα γεννᾶσθαι ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας Ἰησοῦν ἐβόα λέγων· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· οὐ κατὰ τὸν Ἀαρὼν τὸν [255ʳ] ἐναίμοις θυσίαις λατρεύοντα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἐν ἄρτῳ καὶ οἴνῳ τὴν τῶν ἐθνῶν προσκομίζων προσφορὰν εἰς τὸ διηνεκές.

EMENDANDA

P. 32 l. 4. lege δίδοται.
P. 63 f. 3ª. lege ἀφομοιοῦται.

S. EVSTATHII

HOMILIA NONDUM EDITA

In Lazarum, Mariam et Martham.

PROLEGOMENA

Mihi in animo non est de S. Eustathio episcopo Antiocheno copiose disserere. Quae enim ad uitam eius pertinent, magna ex parte, a me iam in libro *de schismate Antiocheno* (cap. I°) praeoccupata sunt; quae uero ad eius scripta, olim ab Allatio, Tillemontio, Gallandio, multisque aliis rei litterariae peritis uiris, nuper etiam ab. A. Iahn sunt exposita in praefatione ad editionem libri aduersus Origenem, εἰς τὸ τῆς ἐγγαστριμύθου θεώρημα (*Texte und Unters.* II 4. 1886). Hic satis erit pauca in memoriam legentium reuocare.

Eustathius, Sidetes patria, primum Beroae, dein Antiochiae creatus episcopus, se Arianorum hostem, Nicaeae praesertim, strenuum indefessumque praebuit. At, postquam Constantinus Eusebianis animo fauere coepit, multo conatu ab iis impetitus Eustathius, sede sua eiectus est atque in Thraciam ab imperatore relegatus. Inter Patres autem IV^i^ saeculi, numeratur ab Hieronymo, « qui in tantum philosophorum doctrinis atque sententiis suos resarciunt libros ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem saeculi an scientiam scripturarum » (Hier., *ep.* 70 PL. 22, 667-68). Quae uero in eius ratione scribendi praecipue laudabantur et laudanda sunt, his paucis atque optimis uerbis Sozo-

menus comprehendit : « Ἀνὴρ τά τε ἄλλα καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ ἐπὶ εὐγλωττίᾳ δικαίως θαυμαζόμενος, ὡς ἐκ τῶν φερομένων αὐτοῦ λόγων συνιδεῖν ἔστιν, ἀρχαιότητι φράσεως καὶ σωφροσύνῃ νοημάτων καὶ ὀνομάτων κάλλει καὶ χάριτι ἀπαγγελίας εὐδοκιμούντων. » (Soz., H.E, II, 19). De his etiam operibus haec nimis breuiter, in libro *De Viris Illustribus* Hieronymus : « Eustathius, genere Pamphylius, Sidetes, primum Beroae Syriae, deinde Antiochiae, episcopus rexit Ecclesiam et aduersum arianum dogma multa componens, sub Constantino principe, pulsus est in exsilium Traianopolim Thraciarum, ubi et usque hodie conditus est. Exstant eius uolumina de anima, de Engastrimytho aduersus Origenem et infinitae epistulae quas enumerare longum est » (c. LXXXV, textum PL. 23, c. 691, emendaui ex ed. Bernoulli, 1895, p. 45).

Vnus ex eis integer superest liber *de Engastrimytho.* Adde nunc homiliam de Lazaro. Cetera frustatim tantum habentur a scriptoribus posterioris aetatis excerpta, quae omnia fere, si excipias epistulam ad Alexandrum episcopum Alexandriae scriptam *de Melchisedech*, sunt polemici generis praesertim aduersus Arianos. Sed de his mox in altera libri huius parte scribam.

Venio nunc ad *homiliam de Lazaro, Maria et Martha*. Haec in codice graeco chartaceo (322 × 222 : 31 uersus) continetur bibliothecae Lugduni-Batauorum, qui *Gronouianus* 12 inscribitur estque, ut ex catalogo I. Geel nouimus, emptus cum ceteris gronouianis, numero 136, ex auctione publica, anno 1785. Codicem uero, ipsius Io. Fred. Gronouii (1611-1671) manu descriptum esse constat ex adnotationibus quibusdam ad marginem appositis quae, ut

accurate inspicienti patebit, ab eodem additae sunt qui codicem scripsit; hae autem annotationes scripturam I. Fr. Gronouii referunt, quod Sc. de Vries u. cl., bibliothecae praefectus, mihi litteris humanissime confirmauit. Ceterum non tantum ex ratione scribendi uerum etiam ex uerbis ipsis annotationum constat scriptoris ταυτότης. Quae quoniam rem optime illustrant aliqua hic inseram. P. 425 *haec ab alio in margine adscripta inserenda putaui quod sensui pulchre quadrare uidebantur;* p. 240 *quae duobus hisce asteriscis inserta sunt pro annotatione aliqua in margine erant apposita in archetypo;* p. 415 *hoc uocabulum alterius litera appositum margo habebat;* p. 319 λεκτέον ἐστι *aut simile quid scribi uidetur;* p. 133 *tres uirgulae ita in archetypo positae erant,* p. 138 *ex hac uoce* ἀπιγνιν *prius* η *erasum fuit ac loco eius margini haec syllaba* λαμ *posita;* p. 196 *init.: post* ὧν *atque* φυτοῦ *utrobique ultimam uersuum seriem radendo interruperat, ac uacua loca reliquerat, ita tamen ut monstrantibus utrinque ueteris scripturae uestigiis illinc quidem complexum hoc* ὡς ἀκούω συκομοραίας, *hinc uero hoc* καὶ τῶν πολλῶν ὀένδρων ἀτιμοτέρου, *rasuram illam abstulisse animaduertere fuerit integrum.* Haec satis sint, ut de coniecturis ab ipso scriba ad marginem etiam appositis taceam, quas I. Geel in *catalogo* p. 4 iam indicauerat et de quibus exempla quaedam infra in notis criticis ad homiliam de Lazaro habebuntur. Ceterum codicem descriptum esse post editionem principem graecolatinam quae, Parisiis, anno 1615, Frontonis Ducaei S. I. curis prodiit, sententia haec ad marginem non semel apposita satis declarat: *deest in impresso.* Immo paginae libri impressi ad latus indicis initio uoluminis adscriptae sunt. Quare non ad saecu-

lum XVI ut I. Geel in catalogo sed ad XVII codex iste adscribendus est.

Iamuero quod ad rem maioris momenti est, etsi tacet scriba de apographo ex quo suum descripsit, formulam tamen quamdam in fine indicis retulit ex qua de origine archetypi feliciter admonemur. Haec, ab I. Geel iam exscripta est p. 4ª catalogi :

βίβλος διαφέρουσα ἀρσενίου
Μονᾶ καὶ ἡγουμ μᾶ μητροφ
τοῦ ἁοι μητροπ σμυρνς.

At alia quaedam documenta sunt ex quibus haec uberiore luce illustrantur. Codex enim gronouianus ex duobus archetypis conflatus est, unus quidem qui liber Arsenii est, cuius index fº 1-2ʳ habetur, desinit ad fᵐ 237ʳ init. ; alter autem, ex quo libri *de hominis opificio* descriptio incohata est, a fº 237ʳ ad fᵐ 270ʳ. Sed in fine huius paginae (553 ex numeratione Gronouii), scriptio abrupta est, supersuntque folia alba non pauca. Cum uero paginae utriusque archetypi ad marginem appositae sint, etsi non sine aliqua neglegentia in posteriore, patet posterioris 57 paginas tantum descriptas esse, priorem uero qui integre in codicem relatus est, 459 paginas saltem numerasse. Hic ut supra iam indicatum est, βίβλος est Arsenii qui non paucos S. Gregorii Nysseni libros in eo collegit unaque homiliam Eustathii de Lazaro et alteram Anastasii Sinaitae ; in fine uero, qua erat in Metrophanem beneuolentia, aliqua Metrophanis et de Metrophane addidit : uersus anacreonticos Metrophanis de Trinitate (fº 231ᵘ-233ʳ) et qui inscribuntur στοίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς Μετροφάνην — alteri (10) Anastasii protospatharii et quaestoris, alteri (19)

Leonis patricii magistri et proconsulis (de his cf. Krumbacher *Byz. Lit.* 2ª ed. 722-23). Notum quidem est Metrophanem metropolitam smyrnensem inter eos eminuisse qui Photii conatus frangere studuerunt ob idque bis ab eo sede sua eiectum esse, cum tamen IIum Constantinopolitanum concilium eum, post primum exsilium, in sedem reposuisset. His monumentis accedit precatio quaedam bene longa (fº 233ᵘ-234ʳ), dein altera brevis ipsius Arsenii, his verbis :

Χορηγὲ πάντων τῶν ἀγαθῶν Ἰῦ Χε̄ ὁ θ̄ς ἡμῶν, πρεσβείαις δυσωπούμενος τῆς παναχράντου σου μρ̄ς δεσποίνης ἡμῶν θκο̄υ καὶ ἀεὶ παρθένου μαρίας, καὶ τῶν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ ἐμφερομένων ἁγίων πρω̄ν ἡμῶν, μετὰ καὶ μητροφάνους τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως καὶ πνικου ἡμῶν πρς. Καὶ εὐχαῖς πάντων τῶν ἀναγινωσκόντων τοῖσδε τοῖς ψυχοφελέσι συγγράμμασιν, δὸς χάριν καὶ ἔλεος καὶ λύτρον πταισμάτων καὶ βίου διόρθωσιν Ἀρσενίῳ ἁμαρτολῷ μονᾷ καὶ ἡγουμένῳ τῷ [234ᵘ] [κε]κρᾱμένῳ[1] τὸ ἱερὸν τοῦτο βιβλίον. Ἀμήν.

Tandem haec clausula

Ἐγράφη ἐν ἔτει (corras. ἔτεσι) ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ϛ Ϋ Κα Δ ιν ιε· μηνὶ ὀκτωβρίῳ ἐπὶ ἀλεξάνδρου καὶ κωνσταντίνου τῶν φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων [2].

Cum autem Alexander a V Id. mai. 911 ad VII Id. iun. 912 cum Constantino regnauerit, patet codicem

1. κε corrasum est.

2. Gronouius ad marg. dext. scripsit: 6421, ad sinist. uero: Aetas mundi tempore nascentis Christi fuit secundum Hebraeos et Bedam 3952, secundum Eusebium 5199, secundum Orosium 5200, secundum Isidorum 5328, secundum Alfonsum 6934.

descriptum esse mense octobri 911 [1]. De Arsenio uero mihi inquirenti nihil sese certi obtulit. Metrophanes certe monachus fuit studites at, nisi fallor, etiam in monte Latro degit, in quo Arsenius quidam monachus uixisse traditur. Sed in tanta copia Arseniorum quisnam discipulus Metrophanis fuerit cuiusque monasterii higumenus incertum est (cf. Krumbacher. *Byz. Lit.* 2ª ed. in ind. uoc. Arsenios et Metrophanes; Fabricius-Harles, XI, 700).

Iamuero etsi permultos ueterum librorum catalogos atque eruditorum uirorum bibliothecas litterarum graecarum magna diligentia euolui, nullum etiamnunc alium librum exstare noui in quo S. Eustathii homilia de Lazaro contineatur. Faxit tamen Deus, ut si quis lateat, in lucem proferatur, quo textus etsi bonus est, facilius emendari possit, eo uel magis quod nullum ex antiquitate ad nos, praeter titulum in codice Arsenii, genuinitatis testimonium peruenit. Quod non ita in diffidentiam mouere uiros eruditos debet reputantes paucissima ex Eustathii scriptis illisque *infinitis epistolis* de quibus Hieronymus meminit (c. 85 libri *de Vir. Ill.*), non dico obliuionem effugisse sed etiam inscriptione cognosci. Quod fatum Eustathio cum multis antiquitatis etiam christianae scriptoribus iisque non spernendis commune est.

De genuinitate tamen homiliae uix uidetur locus esse dubitandi neque eum qui cetera ab Eustathio scripta perlegerit illam ei detracturum puto. Nam, ut argumento graui ordiar, locus quidam huius homiliae et fragmentum alterius Eustathii libri *in*

1. Annus a creatione mundi discrepat ab indictione et anno imperatorum; ex illo esset 913 scribendum.

Stelographiam Psalmorum, quod infra integrum sub nº 13 fgm. exscribetur, magna inter se in sententiis uerbisque cognatione coniunguntur. At card. Pitra qui partem tantum fragmenti nouerat, cum id in *Spicilegio Solesmensi* t. I, p. 351 ederet, in eo iam animaduerterat aliquid singulare contineri quod Eustathii quadam ratione proprium esset. Sic enim ille, in nota 3 loc. cit. « Qui haec de Iacobi titulo huc usque exposuerit neminem noui Eustathio antiquiorem, nec ullum post eum, praeter S. Germanum CP, orat. in magnum diem sabbati et in uenerat. crucis. Quos enim adduxit Gretzerus, Hieronymum in Ps. 79 et Augustinum 70 de tempore et tract. de cataclysmo, sublestae fidei nimis reputantur cf Gretzer *opp.* t. I, p. 69 ed. Ratisb. » Si quis uero conferat locum Eustathii, ubi exponitur sensus figuratus erectionis lapidis a Iacob factae post uisam scalam in qua angeli descendebant et ascendebant cum sermone S. Germani non multum inter se conuenisse scriptores reperiet. Mira contra consensio inuenietur inter doctrinam quam *non semel* in homilia declarat Eustathius (cf. nº 18, 24-26) et fragmentum integrum ita ut ex utriusque loci collatione uterque splendidiore luce illustretur, Quod ex his praecipuis sententiis facile perspicitur.

In Stelographiam.	In Lazarum.
... ὡς οὖν ἱστόρησε τὴν τοιαύτην ὀπτασίαν, τὸν λίθον ἄρας ἐφ' ᾧ τὴν κεφαλὴν ἀνεκλίνε, ἔστησε μὲν αὐτὸν εἰς στήλην, ὑπόμνημα τῆς ἱστορίας, εἰκόνα δὲ τοῦ φανέντος αὐτῷ προσώπου χαρακτηρίζων, ἐν ᾧ μνήμης	... λαβοῦσα γὰρ (Μαρία) τὸ μύρον οὐ λίθον ἄψυχον εἰς οἶκον θεοῦ ἔχρισεν, καθάπερ Ἰάκωβ τῷ ὀφθέντι αὐτῷ ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν αὐτὸν τὸν Ἠσαῦ, ἀλλὰ τὸν ἐκ τῆς θεοτόκου παρθένου ἐνωθέντα ἔμψυχον ναὸν τῷ ἀ-

ἀνανέωσιν ἴδρυσεν, οἶκον δὲ θεοῦ προσειπὼν αὐτὸν, ἠνίττετο τὸν τοῦ θεοῦ Λόγου ναὸν ὡς καὶ αὐτὸς ἐξέφηνεν ὁ τοῦ παντοκράτορος υἱός (Io. II. 19)... Τοιγαροῦν οὐδὲ τὸ ἔλαιον ἀργῶς ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐπέχεε τῆς στήλης, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκείνου δηλωτικὸν ἦν οὗ διεπράττετο σπουδαίως ἡ Μαρία, μύρον ἐξ ἄκρων ἐπιχέουσα τοῖς τοῦ Χριστοῦ ποσίν..., ὁ δὲ λίθος οὗτος εἰκονίζει τὸν ἀκρογωνιαῖον ἐκεῖνον λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν...

(Cf. fg. 13.)

κτίστῳ καὶ δημιουργῷ τῶν ἁπάντων θεῷ ἤλειψεν, οὐ μίμημα μόνον ἀποσῴζουσα τῆς πρὸς τὸν Ἰάκωβ ἐν τοῖς οὕτω οἰκειότητος..., καθόσον ὁ μὲν τὴν σκίαν ἐτύπου, ἡ δὲ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐψηλάφα καὶ προσεκύνει... πλέον γὰρ οὐδὲν ἢ λίθον ἀλείφειν εἰς τύπον τοῦ ἀκρογωνιαίου μεμάθηκε λίθου (Iacob), αὐτὴ δὲ (Maria) οὐ μόνον τὸν ἅγιον καὶ ἔμψυχον καὶ θεόκτιστον τοῦ ἀκτίστου καὶ ἀϊδίου θεοῦ ναὸν ἐψηλάφα καὶ ἤλειψεν ἀλλά...

(n° 18, 19.)

Hoc, non dubitabo fateri, ualidissimum mihi uidetur esse argumentum genuinitatis homiliae. Alterum etiam fragmentum, in quo Eustathius versum 2 Psalmi 92 exponit, perspicue illustratur ex quodam huius homiliae loco. Πρόδηλον οὖν, scribit Eustathius (f. 10), εἴπερ ὁ χρίων ἀποδεικνύει θεὸν, οὗ τὸν θρόνον εἶπεν αἰώνιον, δῆλος μὲν ἔστι φύσει θεὸς ἐκ θεοῦ γεννηθεὶς ὁ χρίσας· ὁ δὲ χρισθεὶς ἐπίκτητον εἴληφεν ἀρετὴν, ἐκκρίτῳ ναουργίᾳ κοσμηθεὶς ἐκ τῆς τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῷ θεότητος. In homilia uero (n° 15) scribit iterum : ...θεὸς ἐνανθρωπήσας οὐκ ἄνθρωπος ἀποθεωθεὶς ἀλλὰ χρίσας τὴν οἰκείαν καὶ ἑκούσιον σάρκωσιν τῇ οἰκείᾳ θεότητι [1]. Quod ad ipsum homiliae argumentum spectat, Eustathius, Origenem uituperans, quid de ratione exponendae Lazari resurrectionis sentiret ostendit. Περὶ δὲ τοῦ Λαζάρου γράφων, inquit Eustathius, ἀντὶ τοῦ δοξάσαι τὴν τοῦ χριστοῦ μεγα-

1. Cf. etiam in libro *de Eng.* XXIII, p. 63, lin. 11-12 τὴν ἀόρατον τοῦ θεοῦ βασιλείαν ἔγνωσαν ἁγίῳ Πνεύματι χρισθεῖσαν.

λουργίαν καὶ διὰ τούτων ἀποδεῖξαι σαφῶς ὅτι θεός ἐστιν ὁ τὸν ὀδωδότα νεκρὸν ἐκ τῶν μνημάτων ἐξουσίᾳ μεταπεμψάμενος καὶ τῇ τοῦ ῥήματος ἀφέσει τὰ διωδηκότα σώματα ψυχώσας, οὐδὲν μὲν ἕνεκα τούτου λέγει, Λάζαρον δὲ, τὸν τοῦ κυρίου φίλον, ὃν οὐκ ἀπεικότως ἠγάπα δι' ἀρετήν, εἰς τὸν ἀσθενοῦντα καὶ τεθνεῶτα ταῖς ἁμαρτίαις ἀνήγαγεν ἀλλιγορῶν... (*De Eng.* ed. Iahn. c. XXI, p. 59, l. 16-23). Quae optime declarari in prima homiliae parte nemo certe non uidet.

Huius quidem loci non est amplam instituere comparationem inter doctrinam homiliae atque doctrinam Eustathii, ut ex libro de Engastrimytho et fragmentis colligi potest. Quare quae in utraque praecipua sunt, *doctrinam* dico *christologicam*, breuiter tantum attingam. Nam homiliam totam in eo uersari ut Christi diuinitas extollatur in eiusque persona, natura humana infirma a diuina, secundum quam Christus consubstantialis est Patri et Spiritui Sancto, distinguatur clarius luce est. Hinc cura illum immutabilem ostendendi in incarnatione, hinc laudes Marthae et Mariae, quae altera confessione, altera unctione Deum uerum agnouerunt. Quod si ex fragmentis ea quae de re christologica tractant colligantur, eadem omnino doctrina reperietur. Notum enim est Eustathium id praecipue intendisse in scriptis quae multa polemice conscripsit aduersus Arianos ut illorum argumenta destrueret quibus Christum Deum uerum negabant, quod infirmitatibus ac mutationibus obnoxius erat, locosque sacrae scripturae quos hi de diuinitate laudabant, ad humanitatem Christi spectare, assereret. Quo fit ut nemo, tempore nicaeno, tantum in utriusque naturae Christi consideratione immoratus sit solusque fere errorem arianorum, qui postea

apollinaristarum fuit, animam humanam Christo denegantium ualide impugnarit. Vix quidem sperandum est quidquam de hoc argumento in libro de Engastrimytho inueniri, cum tractatio sit de re omnino a christologia abhorrente, tamen non pauca sunt in quibus Eustathius eadem ui atque in homilia et fragmentis Christum natura Deum uerum et omnipotentem asserit, ita ut eius doctrina ea de re, in unoquoque ex illis scriptis, his uersibus ex libro de Engastrimytho bene exhibeatur. Agitur de diabolo tentatore : Καίτοι γε δὴ οὐ ξένον ἐστὶν εἰπεῖν ὅπου γε καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον εἰσιδὼν, ἔργῳ μὲν ἐνδόθεν ἑώρα καὶ πράξει θεὸν, καὶ φύσει θεοῦ γνήσιον υἱὸν, ἄνθρωπον δὲ καθαρὸν, ἄχραντον, ἀκηλίδωτον, ἐξωτάτω περικείμενον ἐποπτεύων καὶ ναοῦ χρῆμα περικαλλὲς, ἀφιερώμενον, ἀσύλητον, οὐδὲν ἧττον ἐκπειράζων αὐτὸν ἀμέλητι προσῄει, θεομαχῶν εἰωθότως [1] (*De Eng.* X, p. 40, 2-8).

1. Quo facilius congruentia fragmentorum et libri de Engastrimytho cum homilia perspiciatur, congeram hic quae in eis ad rem Christologicam spectant.

A) In fragmentis. Christus asseritur Filius natura Patris (25) ; Deus natura αὐτάρκης, ἄπειρος, ἀπερινόητος (3, 12, 15, 19), res futuras praecognoscens (44), creator non uero creatura (3, 12, 15, 19, 63, 64) ; imago Patris (21) ita tamen ut, cum eadem opera modo Filio, modo Patri tribuantur, unitas substantiae demonstretur (9, 30). Hinc saepissime Eustathius illum uocat Λόγον, θεόν, θεὸν Λόγον, θεὸν καὶ Λόγον seu Λόγον καὶ θεόν (13, 14, 15, 16, 19, 23, 24, 25, 27, 30, 56, 57, 62, 65, 68, 69, 72, 74, 82), Σοφίαν (23, 24, 27, 28, 31, vide tamen 36). Loci uero Euangelii in quibus se Patre minorem uidetur profiteri ad *oeconomiam* referendi sunt secundum quam Iudaeos commouere nolebat qui eum ἀντιθεόν existimabant (42). — Verbum uero caro factum est, hominem assumens [ὁ ἄνθρωπος ὁ χριστός uel saepius τοῦ χριστοῦ (10, 15, 19-21, 23-26, 30, 31-36, 65-70, 73, 75-78) ; — τὸ ἀνθρώπινον ὄργανον (20) ; — saepissime ὁ ναός de quo cf. notam proximam ; — ἡ σκήνη ex Io. I. 14 (25, 57) ; — ὁ οἶκος (30) ; hinc dicitur in fragmentis latinis homo deifer (77), deum ferens (78), in graecis uero Deus dicitur hominem ferre, φορεῖν (20, 21, 26) ; usurpatur etiam ad unitionis modum significandum uox οἰκεῖν (14, 25, 68, 73), κατοικεῖν (11, 12) ; συνδιαιτᾶν (32, 56) ; coaptare (65) ; saepe θεῖον πνεῦμα de diuinitate Christi scribitur (14, 27, 30, 32, 55, 66). — Nullum tamen in his omnibus subesse sensum nestorianum mox patebit ; ex

Hanc autem uocem *templum*, ναόν, quam ex Io. II. 19 mutuati sunt antiqui scriptores [1], ad humanam Christi naturam designandam, nemo illorum saepius

ratione polemica aduersus arianos diuinitati Christi infensos, haec uerba Eustathius ut bene distingueret re utramque naturam protulit], hominem uerum (73), inquam, integrum, ex corpore et anima constantem (8, 13, 22, 53, 54, 55 praesertim, 56, 59, 70) ita tamen ut ex duabus naturis una tantum persona sit Christus, (cf. 7, 12, 20, 21, 25-27, 30, 33-34, 37, 43-45, 58-59, 70, 73, 82) ex Maria Virgine (10, 19, 20, 27) Deipara (45) natus. Hinc, dum externe homo est, legem obseruat (20), omnesque humanae naturae passiones sustinet, — praeter peccatum (61, 62, 73, 83), ut Verbum, inuisibiliter agit, neque loco circumscribitur sed cum sit Deus, ubique praesens est (27) ; homini non Deo tribuendae et ignominiae quas Christus patiens ac moriens perpessus est (10, 11, 27, 28, 29, 30, 31, 59, 72, 71, 74, 83), et gloria quam meritis acquisiuit (12, 14, 15, 23, 24, 30, 32, 57, 66, 67, 68, 69, 71, 74, 76-78) postquam Verbum templum suum suscitauit (16, 22, 25, 26, 29, 33, 34, 56-58) ; sic humanitas a diuinitate uncta est (15), cuius est imago (21, 70), sic uia nobis facta est qua ad Deum, qui ueritas et uita est, perueniamus (33), atque adoptione filii effecti (13), gloriae participes simus (21, 22).

B) In libro De Engastrimytho (ed. Iahn.). Eadem omnino doctrina est ut patet ex X, p. 40, l. 2-8, quod supra laudaui ; XIV. p. 48, 28-30 ; XVII-XIX ubi acriter inuehitur in Origenem quod de Christo dixisset : ἐν τῷ κάτω τόπῳ ὤν, τῇ προαιρέσει ἄνω ἦν, — quasi de homine tantum loqueretur ἀλλ' οὐκέτι καὶ τῆς θείας αὐτοῦ στοχαζόμενος φύσεως (p. 54. 9-11)... ἀλλ' οὕτως ἀμαθῶς ἐξήχησε τὴν φωνὴν οὐκ ἐννοήσας ὅτι θεὸς ἦν ὁ Λόγος · οὐ προαιρέσει μᾶλλον ἀλλ' ἀρετῇ τῆς θεότητος ἁπανταχοῦ πάρεστιν ἀθρόως (p. 54. 26-55. 1) ; postea de templo et anima Christi uerba facit (55. 1-8) ; de promissione facta latroni (XVII, cf. f. 56) ; nota haec : ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ τῷ θεῷ συνδιαιτωμένη καὶ Λόγῳ (p. 55. 25-26)... ταῦτα εἰς αὐτὴν ἀνήρτηται τὴν ἀνθρωπείαν ἰδέαν ἣν ὁ θεὸς ἐφόρεσε καὶ Λόγος (Ibid., 28-29) ; dein de eius praesentia, qua Deus est ubique (p. 55-56, 1-9) ; sic XIX integrum ; ibi dicitur : ὁ μονογενὴς Υἱὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ Λόγος ἀναγορεύεται καὶ θεὸς ὁμοδόξῳ συνωδίᾳ (p. 56. l. 17-18), ἔργῳ καὶ πράξει παντοδύναμος ὤν, ἅτε δὴ θεὸς καὶ θεοῦ Λόγος..., θεότητος ἀρετῇ δηλονότι πάντα πληροῖ πανταχῶς (p. 56. l. 23-26) ; XXI ubi de Lazaro teste diuinitatis Christi, cf. supra in textu ; XXIII de regno Christi : neminem asserit praeter Deum eiusque diuinissimum Filium posse animam ex infernis euocare et angelos conuocare (p. 63. 8-11). Quod idem ultimo capite dicit, rationemque addit : ὅπερ, inquit, ἴδιον ὑπάρχει τῆς τοῦ θείου φύσεως (XXX, p. 75. 19-22) ; XXIV Scriptor sacer (Deut. XIII, 1-3), asserit τὴν δυάδα πατρός τε καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ... ἵν' ἐκ δυάδος τὴν μίαν ἀποδείξοι θεότητα καὶ τὴν ἀληθῆ θεογονίαν. (p. 65. 3-8). Christus dicitur ὁ τοῦ θεοῦ παῖς saepe vg. pp. 55, l. 17, 30 ; 63, 10 ; 75, 19 sq. ; p. 55, l. 7, E. loquitur de συνουσίᾳ Verbi cum anima.

1. Ea de re cf. Petau. De Incarnat., l. VII, c. 10 (Dogm. Theol., t. v, ed. Venet. 1723).

Eustathio ut ex fragmentis eius et libro contra Origenem apparet, usurpauit [1]. Quare non leue existimo argumentum ad genuinitatem homiliae confirmandam usum in ea frequentem huius uocis, praesertim cum nullibi agatur de *hypostasibus*, ut difficile omnino sit eam ad partem posteriorem saeculi IV uel ad sæculum V referre. Quod si de Trinitate, nihil in ceteris Eustathii scriptis occurrit quod cum praeclarissimis homiliae uerbis comparetur [2] primum aduertendum est doctrinam eius theologicam eamdem ubique esse, postea fragmenta ea ratione selecta esse ab eis qui illa ex libris Eustathii decerpserunt ut doctrinam in primis christologicam illustrarent.

Igitur ex doctrina nullum argumentum contra authenticitatem, immo non pauca ad eam confirmandam erui existimo [3].

Si uero iam *de scribendi genere* agitur, haud scio an aliquid res difficultatis habitura sit; neque enim dissimulandum est in libro de Engastrimytho paulo aliam Eustathii orationis rationem esse. Legenti tamen fragmenta, quae partim ex homiliis, partim ex libris collecta sunt, non pauca sese offerunt quae a dicendi genere in homilia de Lazaro, parum abhorreant. Quare dispiciendum est an discrepantiae quae est inter homiliam de Lazaro et librum de Engastrimytho ratio probabilis reddi possit quod liber summa cum cura scriptus sit et limatus, a uiro linguae graecae peritissimo, qui optimis saeculi quarti

1. De usu uocis ναός cf., f. 11, 12, 13, 14, 16, 25-28, 30, 68, 70, 74. — De Eng. X, p. 40, 6-8; XVII, 55, 2; Hom. de Lazaro, 18, 19, 22, 26.

2. Hom. de Laz., 5, 14, 15, 16, 26, 29. E. arianis fuit sabellianus.

3. Iudaei eadem de re impugnantur tum in hom. n. 25, tum in libro de Engastrimytho, n. XIX.

scriptoribus iure annumeratur, homiliam uero ab eodem ad populum uerba faciente, summas quidem eloquentiae laudes adepto at non pressum iam sed copiosum dicendi genus consectante.

Quod ut facilius perspiciatur, breuiter tum de uerborum electione et usu, tum de eorum collocatione atque conformatione sententiae in Eustathii scriptis inquisitionem instituam. Quae scripta cum triplici partitione diuidantur, homiliam de Lazaro littera H, fragmenta F, librum de Engastrimytho E in posterum designabo.

Iamuero ipsa *uerba* quae his tribus communia sunt in indice uocum homiliae, asterisco apposito, notaui, suntque numero 368. Cum autem uniuersa homiliae uerba 860 numerentur manifestum est id fere statui posse e septem homiliae uerbis quibusque tres reperiri quoque in ceteris Eustathii libris. Neque id satis est, nam cum permultae sint in homilia uoces compositae, ex ipsa lectione indicis patebit quae communia sunt uerba pleraque non esse ex compositis, maiorem igitur cognationem in oratione trium scriptorum intercedere quam quae ex numerorum collatione appareat. Ceterum ut inquisitio simul facilior certiorque haberetur eas tum in fragmentis, tum in libro de Engastrimytho partes selegi quae et uerborum numero et, quantum res sinerent, argumenti propositi similitudine aequiparari possent. Sunt autem fragmenta graeca quae in tomo 18 PG. habentur, una additis quae in parte altera huius libri n. 7, 13, 17, 33, 38, 42 describuntur; ex libro uero de Engastrimytho, cc. XVII-XXIV ad ἀποκύειν εἰωθότων (ed. Iahn. p. 53, 15, ad. p. 66, 6), nam propter ea quae in eis de christologia insunt, minore incommodo adhiberi uisa sunt.

Quae igitur *ad uerborum usum* pertinent, ut sunt partes orationis, omissis nunc particulis, utque sunt simplicia uel deriuata (1ª col.) aut composita (2ª col.), in hac tabella continentur :

Scripta	Nom. Subst.		Nom. Adiect.		Verba.		Aduerbia(ως)		Valu.
H	212 : 58	270	66 : 100	166	91 : 147	238	7 : 19	26	700
F	188 : 72	260	71 : 71	142	113 : 171	284	13 : 19	32	718
E	162 : 75	237	65 : 54	119	143 : 201	344	20 : 24	44	744

Nomina ergo in homilia, uerba in libro de Engastrimytho eminent ; in fragmentis uero fere paria sunt inter se numero.

Cum autem in *delectu uerborum*, quantum per ipsam linguam licet ac res significandas, in suffixis his uel illis compositarumque uocum partibus eligendis repetendisque, mens ingeniumque scriptoris maxime intellegatur, quid in his Eustathio placuerit ex sequentibus tabellis facile quisque animaduertet.

1) *Nominum substantiuorum suffixa et desinentiae.*

	α	ια	η	τητ(ς) (*m*)	ος (*m*)	ον	ιον	*s. des.*	μα	η/ων
H	13	38	43	9	53	7	11	31	19	7
F	17	44	40	5	43	8	7	1	26	3
E	7	44	30	10	40	8	10	4	22	3

	τηρ	ωρ	*cs* + ς	ας	τητ(ς) (*f*)	ις (ν)	ευς	ης	σις	ος (*n*)
H	4	—	7	1	5	9	1	1	30	8
F	3	2	7	1	2	4	2	—	30	16
E	2	1	4	6	2	4	2	1	23	13

Ex hac tabella patet Eustathium eadem fere ratione in libris suis tum affectasse tum omisisse uoces ex suffixis ια, η, τηϛ (*m*), μα, τηρ, ευϛ, σιϛ.

2) *Nominum adiectiuorum et uerborum suffixa.* Ad tabulas conficiendas ea tantum suffixa selegi in quibus uis significandi maior est, ita ut scribenti facile sit inter aliquas eiusdem sensus hanc uel illam formam adhibere.

Suffixa nom. adiectiuorum.

	τις	τικός	τνός	τος	ων	ωρ	τός
H	19	14	2	22	2	—	36
F	17	10	1	25	2	1	25
E	9	9	—	23	4	1	16

Suffixa uerborum.

	άω	έω	όω	εύω	ζω	ύνω
H	14	49	11	14	28	6
F	18	36	15	12	32	—
E	29	60	10	14	31	1

3) *Vocum compositarum partes.* Primum quae ad *priorem partem* compositorum notanda sunt explicabo, in quo cum uel praepositiones uel particulae aliae atque etiam nomina adhibeantur, in duobus tabulis quae ad unumquodque ex his pro uariis orationis partibus spectant collegi.

Compositae uoces in quibus prior pars est praepositio.

	ἀμφί	ἀνά	ἀντί	ἀπό	διά	εἰς	ἐκ	ἐν	ἐπί
H	—	24	4	17	13	2	20	17	23
F	1	24	5	25	14	1	20	17	27
E	—	26	2	29	13	5	29	16	32

	κατά	μετά	παρά	περί	πρό	πρός	σύν	ὑπέρ	ὑπό
H	13	3	8	4	11	11	23	3	4
F	16	8	8	11	16	16	18	—	21
E	16	8	10	7	10	10	15	4	18

Compositae uoces in quibus prior pars est particula uel nomen.

	ἀ	δυς	εὐ	αὐτός	κάκος	μέγας	μόνος	ὁμός	πᾶς	πολύς	φίλος	θεός
H	57	—	23	3	—	1	1	6	4	1	8	10
F	33	—	6	2	1	2	—	4	3	1	2	1
E	32	2	7	3	3	2	1	5	3	3	—	2

Sunt etiam aliae uoces compositae quarum prior pars alia ratione efformatur. In his maximum locum habent nomina substantiua etsi plures ad deriuata potius referrentur ut uerba συκοφαντεῖν, δημιουργεῖν etc. (H. 11; F. 23; E. 19); deinde adiectiua (H. 9; F. 6; E. 6) ut πιστοποιεῖν (H) καρποφόρος (E) ἰσάριθμος (F) et ἰσοδύναμος (H); pauca effinguntur ex numerali (H. 1, F. 3, E. 1), aduerbio (H. 1, E. 1), uerbo (H. 1, F. 2, E. 1).

Non raro etiam uox composita duobus particulis incipit, praesertim in uerbis ubi uoces huiusmodi praebet H. 9, F. 7, E. 9; in substantiuis H. 4, E. 1;

in adiectiuis H. 4 ; F. 5 ; in aduerbiis F tantum bis — vg. συμπρος—, συγκατα— ; προανα—. Sic 1ª particula ἀ HF ; ἀντί HFE ; ἀπό FE ; ἐκ FE ; ἐπί H ; μετά H ; πρό HF ; πρός F ; σύν HEF ; ὑπό FE. Quae certe non ut temere usurpata habenda sunt ; legenti enim Eustathii libros id in primis occurret uim sententiarum maxime in his uerbis compositis atque in usu aduerbiorum reponi, quo fit ut genus dicendi *praegnans*, ut locuntur grammatici, Eustathii sit maxime proprium.

Hinc frequentia uocum compositarum in quibus *pars posterior* eadem non semel usurpatur, priore mutata : vg composita ex ἔργον ut λειτουργέω (H) ; δημιουργός (H) ; —ουργέω (FE) ; θαυματουργος (H) ; —ουργία (F) ; νεουργέω (FE) ; μεγαλουργία (FE), etc. ; ex λόγος in uerbis (θεο— ; ὁμο— HF ; ἁρμο— ; γενεα—, ταυτο—, τροπο—, πιθανο—, κουφολογέω E) ; ex ποιέω (ἀγαθο— ; ζωο—, πιστο—, τραπεζοποιέω H, σωματοποιέω F, δεινοποιέω E) ; ex ἄγω (HF). In his uero diutius immorandum non puto cum sufficiat unam uel alteram trium Eustathii librorum paginam legere ut quam uere sermonis eius in his proprietas designetur, nemini dubium sit.

Pauca iam de *syntaxi* dicenda occurrunt : *in casuum usu*, notaui tantum genitiuum post adiectiua in τικός et uerba agentis in της (cf. Hom. de Laz. n. 6), qui usus idem reperitur tum in fragmentis (13, 64) tum in libro de Eng. (25, 66, 4 ; 25, 66, 18) ; genitiuum post uerbum ἔχω H. 22, E. 17, 54, 21 ; 19, 56, 22.... Superest ut de *praepositionibus*, omissis ut par est locis ex S. Scriptura, tabellam instituam.

De usu Praepositionum.

	ἀμφί	ἀνά	ἀντί	ἀπό	διά	εἰς	ἐκ	ἐν	ἐπί
H	—	—	—	2	21	21	20	41	10
F	2	—	—	1	14	15	26	18	9
E	1	—	3	2	14	21	21	19	21

	κατά	μετά	παρά	περί	πρό	πρός	σύν	ὑπέρ	ὑπό
H	6	4	10	1	3	9	3	2	4
F	15	4	2	2	3	6	1	3	6
E	9	3	5	13	1	8	—	1	8

In *modorum* syntaxi, haec notanda sunt prout in principalibus et subordinatis propositionibus exhibentur.

		Ind.Imp.Cni.Opt. Vniv.			Relat.Ceterae Vniu.		Inf.	Inf.art.	Pt. abs.	τέος
H	Principales	139 : 11 : 2	152	Subordinatae	17 : 21	38	26	3	149 : 7	—
F		148 : 1 : 4	153		15 : 78	93	45	5	167 : 8	2
E		125 : 4 : 5	134		23 : 100	123	84	17	151 : 4	10

Quae autem coniunctiones saepius ab Eustathio usurpentur ex sequenti tabella intellegitur.

	εἰ	εἰ καί	εἴπερ	ἐπεί	ἐπειδή	ἵνα	καθάπερ	καθώς
H	2	—	—	—	—	1	3	2
F	18	1	1	—	7	3	5	—
E	23	2	3	1	2	7	2	—

	μήπως	ὁπηνίκα	ὅπως	ὅτε	ὅτι	ὡς	ὥσπερ	ὥστε
H	—	—	—	—	4	29	1	1
F	1	2	1	—	10	13	3	—
E	—	2	1	—	30	21	1	4

Quae hactenus collegi, — neque in eis quidquam uidetur inesse quo iure homilia ab Eustathio abiudicetur, — sunt tantum ueluti lapides materiesque ; ipsum aedificium nunc conspiciendum est, *orationem* ipsam dico, uerborum collocatione sententiisque inter se coniunctis instructam ac perpolitam. Haec in homilia ampla quidem est progrediturque ut flumen qui latissime sese expandit, at non tanto labore conficitur ut in libro de Engastrimytho ; duobus fere modis sententiae instruuntur qui uno nomine amplificationis iure designari possunt. Vel enim scriptor nomine primum posito uaria epitheta adiungit, siue haec sunt adiectiua nomina cum articulo, siue membra integra quae propositionem efformant ; uel sententiam ipsam siue propriam siue ex scriptura sacra depromptam, repetit, quo altius in animis audientium infigatur ac ueluti noua luce semper illustretur (cf. hom. de Laz. 3, 6 ; 13-14 ; 24, de Maria ubi longa appositio...). Hinc simul sententiae uberrimae mollesque, maxime laude oratoria dignae. Ceterum arctissime inter se tum membra tum ipsae sententiae uariis illis formis καὶ ... καί, οὐ μόνον ... ἀλλά, atque particulis οὖν, γε, γάρ, δέ, μέν... connectuntur. Neque a scriptore comparationes illae requirendae sunt quibus in legendo Ioanne Chrysostomo uel Gregorio Nazianzeno uel Basilio delectamur ; paucissimas instituit comparatio-

nes easque breuissimas, translationes etiam ceteraeque quae uocantur figurae orationis fere absunt; bis uel ter interrogatiua tantum seu exclamatiua forma utitur. At, in tanta ornamentorum ut ita dicam nuditate, egregius quidam splendet uerborum delectus, quo grauis redditur oratio animosque percellit; maxime ut iam supra notaui, in aduerbiis uocibusque compositis, — praesertim ubi epitheta appositionis munere fungentia multa coaceruantur. Quae cum ualde in se sint significantia iis sententiae locis collocantur tum initio, tum in fine, tum etiam in media sententia, ex quibus maximam uim sibi comparant. Neque enim omittendum est in temperanda oratione numeros oratorem ita callere, tantaque arte orationem concludere et tam apte ad rerum dicendarum rationem, ut hoc uno eloquentiae maximam uim adipiscatur. Cui orationi si ea quae eloquentiae propria sunt eripias, scribendique rationem reddas magis contortam, ut ita dicam, atque angustiorem, qua solent polemici boni uti, ita ut maior etiam cura sit uerborum plenorum deligendorum inter seque opponendorum, fortasse inuenias hanc non multum differre ab ea quam Eustathius in libro de Engastrimytho adhibet.

Ceterae enim quas supra numeraui sermonis laudes in ea pares omnino sunt. Constricta quidem oratio est grauisque, at ex uerbis ipsis significantibus collocatisque optime, pulchra efficitur. Nullae fere, in libro de Engastrimytho, comparationes, nullae translationes; eiusdem generis exclamationes atque in homilia de Lazaro; idem modus redeundi post digressionem ad propositam orationem; fere una interrogatio, ut in homilia, flumen orationis abrumpit at eadem quoque uerborum congeries, quibus quasi

grauioribus in uicem ictibus animus impellitur. — In fragmentis autem, medium quoddam dicendi genus adhibetur ; quaedam enim ut in parte libri *de anima* aduersus philosophos conscripta (f. 46-48) ad librum de Engastrimytho proxime accedunt, quaedam uero, ut quae collegit Theodoretus ex sermone praesertim *in Prou.* VIII, 22 (f. 19, sq), amplificationis studio atque pondere orationis quamdam cum homilia similitudinem praeferunt.

Quae cum ita disputauerim, mihi iure uideor posse titulum orationis integrum retinere Eustathioque Antiocheno *homiliam de Lazaro* tribuere. Restat tantum ut de *tempore* quo habuit hanc orationem dicam. Multa quidem quae in ea de diuinitate Christi disputantur, uoxque ipsa ὁμοούσιος nos de aetate nicaena admonent ; quod tamen arianos non appellat iudaeosque solos, ut uidetur, impugnat, mouere fortasse debet. Tunc enim homilia ante concilium nicaenum, Beroae fortasse, habita esset. Nisi tamen arianos tacito nomine percellit cum scribit (n. 27) Eustathius : σὺ δὲ, ὦ ἀγαπητὲ, μὴ ξενίζου ἀκούων ξένον τι καὶ ἀπιγὲς παρὰ τῶν ξένων τῆς ἀληθείας ; homilia sic dicta esset post nicaenum concilium, cum nondum iterum ariani animos resumpsissent, Eusebio Nicomediensi adhuc exsule (325-28). Mox enim post huius reditum, Eustathius inique oppressus est eque sede antiochena in Thraciam eiectus.

SANCTI EVSTATHII

EPISCOPI ANTIOCHENI

De Lazaro eiusque sororibus Maria et Martha

HOMILIA NONDUM EDITA

ARGUMENTUM.

Ioannes, cum narrat conuiuium Bethaniae factum, prae ceteris conuiuis Lazarum iure nominauit. Eius enim praesentia diuinitatem Christi, ad hominum salutem miracula edentis, atque omnimodam cum Patre aequalitatem, mire illustrabat (1-10).

Cui conuiuio cum adessent ambae sorores Lazari, in colendo Christo, altera quae ad humanitatem, altera quae ad diuinitatem spectabant curauerunt. Quare odore unguenti domus repleta est, confessione quidem Marthae, quae agnoscens Christum Deum esse et Patri consubstantialem, cum Petro et Ioanne merito laudatur ; Mariae uero unctione, qua cum ipsum diuinitatis templum, Christi corpus, inunxisset, auo suo Iacob qui figuram tantum Christi angularis lapidis unxerat, multo praestantior facta est. Igitur laudandi Lazarus, Martha et Maria qui Christum, etsi propter benignitatem suam se ad nos demiserat, agnouerunt ut uerum Deum ;

nec audiendus Iudaeus qui negat Deum posse conspici ; immo Maria imitanda quae ob istam Dei agnitionem praeclarum praemium reportauit (11-28).

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας εἰς τὸ δεῖπνον Λαζάρου καὶ εἰς Μαρίαν καὶ Μάρθαν τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ.

[158] [1] Ἀκούσωμεν ἀγαπητοί· καὶ εἰς δεῦρο εὐαγγελίζεται τὴν [140 : 74ᵛ] Ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἡ ἱερὰ τῶν εὐαγγελίων σάλπιγξ. Καὶ τί εἰς εὐφροσύνην τοῖς πιστοῖς προστίθησιν ; Ταύτην γὰρ κορωνίδα τοῦ λόγου καὶ ὁδηγὸν ποιησώμεθα πρὸς τὰ ἑξῆς. Φησὶν Ἰωάννης, ὁ εὐαγγελιστὴς, ὁ τῆς βροντῆς υἱός, ὁ τὰ ἄρρητα μυστήρια ἐκ τοῦ παμφόρου τῆς σοφίας χωρίου τῆς καρδίας τοῦ Κυρίου ἀρυσάμενος· « Πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς

Sancti Patris nostri et confessoris Eustathii episcopi Antiocheni in cenam Lazari et in Mariam ac Martham sorores eius,

[1] Audiamus, carissimi, nunc quoque euangelizat Ecclesiam Dei sacra euangeliorum tuba. Quid uero ad laetitiam fidelibus apponit ? Hunc enim sermonis apicem uiaeque ducem habeamus ad ea quae deinceps. Dicit Ioannes euangelista, filius tonitrus, qui ineffabilia mysteria ex agro omnis sapientiae ferace, ex corde Domini hausit : *Ante sex dies*

Tit. **1.** ms. πρς. — **2-3.** ms. μάρταν, ut in titulis trium foliorum sequentium. — **4.** ms. 158 ex errore, nam pagina proxime antecedens numeratur 152 ; ratio mendi in ceteris paginis quae connumerantur 159, 160... facile perspicitur. His numeris designantur paginae archetypi ; ceteris apographi gronouiani paginae at duplici numeratione : uetere, ita ut unaquaeque pagina signetur, 139, 140, ..., recente qua foliorum tantum habita ratio est ; hinc scripsi 74ᵛ, 75ʳ etc., ut mos est. — **7.** ms. κορονίδα. — **10.** ms. ἀρρυσάμενος ; ms. ις.

εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος ὁ τεθνηκώς, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Ἐποίησαν οὖν αὐτῷ δεῖπνον· καὶ ἡ Μάρθα διηκόνει, ὁ δὲ Λάζαρος ἦν τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ [1]. »

[2] Καλῶς ὁ τῆς ἀληθείας τρόφιμος τὸν πρὸ βραχέος εἱρκτῇ ᾅδου πεπεδημένον, ἐκπηδήσαντα * καὶ τοὺς τοῦ θανάτου δεσμοὺς ταῖς τοῦ θανάτου τροπαῖς διαγελάσαντα, τῶν σπαργάνων ἀξένων ἀπολυθέντα, εἰς μέσον αὖθις παρήγαγεν καὶ πάντας τοὺς συνεσθίοντας παραδραμών, τοῦτον ἐξ ὀνόματος ἀπηρίθμησεν· σκοπὸς γὰρ τῷ εὐαγγελιστῇ, οὐκ ἐν προσώπων ἐνδόξων συνδιατρίβαις καὶ συνεστίασεσι κατακαλλῦναι τὸν εὐαγγελιζόμενον δι' αὐτοῦ, οὐδὲ κεχαρισμένα διαγορεῦσαι, ἀλλ' ἐξ οἰκείων ἔργων πᾶσι γνωστὸν τὸν θαυματουργὸν καταστῆσαι θεόν.

Paschae uenit Iesus Bethaniam, ubi Lazarus erat, ille mortuus quem suscitauit a mortuis. Fecerunt autem ei cenam ibi et Martha ministrabat. Lazarus uero unus erat ex discumbentibus cum eo.

[2] Bene ueritatis alumnus eum qui, breui ante in carcere inferni uinctus, eruperat et mortis uincula mortis fuga deluserat, fasciis hospiti duris solutum in medium iterum produxit conuiuasque omnes prætercurrens, hunc nomine numerauit. Propositum enim erat euangelistae non in personarum illustrium conuersatione et conuiuiis clarum reddere quem euangelizabat, neque iocunda narrare, sed ex propriis operibus notum omnibus exhibere thaumaturgum Deum.

1. Io. XII, 1.

4. ms. βραχέως ; **5.** πεπαιδήμενον. Primum scriptum erat -νος at ipse scriba correxit. Mutatio inter αι et ε, frequens apud recentiores, ceteraeque similes, praesertim ex iotacismo non raro in codice corrigendae sunt ; — ms. ἐκπορθήσαντα quod uerbum nullum prae se fert sensum. Coni. ἐκπηδήσαντα. Hi enim uerborum lusus oratori huic non displicent cf. 27 in. Fortasse excidit aliquod uerbum ante ἐκπορθήσαντα. — **6.** ms. ἀξένων. — **10.** ms. συνεσθιάσεσι κατακαλλύναι ; — ms. εὐαγγελιζόμενον.

[3] Ἔργον δὲ ἄρα ἦν Χριστοῦ, καὶ ἔργων τὸ μέγιστον ἡ τοῦ ἐκλελυμένου καὶ εἰς φθορὰν κεχωνευμένου Λαζάρου ἔγερσις. Διά τοι τοῦτο καὶ συνδειπνοῦντα τῷ Κυρίῳ δείκνυσι, καὶ ἀφανταστότατον τὸ θαῦμα δημοσιεύει τῇ οἰκουμένῃ, καὶ εὐωχίαν ποιεῖται τὸ παράδοξον τὸ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης εὐωχίας, ἐν ᾗ ὡς πρώϊμον ξένιον Λάζαρος προύκειτο πνευματικὴ τροφὴ τοῖς δαιτυμόσι, τὸ τοῦ παραδόξου ἐκείνου δείπνου ἐν ᾧ ἡδονὴ γαστρὸς ἐπεσχέθη καὶ εὐωχήθησαν ψυχαὶ ἀνακειμένων, τὸ τῆς παραδόξου ἐκείνης χαρμονῆς ἐν ᾗ ὁ τῇ φθορᾷ τραπεζοποιηθεὶς, ἀνθρώπων ζώντων αὖθις ἐγένετο τράπεζα θαυμάτων ἀνάπλεως.

[4] Ἔπρεπε γὰρ τῷ πάντα εὐπόρῳ καὶ ἐκ θελήματος ὡς ἐκ πηγῆς ἀενάου ἀναβλύζοντι * τὰ ἀγαθὰ, ὑπὸ στέγην πτωχῶν εἰσελήλυθότι, προσθεῖναι τοῖς πενιχροῖς τὰ πλούσια, καθάπερ καὶ

[3] Opus igitur erat Christi et operum maximum Lazari dissoluti et in corruptionem liquefacti suscitatio. Quapropter et accubantem cum Domino ostendit et miraculum id non esse phantasiae figmentum praedicat orbi uniuerso et stupendum illud conuiuium instituit in quo clarissimo conuiuio, quasi donum hornum, Lazarus proponebatur, spiritualis cibus conuiuis; stupendum illud conuiuium in quo, uoluptate uentris cohibita, epulati sunt animi discumbentium; stupendam illam comessationem in qua qui corruptioni iam ut cibus appositus fuerat, iterum uiuorum hominum mensa factus est prodigiorum plena.

[4] Decebat enim illum qui omnibus rebus diues est et ex uoluntate quasi fonte iugi scaturit bona, cum in tectum pauperum ingressus esset, indigentibus

1. ms. χυ; — male ms. μέγιστον. Ἡ τοῦ κτλ., sic etiam. **2-3.** ἔγερσις, διά τοι τοῦτο. — **5.** ms. πρωΐμον. — **6.** ms. πνικήν. — **12.** ms. ἀεννάου ut saepe in codicibus; — ms. ἀναβλύζοντος quasi referretur uerbum ad θελήματος. — **13.** ms. πενηχροῖς.

τοῖς ἐν Κανὰ Γαλιλαίας τὴν ἀγεώργητον οἰνοχοΐαν, [141 : 75r] καὶ τὸν ἀπόλυτον ἐκεῖνον εὐκαίρως εἰς μέσον ἀγαγεῖν καὶ ὡς παράδεισον [159] πανδαισίας εὐωχοῦντά τε καὶ εὐωχούμενον διανοῖξαι τοῖς παῖσιν· ἐν ᾧ οὐκ ὀσμὴ φθορᾶς ἐφαίνετο· μετέλαβεν γὰρ διὰ τῆς θείας κλήσεως τῆς ἀφθάρτου εὐωδίας· οὐδ' αὖ λώβη μελῶν ἐδείκνυτο· δημιουργὸς γὰρ ἦν ὁ προστάξει ἀναπλάσας ἀλλ' οὐδὲ μικρόν τι ἢ μέγα ὅπερ ἀλλοίωσιν τοῖς καταβιβαζομένοις διαχαρακτηρίζει, ἀλλ' ἦν ἀκέραιον τὸ ἄγαλμα πάντοθεν ἄρτιον καὶ εὐειδὲς ἄχρι τριχός.

[5] Πρεπόντως τοιγαροῦν ἐκτρέφει ἐκείνην εὐφρασίαν, φημὶ δὲ ἔκ τε τῆς τῶν ὑποδεξαμένων παναρέτων ἀκραιφνοῦς ἀγαπῆς, ἔκ τε θαυμάτων τοῦ ἀνενδεῶς ὑποδεχθέντος θεοῦ. Ἤδει γάρ ἤδει

divitias porrigere ut illam, Cana Galilaeae, uini non uindemiati distributionem, solutumque illum opportune in medium adducere et quasi paradisum omnis epulationis, laetantem simul et laetificantem, aperire filiis. In quo non odor corruptionis apparebat, nam per diuinam uocationem, particeps erat incorruptae fragrantiae, neque damnum membrorum ostendebatur, creator enim erat qui mandato refecerat ; neque etiam aliquid paruum uel magnum quod immutationem his qui deprimuntur personat ; at erat integrum signum, undique perfectum et pulchrum uisu ad capillum.

[5] Decenter itaque has epulas instruit [euangelista], ex pura dico caritate eorum qui omnibus uirtatibus ornati hospitio acceperunt atque ex miraculis eius qui laute acceptus est Deus. Nouerat enim, perspicue nouerat hoc maxime solere diuinum ocu-

7. ms. κατακριβαζομένοις. — **8.** de uerbo διαχαρακτηρίζει haec habet Thesaurus Stephani : Gloss. persono ; — ms. ἀλλ' ἦν ἄν. Deleui ἄν. — **9.** ms. εὐήδεον. — **12.** ms. εἴδει bis.

σαφῶς ὅτι τοῦτο μάλιστα ἐφηδύνειν εἰωθεν τὸν θεῖον ὀφθαλμὸν εἰ τὸν εὐεργετούμενον σωτῆρα.., καθῶς ἀκηκόει παρ' αὐτοῦ ὅτι « ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με [1], θέλημα δὲ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία. Σωτηρία μὲν τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχει ἡ εἰς αὐτὸν τὸν ἀεὶ συνδοξαζόμενον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐν ὑψίστοις πίστις, ὡς ἐν εὐαγγελίοις φησί· « τοῦτό ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον [2]. » [6] Ἐπιποθῶν δὲ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κέκραγεν ἀλλαχοῦ λέγων· « πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν [3], » ὁ θελητὴς ἐλέους, ὁ διψῶν τὸ διψᾶσθαι, ὁ καθ' ἑαυτοῦ ὀμόσας « μὴ βούλεσθαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὸ ἐπιστρέφειν καὶ ζῆν αὐτόν [4]· »

lum mollire si Seruatorem beneficiis affectum... secundum quod ab ipso audiuerat : *Meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui misit me;* uoluntas autem Patris et Filii salus hominum est. Salus quidem hominum constat ex fide in eum qui semper cum Patre et Sancto Spiritu in excelsis conglorificatur, quemadmodum in Euangeliis dicit: *Haec est uoluntas Patris mei ut omnis qui uidet Filium et credit in eum habeat uitam aeternam.* [6] Ipse autem cupiens salutem nostram, alibi clamat dicens : *Ignem ueni mittere in terram;* qui uult misericordiam, qui sitit sitiri, qui per semetipsum iurauit *nolle mortem impii sed ut conuertatur et uiuat;*

1. Io. IV, 34. 2. Io. VI, 40. 3. Lc. XII, 49. 4. Ezech. XXXIII, 1.

1-2. Sententia corrupta ; in codice uerbo εἰ nitide scripto addita fuit littera ς, statim uero manu elisa ita ut nunc appareat tantum parua macula. Videtur deesse uerbum quod conicere ex sequentibus difficile est; non apparet enim qua ratione sententiæ pars posterior cohaereat cum anteriore. — **4**. ms. πρς; — ms. ανων. Ἡ omissum a scriptore primum, ab ipso postea paulo supra lineam restitutum. — **6**. ms. πνι. — **7**. ms. πρς. — **8**. ms. ἔχει. — **9**. ms. σριαν. — **11**. ms. ὁμώσας.

πῦρ ἦλθεν βαλεῖν ὁ σωτὴρ ἐπὶ τὴν γῆν ἣν ἰδίαις χερσὶν ἔπλασεν καὶ ἡγίασεν τῷ θείῳ ἐμφυσήματι · πῦρ ἦλθεν βαλεῖν ὁ σωτὴρ ἐπ' αὐτὴν καὶ ἀναζωπυρῆσαι τὸ αὐτεξούσιον αὐτῆς ᾧ ἐτιμήθη παρ' αὐτοῦ ἐξ ἀρχῆς, ὃ ἀφεῖλεν ἐξ αὐτῆς καὶ κατεδούλωσεν ἐν πάθεσιν ἀτιμίας ὁ τῆς κακίας καὶ ἀπάτης εὑρετής · πῦρ ἦλθεν βαλεῖν ὁ σωτὴρ ἐπ' αὐτὴν, πῦρ ἐκεῖνο τὸ φωτιστικὸν, τὸ ζωοποιὸν, τὸ τῆς θεογνωσίας πῦρ, τὸ τῶν ἀκανθῶν τῆς ἀσεβείας δαπανητικὸν, τὸ τῶν εὐσεβῶν σπερμάτων αὐξητικὸν, τὸ τῶν παρὰ φύσιν τμητικὸν [142 : 75ᵛ] καὶ ἐκριζωτικὸν, καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀγαθῶν φυτουργικὸν καὶ γεωργικὸν, ἵνα ὥσπερ ἑκουσίως τῇ ἀπάτῃ συναπήχθη καὶ τὸν προμεμαρτυρημένον [160] ἐκ παρακοῆς θάνατον αὐθαιρέτως ἐπεσπάσατο ὁ ἄνθρωπος, οὕτως αὖθις ἐκνίψας τῆς καρώσεως ἐπιγνῷ τὸ δέον, καὶ θεῷ διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν νεύσεως προσοικειωθῇ.

ignem uenit mittere Seruator in terram quam propriis manibus finxit et diuino inflatu suo sanctificauit; ignem uenit mittere Seruator in eam et iterum recreare eius liberum arbitrium quo ab illo ornata est initio, ab ipsa vero abstulit et in seruitutem redegit, in passionibus ignominiae, qui malitiae et fallaciae inuentor est; ignem uenit mittere Seruator in eam, ignem illum illuminantem, uiuificantem, diuinae cognitionis ignem, illum qui impietatis spinas consumit, bona uero semina crescere facit, qui ea quae contra naturam sunt resecat et eradicat, quae autem bona sunt secundum naturam plantat et colit ut quemadmodum libens fraude

1. ms. σηρ. — **3.** post αὐτήν Gronou. primum scripserat πῦρ ἐκεῖνο τὸ φωτιστικόν quae inferius habentur; errorem cum animaduertit, ea linea ducta deleuit. — **4.** ms. ἐξαρχῆς. — **7.** Post δαπανητικὸν τό, scriptor iterum ex homoeoteleuto in errorem inductus, omissis aliquibus uerbis, scripsit τῶν παρὰ φύσιν τμητικὸν καὶ ἐκριζωτικὸν ἵν' ὥσπερ ἑκουσίως quae deleuit ut supra. — **12-13.** in codice ἐπιγνῶ. Prius tamen aliud scriptum erat at corrasis duobus ultimis litteris, nunc uix uerbum legitur; uidetur esse ἐπίγνωτο.

[7] Τοῦτο τὸ θεῖον καὶ φωτιστικὸν πῦρ ἀνῆψεν καὶ ἀνεπύρσευσεν πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων σωτηρίαν καὶ ἐν Λαζάρῳ ὁ Κύριος, ὡς ἀξίαν πίστεως αἴσθησιν παρέχων αὐτοῖς εἰς τὸ σῴζεσθαι. Τοῖς γὰρ ἀπίστοις ἀεὶ τὰ σημεῖα καὶ οὐ τοῖς πιστεύουσιν [1] δίδωται σωτηρίας ἀφορμή. Ἀντιλεγόντων γὰρ αὐτῶν καὶ ἀντιμαχομένων τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τῶν θεοδυνάμων ἔργων ἑαυτὸν ἐνεφάνιζεν θεὸν εἶναι ἀναντιρρήτως, ὡς που αὐτός φησιν· « εἰ ἐμὲ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ Πατὴρ κἀγὼ ἐν τῷ Πατρί· [2] » τοῦτ' ἔστιν ὡς ἀπαύγασμα ἡλίου ἐν ἡλίῳ καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἐν ἀκτῖνι ἀμερίστως καί ἀπαραλλάκτως διὰ τὸ ὁμοούσιον καὶ αὐτοσθενές· καὶ ἑτέρωθι· « ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· [3] » καθάπερ ἐν τῷ καρπῷ τὸ δένδρον ἐπιγινώσκεται [4].

abductus est et eam ex inobedientia mortem, de qua prius certior factus erat, propria uoluntate sibi attraxit, sic iterum, excusso ueterno, nosset quae agere deberet et Dei, confessione atque inclinatione in eum, familiaris exsisteret.

[7] Hunc diuinum et illustrantem ignem accendit et extulit ad Iudæorum salutem, etiam in Lazaro, Dominus ut quasi fide dignam demonstrationem eis exhiberet ad salutem. *Eis enim qui non credunt, non uero credentibus signa* semper dantur ad salutis initium. Cum enim illi contradicerent et aduersus ueritatem dimicarent, diuinæ potentiæ operibus se ipsum manifestauit Deum esse sine controuersia, ut ipse alicubi dicit : *Si mihi non creditis, operibus meis credite ut cognoscatis quia Pater in me est et ego in Patre* hoc est uelut splendor solis in sole et uelut sol in radio sine diuisione et immutatione, quia est consubstantialis et propria ui subsistens; et

1 Alludit ad I Cor. XIV, 22. 2. Io. X, 28. 3. Io. XIV, 9. 4. Mt. XII, 33. Lc. VI, 44.

9. ms πρι. — 10. ms. ἀπαράλλακτος. — 12. ms. πρα.

καὶ ἀλλαχοῦ· « ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν· [1] » τὸ ἰσότιμον καὶ ἰσοδύναμον ὑπερδεικνύων· ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

[8] « Ἐποίησαν αὐτῷ, φησίν, δεῖπνον· ὁ δὲ Λάζαρος εἷς ἦν τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ· » μεγαλοπρεπῶς ἄγαν πρὸς πίστωσιν ἀληθινὴν τῆς ἀφαντασιάστου ἀναστάσεως τοῦ σεσωσμένου· οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος μετὰ τὴν σωτήριον αὐτοῦ ἀνάστασιν ἐνεφάνιζεν ἑαυτὸν τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, λαβὼν καὶ φαγὼν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν νόμῳ φύσεως ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὁ τῷ δεσποτικῷ προστάγματι φύσεως καὶ θανάτου νόμον * νικήσας, οὗτος τῷ δεσπότῃ συνεδείπνει, ὁ ἀναστὰς τῷ ἀναστήσαντι συνευφραίνετο, ὁ πηλὸς τῷ πλαστουργῷ συνανέκειτο, ὁ τὸ σκότος ἀποδράσας τῷ φωτὶ συνεώρταζεν, ὁ ἐν δεσμοῖς ἐφαλλόμενος τῷ λύοντι πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ συνέχαιρεν, ὁ ἐν

alibi : *Qui uidit me, uidit Patrem* ut in fructu arbor dignoscitur, et alibi : *Ego et Pater unum sumus*, eamdem in utroque gloriam et potentiam clarissime ostendens. Sed ad propositum reuertamur.

[8] *Fecerunt ei,* inquit, *cenam. Lazarus uero unus erat ex discumbentibus cum eo ;* magnifice nimis ad probationem ueram resurrectionis non fictae eius qui saluus erat. Sic enim ipse Dominus post salutarem suam resurrectionem manifestauit seipsum germanis suis discipulis, sumens et comedens in oculis eorum naturae humanae ritu. Propterea etiam nunc qui Domino iubente, naturae mortisque legem deuicerat, hic cum Domino suo conuiuabatur; qui surrexerat cum eo qui suscitauerat una gaudebat ; limus cum fictore discumbebat ; qui tenebras fugerat cum luce ferias agebat ; qui in uinculis exsultauerat cum eo qui uinctos

1. Io. X, 30.

1. ms. πηρ. — **8.** ms. ανων. — **9.** ms. νόμῳ. — **12.** ms. συνεόρταζεν. — **13.** ms. πεπαιδημένους, ut supra [2].

αὐταῖς ταῖς ἡνίαις τοῦ θανάτου, λέγω δὴ τοῖς σπαργάνοις, τὸν ᾅδην ῥοιζήματι εὐτόνως [143 : 76r] ἀπατήσας τῷ ἐγείραντι Κυρίῳ συνειστιᾶτο.

[9] Ἀλλ' ἐρῶ πρὸς σέ· διάνοιξον ἡμῖν, ὦ θεία κεφαλή, Ἰωάννη, τὰς ἱεράς σου πλάκας· ἀδυνατοῦμεν γὰρ περιδράξασθαι τὸ ἀχανὲς βάθος τοῦ θαύματος. Ναί, φησίν, συνανέκειτο τῷ Ἰησοῦ Λάζαρος, ὁ παλαιὸς καὶ νέος ἄνθρωπος, ὃν [161] ἐκάλεσεν ἐκ τῆς φθορᾶς διὰ λόγου ζῶντος καὶ παντοδυνάμου εἰς ζωήν· συνανέκειτο ὁ νεοπαγὴς ὡσεὶ τίτθῃ * τῷ νεὰν γέννησιν ἀνθρώπων ἐν προστάγματι ἀναδείξαντι· νόμος γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις γεννήμασι ταῖς λεχοῦσι * συνανακεῖσθαι ἐμπιμπλαμέναις χαρᾶς. « Ἡ γὰρ γυνὴ ὅταν τίκτῃ λύπην ἔχει ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς· ὅταν δὲ γεννήσῃ τὸ παιδίον οὐκέτι μνημονεύει τῆς θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν ὅτι

fortiter soluit, laetabatur; qui in ipsis mortis habenis, fasciis quidem dico, infernum impetu ualido fefellerat cum Domino qui excitarat, epulabatur.

[9] Verum ad te loquar : aperi nobis, diuinum caput, Ioannes, sacras tuas tabulas, nequimus enim comprehendere tanta altitudine mysterium. Sane, inquit, cum Iesu Lazarus discumbebat, uetus et nouus homo, quem e corruptione per uerbum uiuum et omnipotens uocauerat ad uitam; discumbebat cum eo ille recens compactus quasi cum nutrice, cum illo qui nouam generationem hominum mandato suo ostenderat; consuetudo enim est infantibus Iudaeorum cum puerperis discumbere laetitia repletis : *Mulier enim cum parit tristitiam habet quia uenit hora eius, cum autem peperit puerum iam non meminit pressuræ propter gaudium quia*

2. ms. ἄδην. — **3.** ms. συνεστιᾶτο. — **9.** ms. ὡς ἐν τιτθητῷ, puto legendum ὡς εἰ eo uel magis quod in ceteris locis συνανακεῖσθαι cum datiuo solo ponitur. Male iunxit scriba articulum uocis subsequentis ad uocem antecedentem. — **11.** ms. λογχοῦσι ; — ἐμπιμπλαμένας χαράς. — **13.** ms. οὐκ ἔτι.

ἄνθρωπος ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον [1]. » [10] Οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν μέλλων ἐγείρειν ἐξ ᾅδου τὸν Λάζαρον, ἐδάκρυε μὲν ὁ φιλοικτίρμων καὶ κατεσπλαγχνίσθη, τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν φθειρομένην ὁρῶν καὶ τοῖς συνελθοῦσιν ἅμα σκυθρωπάζων, ἐνεβριμήσατο δὲ ἀοράτως * τῷ κατέχοντι θανάτῳ καὶ φωνήσας ὁρατῶς τῷ κατεχομένῳ, τὸ μέγα τῆς οἰκείας δυνάμεως ἀπεποίησε σημεῖον, τῆς καθόλου ἀναστάσεως ἐμφανίσας τὸν ἀρραβῶνα. Διὰ τοῦτο συνανεκλίθη τῷ ποιηθέντι εὐφραινόμενος, ὡς πιστοποιήσας διὰ τῶν ἔργων ὅτι αὐτός ἐστιν « ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις ἡμῶν [2] »· προαναπεφώνητο γάρ που παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου· « εὐφρανθήσομαι ἐν τῷ ἀγαθοποιεῖν με αὐτοῖς. [3] »

[11] Τῷδε τῷ θαύματι καὶ τῇ ἑαυτῶν ἑορτῇ αἱ τίμιαι μαθή-

natus est homo in mundum. [10] Sic etiam Dominus noster cum jam suscitaturus esset ex inferno Lazarum, flebat misericors et commotus est uidens hominis naturam corruptam et contristatus cum eis qui conuenerant; at inuisibiliter morti retinenti minatus est et uisibiliter ad eum qui retinebatur uerba faciens magnum propriae uirtutis signum effecit, uniuersae resurrectionis pignus manifestans.

Propterea laetatus, cum eo quem fecerat recubuit, ut qui fidem fecisset operibus quod ipse est *uita et resurrectio nostra.* Praedictum enim erat alicubi ab ipso et quidem per prophetam : *Laetabor cum bene eis fecero.*

[11] Huic uero prodigio et eorum festo ueneran-

1. Io. XVI, 21. 2. Io. XI, 25. 3. Ier. XXXII, 41.

1. ms. ανος. — **2.** ms. ἅδου. — **5.** ms. ἀορίστως at legendum esse ἀοράτως suadet tum antithesis inter κατέχοντι et κατεχομένῳ, tum textus evangelicus ἐμβριμούμενος ἐν ἑαυτῷ. — **7.** post σημεῖον, in codice scriptum est supra lineam καὶ τῆς. Deleui καὶ ; — ms. καθ' ὅλου ; — ms. ἐμφανήσας. — **8.** ms. συνανεκλήθη ; — κοιήθεντι, ut supra 14 ἀπεκοίησε.

τριαι τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ ἀναστάντος ἀδελφαὶ διηκόνουν, ἡ μὲν τὰ τῆς ὑποδοχῆς, ἡ δὲ τὰ τῆς φιλοθεΐας προσκομίζουσαι. Ἦν γάρ πως ἡ Μάρθα φιλόξενος μὲν ὡς ἀβραμιαία, φιλόπτωχος δὲ ὡς ὁ Ἰώβ, καὶ φιλόχριστος τὴν ὁμολογίαν ὡς Πέτρος, ἠνεῳγμένην ἔχουσα τὴν τῆς φιλοξενίας ἀγαπητικὴν θύραν παντὶ ἐρχομένῳ· ὅθεν οὐ λεληθότως, οὐδὲ ἐν ἀγνοίᾳ, ὡς πάλαι ὁ Λὼτ, ἀγγέλους ἐξένισεν, ἀλλ' ἐν εἰδήσει ἀγαθῇ καὶ διαθέσει τὸν τῶν ἀγγέλων δημιουργὸν καὶ κύριον ὑπὸ τὴν ὀροφὴν εἰσεδέξατο. Καὶ ἡ μὲν Μάρθα τοιαύτη καὶ τηλικαύτη καὶ ἐν τηλικούτοις.

[12] Ἡ δὲ [144 : 76v] ταύτης ἀδελφὴ Μαρία καὶ αὐτὴ « λαβοῦσα λίτραν μύρου [νάρδου] πιστικῆς πολυτίμου ἤλειψεν τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καὶ ταῖς θριξὶν αὐτῆς ἀπέμαξεν αὐτοῦ τοὺς πόδας, ἡ δὲ οἰκία ἐπλήσθη ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ μύρου [1]. » Μύρον

dae discipulae Seruatoris sororesque eius qui surrexerat ministrabant ; cum altera quae ad hospitium, altera quae ad diuinum amorem spectabant procuraret. Erat enim re uera Martha hospitalis ut Abrahamis, pauperes iuuans ut Iob, confessione christicola ut Petrus, omnibus qui uenirent apertam retinens hospitalitatis amantem ianuam. Quare non latenter neque ignorans, ut olim Lot, angelos hospitio accepit sed in bona conscientia et affectu angelorum creatorem ac dominum tecto accepit. Martha quidem talis et tanta et in his rebus occupata.

[12] Eius autem soror Maria ipsa etiam *accepta libram unguenti nardi pistici pretiosi, pedes Iesu lauit suisque capillis extersit, domus uero impleta est ex odore unguenti.* Pietatis unguento perfusae

1. Io. XII, 3.

3. de uoce ἀβραμιαία cf. notam Hase in Thesauro Stephani ad tertiam significationem. Ibi laudat locum S. Io. Chrys. ualde huius similem. — **5.** ms. ἔχουσαν. — **7.** ms. εἰδείσει. — **11.** scriba omisit νάρδου. — **12.** ms. Ιυ ; — τριξίν.

εὐσεβείας πνέουσαι αἱ ἅγιαι, μύρου εὐωδίας [162] καὶ τὴν οἰκίαν ἐπλήρωσαν, ἡ μὲν Μάρθα διὰ τῆς ὁμολογίας, ἡ δὲ Μαρία [διὰ] τῆς ἐργασίας.

Δεύτερος Πέτρος ἡ Μάρθα· ἐπέπνευσε γὰρ καὶ ταύτῃ ἡ χάρις καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ τὴν τοῦ κορυφαίου ἀνώμβρησε πίστιν. [13] Ἤκουσεν· « ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται [1] », ἐπέγνω τὸν τῆς ζωῆς χορηγὸν καὶ εὐθυβόλῳ χρησαμένη φωνῇ ἀνέκραγεν· « ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος [2]. » Ἔδει γὰρ τὴν γυναικείαν φύσιν ἐπιγνῶναι καὶ ὁμολογῆσαι τὸν κτίστην καὶ θεόν. Πρῶτον Πέτρος θεοδιδάκτως ὁμολογεῖ, δεύτερον Μάρθα θεομυήτως ἀναφωνεῖ, τρίτον Ἰωάννης ἐν δέλτοις θεοφρόνως καὶ μονογενῶς θεολογεῖ. Πέτρος καὶ Μάρθα· « σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ

sanctae istae, odore unguenti domum etiam impleuerunt, Martha quidem per confessionem, Maria uero per operationem.

Alter Petrus Martha nam huic etiam gratia inspirauit et propter hoc ipsa coryphaei fidem effudit. [13] Audiuit : *Qui credit in me etiamsi mortuus fuerit uiuet;* agnouit uitae largitorem et uoce quae recta feriret usa, exclamauit: *Ego credidi quia tu es Christus Filius Dei qui in mundum uenisti.* Necesse enim erat muliebris natura agnosceret et confiteretur creatorem ac Deum. Primum Petrus diuinitus edoctus confitetur; post Martha a Deo initiata exclamat; tertio Ioannes, in tabulis, quae Dei sunt et Vnigeniti sapiens, theologum agit ; Petrus et

1. Io. XI, 25. 2. Io. XI, 27.

2. διά additum supra lineam. — **4.** ms. ταὐτη at 5 αὐτῇ. Hinc χάρις esset subiectum vocis ἀνώμβρησε, quae uidetur potius referenda ad Martham; quare scribo αὐτή. — **5.** ms. ἀνόμβρισε. — **8-9.** ms. ὁ χς ὁ υς τοῦ θυ. — **11.** Primum scriptum est θεοδιδακτος, postea scriba ipse inseruit ω. — **13.** δέ corrasum est post Πέτρος.

τοῦ ζῶντος· [1] » Ἰωάννης· « ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν [2]. »

[**14**] Πρόσεχε, ἀγαπητὲ, τῷ φωτισμῷ τῆς ἀληθείας, φεῦγε τὸ σκότος τῆς πλάνης. « Σὺ εἶ, φησὶν, ὁ Χριστός »· οὐ ψιλὸς Χριστὸς ἄνθρωπος, ἀλλ' υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ Λόγος ὁ γενόμενος σὰρξ ἄτρεπτος δι' ἡμᾶς, ὁ μόνος υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ Λόγος ὁ γενόμενος σὰρξ· οὐχ εἷς τῶν Ἰουδαϊκῶν χριστῶν, οὐχ εἷς τῶν Ἰουδαϊκῶν καὶ παρεγγράπτων χριστῶν, ἀλλὰ σὺ κατὰ Παῦλον [3], « ὁ εἷς Κύριος, ὁ ἐπὶ πάντων εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν· » σὺ εἶ μόνος Χριστὸς καὶ υἱὸς μονογενὴς τοῦ θεοῦ, τοῦ ζῶντος· « ἐθεασάμεθα, φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ

Martha : *Tu es Christus Filius Dei uiui ;* Ioannes : *In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum et Verbum caro factum est et habitauit in nobis.*

[**14**] Attende, carissime, illuminationem ueritatis ; erroris tenebras fuge. Tu es, dicit, Christus, non nudus Christus homo sed Filius Dei uiui, Verbum caro factum sine mutatione propter nos, unicus Dei uiui Filius, Verbum caro factum ; non unus ex iudaicis Christis, non unus ex iudaicis et obrepticiis Christis, uerum tu es secundum Paulum, *unus Dominus, super omnia benedictus in saecula saeculorum, amen ;* tu es solus Christus et Filius unigenitus Dei uiui. *Vidimus*, ait Evangelista, *gloriam eius gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiae et*

1. Mt. XVI, 16, Io. XI, 27. 2. Io. I, 1-2. 3. I Cor. VIII, 6, Rom. IX, 5.

6. ms. ανος. — **9.** ms. χρηστῶν. — **10.** ms. ὁ εἷς, Κύριος. — **12.** ms θυ. — **13.** ms. πρς.

ἀληθείας· [1] » [15] σὺ εἶ ὁ πρωτότοκος καὶ ὁ μονογενὴς καὶ μόνος σὺν ἁγίῳ Πνεύματι ὁμοούσιός τε καὶ ὁμότιμος καὶ ἰσοδύναμος τῷ γεγεννηκότι, ἄναρχός τε καὶ συναΐδιος θεῷ Πατρί· [145 : 77r] σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐχ εἷς τῶν ὑπό σου κτισθέντων ὁράτων καὶ λειτουργικῶν σου δυνάμεων, ἀλλὰ φυσικῶς υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. « Οὐ πρέσβυς γὰρ οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, φησὶν, ὡς εἶπεν Ἡσαΐας, ἔσωσεν ἡμᾶς, ἔσωσεν αὐτούς [2]· » ὥστε οὐκ εἰσὶν οἱ ἄγγελοι χριστοί· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἄνθρωπος Χριστὸς, ἀλλὰ θεὸς Χριστὸς, θεὸς ἐνανθρωπήσας, οὐκ ἄνθρωπος ἀποθεωθεὶς, ἀλλὰ χρίσας τὴν οἰκείαν καὶ ἑκούσιον σάρκωσιν τῇ οἰκείᾳ θεότητι δι' ὃ καὶ εἴρηται· « μῦρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου, [3] » καὶ « εἰς [163] ὀσμὴν μύρων σου ἐκδραμούμεθα [4]· » σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ παρὰ πάσης κτίσεως

ueritatis; [15] tu es primogenitus et unigenitus et solus cum Sancto Spiritu consubstantialis et pari honore habitus et aequalis potentiae cum genitore, ineffabilis, sine principio et coaeternus Deo Patri; tu es Christus non una ex his a te creatis inuisibilibus atque administratoriis potentiis sed natura Filius Dei uiui, *non legatus neque angelus sed ipse Dominus*, ait, quemadmodum dixit Hesaias, *saluauit nos, saluauit eos,* quare non sunt angeli Christi; tu es Christus hoc est non homo Christus sed Deus Christus, Deus homo factus, non homo Deus factus sed qui propriam et liberam incarnationem unxit propria diuinitate, quapropter etiam dictum est : *unguentum effusum nomen tuum et in odorem*

1. Io. I, 14. 2. Isai. XXXIII, 22; LXIII, 9. 3. Cant. I, 2. 4. Cant. I, 3.

2. ms. πνι. — **3.** ms. θῶ πρι. — **6.** ms. πρέσβις. — **9.** ms. ανος. — **10.** in codice primum scriba posuerat χρήσας postea uero uidetur haesisse tandemque partem litterae deleuisse ut ι tantum remaneret. Apparent adhuc duae lineae parallelae non uero media quae in H eas iungit. — **12.** ms. σοι.

προσκυνούμενος, ὡς εἷς Κύριος καὶ θεός, ὡς εἷς Υἱός, ὡς εἷς Δεσπότης σὺν Πατρὶ [καὶ] τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.

[16] Πάλιν ἐπανάξωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν καλλίστην ἀδελφότητα τῶν εὐσεβῶν καὶ πιστῶν ἀδελφῶν. Ὦ συμπνοίας τῶν φίλων καὶ θεραπόντων γνησίων Χριστοῦ Ἰησοῦ ἑνὸς τῆς ἀκτίστου καὶ ὁμοουσίου Τριάδος. Βαβαὶ τῆς ἐντρίτου ἀγαπῆς τὸ ἀρραγὲς σπαρτίον · οὐδὲν τούτους τῆς τοῦ διδασκάλου καὶ δεσπότου ἀγαπῆς ἀπέρρηξεν, οὐκ ἀπιστία Ἰουδαίων, οὐκ ἀπείθεια Φαρισαίων, οὐ Σαδδουκαίων ὑλακή, οὐ σκάνδαλα ἱερέων ἀλλ' ἐγκεντρισθέντες ἅπαξ τὴν καλλιέλαιον [1] τῇ πίστει, ἔμειναν ἔγκαρποι, πάσῃ προσβόλῃ ἄσειστοι καὶ ἀτίνακτοι, θεὸν γνωρίζοντες τὸν Χριστὸν, θεὸν καὶ ἄνθρωπον ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως ὁμολογοῦντες τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν, κηρύσσοντες τὸν Ἐμμανουήλ · [17]

unguentorum tuorum curremus; tu es Christus qui a tota creatione adoraris ut unus Dominus et Deus, ut unus Filius, ut unus Herus cum Patre et Sancto Spiritu.

[16] Iterum reducamus sermonem ad pulcherrimam fraternitatem piorum et fidelium germanorum. O concentum amicorum et ministrorum uerorum Christi Iesu unius ex increata et consubstantiali Trinitate! Papae! ternae caritatis irruptus funiculus! nihil istos a magistri et domini amore auulsit, non infidelitas Iudaeorum, non diffidentia Pharisaeorum, non Sadducaeorum latratus, non scandala sacerdotum, sed fide semel in bonam oliuam inserti, fecundi manserunt, ad omnem impetum inconcussi et immoti, Deum agnoscentes Christum, Deum et hominem sine diuisione et sine confusione confitentes Dei Filium, praedicantes Emma-

1. Rom. XI, 24.

2. Addidi καί, ms. πρι τῷ ἁγίῳ πνι. — **3.** ms. Ιου. — cf. notam, p. 51

καὶ τότε ἔφη πρὸς αὐτὸν ἡ Μάρθα · « ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ [1]. »

Τοῦτο Λάζαρος ἐν ἑαυτῷ ἐβεβαίωσεν, ταύτῃ συνταφεὶς τῇ πίστει καὶ ἐλπίδι · ἔτι γὰρ αὐτοῦ ζῶντος καὶ συνικετεύοντος τὸν πανταχοῦ παρόντα αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ἐδεήθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ λέγουσαι · « Κύριε, ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ [2]. » Μαρία δὲ δι' ὧν ἔπραττεν τῇ τε τῆς ἀδελφῆς ὁμολογίᾳ καὶ τῇ τοῦ ἀδελφοῦ πίστει σύμφωνον ἐνεφάνιζεν καὶ τὴν οἰκείαν εὐσέβειαν. [18] Λαβοῦσα γὰρ τὸ μῦρον, οὐ λίθον ἄψυχον εἰς οἶκον θεοῦ ἔχρισεν καθάπερ Ἰακὼβ τῷ ὀφθέντι αὐτῷ ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν αὐτὸν τὸν Ἡσαῦ, ἀλλὰ τὸν ἐκ τῆς θεοτόκου [146 : 77ᵛ] παρθένου ἐνωθέντα ἔμψυχον ναὸν τῷ ἀκτίστῳ καὶ δημιουργῷ τῶν ἁπάντων θεῷ ἤλειψεν, οὐ μίμημα μόνον ἀποσῴζουσα τῆς πρὸς τὸν Ἰακὼβ ἐν τοῖς οὕτω οἰκειότητος, ὡς ἀψευδὴς θυγάτηρ, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνουσα πολλῷ

nuelem. [17] Et tunc dixit ei Martha : *Ego credidi quia tu es Christus Filius Dei.*

Hoc Lazarus in se firmauit, huic fidei et spei consepultus ; nam uiuebat etiam et una deprecabatur eum qui ubique praesens est, cum sorores eius rogabant pro eo dicentes : *Domine, ecce quem amas infirmatur.* Maria autem operibus suis sororis confessioni et fratris fidei concinere ostendit suam etiam pietatem. [18] Accepto enim unguento, non lapidem mortuum ad domum Dei unxit, ut Iacob ei qui apparuerat illi cum fugeret Hesau, sed quod ex Dei Genitrice Virgine uiuum templum unitum est increato et creatori omnium rerum Deo unxit, non tantum imitationem retinens suae cum Iacob

1. Io. XI, 27. 2. Io. XI, 3.

9. ms. ἔχρησεν. — **11.** τὸν primum omiserat, dein reposuit ipse scriptor. — **12.** ms. εἵληφεν ; legendum ἤλειφεν quod male positum est loco ἤλειψεν. Ceterum semper ob facilem confusionem η et ει, in sequentibus lineis errauit scriptor. — **13.** ms. τῇ.

πλέω τῇ πίστει καὶ ἐργασίᾳ τὸν πατριάρχην. Καθόσον ὁ μὲν τὴν σκιὰν ἐτύπου, ἡ δὲ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐψηλάφα καὶ προσεκύνει. [19] Φαίνεται γοῦν δὶς [1] τοῦτο ποιήσας ὁ Ἰακὼβ ἔν τε τῷ ἀποδιδράσκειν τὸν πρὸς φόνον ἐξηρτυμένον φθόνον, ἔν τε τῷ ἐπαναλύειν [164] μετὰ τὴν θείαν ἐν Βεθὴλ ὀπτασίαν. Αλλ' οὐδ' οὕτως ἐξισοῦται τῇ τῆς θυγατρὸς εὐσεβείᾳ ἐν τούτῳ τῷ μέρει· πλεὸν γὰρ οὐδὲν ἢ λίθον ἀλείφειν εἰς τύπον τοῦ ἀκρογωνιαίου μεμάθηκε λίθου, αὕτη δὲ οὐ μόνον τὸν ἅγιον καὶ ἔμψυχον καὶ θεόκτιστον τοῦ ἀκτίστου καὶ ἀϊδίου θεοῦ ναὸν ἐψηλάφα καὶ ἤλειφεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἀμερίστως ὄντα θεὸν σὺν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ προσκυνοῦσα, ἕνα Κύριον ἀδιαίρετον ὁμολογεῖ ἐν τῇ ὁρωμένῃ εὐπρεπείᾳ τὴν ἀόρατον κατανοοῦσα δόξαν, καὶ ἐν ψηλαφωμένῃ σαρκὶ τὸν ἀναφῆ καὶ ἀψηλάφητον καταμανθάνουσα θεὸν Λόγον.

in his rebus cognationis, ut sincera filia, sed etiam superans multo plus, fide et opere, patriarcham, cum alter figurauerit umbram, altera ipsam ueritatem attigerit et adorauerit. [19] Videtur quidem bis hoc fecisse Iacob : cum fugeret quae ad mortem instructa erat inuidia et cum rediret post diuinam uisionem Bethel. At non ideo exaequatur filiae pietati ex hac parte nam nihil amplius quam lapidem ungere in figuram angularis lapidis didicit, ipsa uero non tantum sanctum et uiuum et diuinitus creatum increati et aeterni Dei templum contrectauit et unxit sed etiam eum qui sine diuisione in eo erat Deus, cum ipso et per ipsum adorans unum Dominum indiuisum confitetur; in uisibili decore inuisibilem gloriam perspiciens et in carne quam tractabat, cognoscens illum qui nec tangi nec tractari potest Deum Verbum.

1. Gen. XXVIII, 18 et XXXV, 14.

2. ms. ἐτύποι; — ἀλήφειν. — **9-10.** in codice primum scriptum ἅλησεν; post εἵληφεν.

[**20**] Οὐ γὰρ ἐσμίκρυνεν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν τοῦ ἀοράτου θεοῦ τὴν δόξαν ὁ πρὸς ἡμᾶς συσχηματισμὸς αὐτοῦ, οὐκ ἐνύβρισεν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν τὴν μεγαλοπρεπῆ τοῦ θεοῦ ἐξουσίαν τὸ τῆς συνανακλίσεως αὐτοῦ ταπεινόν, οὐκ ἐμείωσεν τὸ τῆς διανοίας αὐτῶν κριτήριον [πρὸς] τὴν τοῦ ἀπροσίτου ὑπεροχὴν τὸ τῆς σαρκὸς ἀσθενὲς περιβόλαιον, οὐκ ἤμβλυνεν τὸν φόβον καὶ τρόμον τῆς ἀστέκτου δυνάμεως ἡ πρὸς τὴν συγκατάβασιν αὐτοῦ πεπαρρησιασμένη αὐτῶν ἀγάπη, ἀλλ' ἐκ τῶν φαινομένων σημείων ἐπὶ τὸ ἀόρατον ποδηγούμενοι κράτος, περισσῶς ἐθαύμαζον τῆς ἑκουσίου πτωχείας τὸ παράδοξον [**21**], καὶ ἐκ τῶν ἐπιτελουμένων λόγων ὑπὲρ λόγον θαυμάτων φωτιζόμενοι τὴν διάνοιαν, καὶ τὸ τῆς κυριότητος ἐξουσιαστικὸν παιδευόμενοι, σφοδρώτερον τὴν φιλάνθρωπον ἐναυθρώπησιν ὑπέφριττον, καὶ τὴν δι' ἀφῆς * τῶν κραπέδων [147 : 78r] ἐπιδιδομένην τῶν ἰαμάτων φορὰν ἐνο-

[**20**] Non enim minuit in oculis eorum inuisibilis Dei gloriam eius ad nos accommodatio, non contumelia affecit in oculis eorum magnificam Dei dignitatem humilitas eius cum eis accubitionis, non imminuit mentis eorum iudicium de inaccessibili praestantia infirmum carnis uestimentum, non obtudit timorem et tremorem incelatae potentiae eorum ad illius demissionem libere conuersatus amor sed ex apparentibus signis ad inuisibilem potentiam quasi manu ducti ualde admirabantur uoluntariae paupertatis prodigium [**21**] et ex sermonibus qui re ipsa complebantur, magis etiam quam prodigiorum doctrina mente illuminati et de potestatis auctoritate edocti, uehementius benignam hominibus incarnationem reformidabant et per contrectationem fimbriarum collatum curationum prouentum uiden-

4. ms. συνανακλήσεως. — **5.** πρός uel περί ipse coni. — **10.** ms. ἑκουσίου πτωχίας. — **13.** ms. διατάφιστον quae uox nec inuenitur in lexicis nec aptatur sententiae. Fortasse dittologia pro τὸν τῶν κτλ.

ρῶντες, τὸν ἀνεμποδίστως ἐνεργοῦντα καὶ ἐμβλύζοντα ἐκ τοῦ ἰδίου θησαυροῦ τὰς ἐπικουρίας προσεκύνουν θεὸν, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν κατανοοῦντες τὴν μετὰ τῶν θνητῶν συνδιατριβὴν τοῦ θανάτου ὑπερβαλλόντως ἐξεπλήττοντο.

[22] Ὅθεν στοργῇ τὸν φόβον κεράσασαι, εἶχοντο τοῦ ἀκορέστου πόθου, καὶ τὴν διακονίαν τοῦ ἑνὸς καὶ αὐτοῦ ἑνώσει * θεοῦ [καὶ] τελείου ἀνθρώπου διειλημμέναι εἰς ἑαυτὰς αἱ ὁμόψυχοι καὶ ὁμόπιστοι, ἡ μὲν τὰ ἀνθρώπινα διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασιν ἐλειτούργει, ἡ δὲ τὴν θεοτερπῆ καὶ εὐωδεστάτην ὡς κάρπωμα προσῆγεν σπουδὴν, [165] μύρον ἐπιχέουσα ὡς ἐπὶ θυσιαστηρίῳ τῷ ζωηφόρῳ αὐτοῦ ναῷ. Καὶ τοῦτο οὐ παρέργως ἀλλ' ἐπιμελῶς καταφιλοῦσα, καὶ τῷ * ἐκ φύσεως περιβολαίῳ * ἐκμάσσουσα τὸ ἁγίασμα, στέφανον δόξης τῇ οἰκείᾳ περιέθηκεν κεφαλῇ, οὐκ ἐξ

tes, eum qui, nullo impedimento, efficiebat ac diffundebat ex suo proprio thesauro opitulationes, Deum adorabant et mortuorum resurrectionem animaduertentes mortis cum mortalibus conuersationem supra modum admirabantur.

[22] Quare caritate metum temperantes, adhibebant insatiabilem cupiditatem et ministerium unius eiusdem unitione Dei et hominis perfecti inter se partientes illae unanimes et communis fidei sorores una quidem quae humana erant propter eius ad nos demissionem curabat, altera uero Deo placentem et fragrantissimam quasi sacrificium festinationem adhibebat, unguentum fundens quasi in altari, in uiuifico eius templo ; id uero non obiter

2. ms. θεῷ. Verba ἀνάστασιν ....[μετὰ τόν omissa prius, postea ab ipso scriba, in margine posita sunt. — **6.** ms. ἐλεύσει ; ipse coni. ἑνώσει et add. καί. — **7.** ms. ἄνου διειλειμμέναι. — **12.** ms. καὶ τὸ ἐκ φύσεως περιβολαίως, ubi hoc ς fere deletum est manu. Gronouius signo ÷ apposito supra τὸ, scripsit in margine τῷ *forte*. Haec correctio uera mihi uidetur esse ; intellegit enim orator comam mulieris.

ὑλῆς φθαρτῆς καὶ γεώδους συγκείμενον, ἀλλὰ τῆς θεϊκῆς λαμπρότητος τὰς μαρμαρυγὰς ἀπαστράπτοντα.

[23] Εἰ τοίνυν κατὰ Μωϋσέα [1] « πᾶς ὁ ἁπτόμενος τοῦ θυσιαστηρίου ἁγιασθήσεται, » τί ἄν τις εἴποι περὶ τῆς ἁψαμένης αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τοῦ θυσιαστηρίου, ποίοις λόγοις κατακοσμήσομεν τῶν ἀδελφῶν τούτων τὴν ὁμόπνοιαν; Ναί *, τούτων τὰ ἔργα νικᾷ πάντα ἐπαινόν. Ἀρκεῖ σοι, Μάρθα, ἡ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογία εἰς στέφανον δόξης · ἀρκεῖ σοι, Λάζαρε, τὸ φίλον Χριστοῦ κληθῆναι εἰς περιουσίαν δόξης · ἐξαρκεῖ σοι *, Μαρία, ἡ παρὰ θεοῦ ψῆφος. « Μαρία γὰρ, φησὶ, τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἐξ αὐτῆς [2]· » [24] Μαρία ἡ φιλήσυχος, ἡ ἰδιότροπος μέλισσα, ἡ παρὰ τοὺς λειμῶνας τῶν θείων θεωρημάτων διϊπτα-

sed accurate osculans et suo ex natura pallio extergens sacrum, coronam gloriae proprio capiti imposuit non ex corruptibili materia et terrestri constantem sed diuini splendoris fulgore coruscantem.

[23] Si uero iuxta Moysen, *quicumque tangit altare sanctificabitur*, quid dicendum de illa quae tetigit ipsum Dominicum altare? Quibus uerbis ornabimus horum germanorum consensum? Re uera opera eorum laudem omnem superant. Tibi, Martha, sufficit Christi confessio ad gloriae coronam; tibi, Lazare, sufficit amicum Christi uocari ad cumulum gloriae; plane sufficit etiam, tibi Maria Dei suffragium: *Maria enim*, inquit, *bonam partem elegit quae non auferetur ab ea;* [24] Maria quietis amans, sin-

1. Ex. XXIX, 37. 2. Lc. X, 42.

2. ms. ἀπαστράπτοντας. — **5.** ms. κατακοσμήσωμεν. — **6.** ms. καί coni. ναί. — ms. νικᾶ. — **9.** Loco σοι in ms est καί at existimo ex parallelismo σοι reponendum esse uel loco καί uel post illud. Fortasse καί ex dittologia irrupit. — **11.** ms. φιλησιχος.

μένη, ἡ μέτοικος καὶ μετανάστις ἀπὸ τοῦ πεφυρμένου βίου γενομένη καὶ πρὸς τὸν ἀτάραχον καὶ εἰρηνικοῖς πρέποντα βίον θεῖον καταντήσασα. « Ἔνθα αὔρα λεπτὴ καὶ ἐκεῖ Κύριος » κατὰ τὸν χρησμὸν Ἡλίου [1]· ἐξ οὗ * πηγάζει γνῶσις θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καθὼς γέγραπται ὅτι « σχολάσατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεός [2]· » ἡ ἀκέραιος περιστερὰ, ἡ ἀναλαβοῦσα ἠρέμα τὰς πτέρυγας καὶ [148 : 78ᵛ] πρὸς τὸν ἥρεμον καὶ εὐδαίμονα τῆς γαλήνης λιμένα καταπαύσασα, δι' ἧς ἐμυήθη τὰ προφήταις καὶ δικαίοις ἐπιθύμητα. Ἰακὼβ ἀποδράσας λόγχην * εὐτάραχον ἐν εὐκαιρίᾳ θεοῦ ἐπέτυχεν, καὶ στήλην * μνημοσύνου, ὡς πολλάκις εἴρηται, ἤλειψεν· καὶ Μαρία πορρωτάτω διαζευχθεῖσα μιγάδων λογισμῶν καὶ συγκλύδων ἀποδρομῆς τραχυνόντων πως [τὸ]

gularis apis quae in pratis diuinae contemplationis peruolat, quae extranea et aduena ab hac inquinata uita, ad tranquillam et rebus pacificis decoram uitam diuinam peruenerat : *ubi aura tenuis ibi etiam Dominus* iuxta oraculum Heliae ; ex qua manat rerum diuinarum humanarumque scientia ut scriptum est : *Vacate et uidete quoniam ego sum Deus ;* pura columba quae alas leuiter attollit et ad quietum et felicem serenitatis portum requiescit, per quam initiatio facta est rerum quae prophetis et iustis cupiditati erant. Iacob, cum fugisset hastam minacem, feliciter Deum inuenit et columnam in monumentum, ut saepe iam dictum est, inunxit ; Maria etiam longissime distans a perfugio confusarum et collecticiarum rationum quae exasperant quodammodo cogitationis mentisque clarissimam

1. III Reg. XIX, 12. 2. Ps. XLV, 11.

1. ms. μετανάστησα; α fortasse prouenit ex initio uerbi sequentis ἀπό. — **4.** ms. ἔκ σου quod ualde mirum est hoc loco. — **4-5.** ms. ανων at supra, uerbo priore deleto uocem integram descrips. G. — **7.** ipse Gronou. ἡμέρα correxit. — **10.** ms. στολήν. — **12.** add. τό.

διανοίας τε καὶ νοῦ διειδέστατον κέλλιον, ἀθολώτος θεοῦ μακαρισμῶν ἤκουσεν, καὶ τὸν ἀκράτητον κρατῆσαι διὰ σαρκὸς ἠξιώθη.

[25] Ἀλλ' ἐπιπηδᾷ τῷ λόγῳ ὁ ἐν τυφλώσει Ἰουδαῖος καί φησι· μὴ βλασφήμει, χριστιανέ, γέγραπται γάρ· « οὐδεὶς ὄψεταί μου τὸ πρόσωπον καὶ ζήσεται, λέγει Κύριος [1]. » Μενοῦν γε, ὦ ἄφρων, ἐν τῷ σῷ νόμῳ γέγραπται ὅτι εἶπεν Ἰακώβ· « εἶδον θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, [166] καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή [2]· » ζωὴ γὰρ ἀνθρώπου ὅρασις. Καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, οὔτε τὸν σὸν ἀκυρώσω, οὔτε τὸν ἐμὸν ἁμάρτυρον ἐάσω λόγον· οὐσίαν γὰρ θεοῦ κατανοῆσαι ἀδύνατον καὶ ἀμήχανον, θεὸν [δὲ] γνωρισθῆναι ἀνθρώποις ῥᾴδιον αὐτῷ τῷ πάντα δυναμένῳ καὶ τοῖς ἀξίοις ἑαυτὸν ἐμφανίζοντι ὡς βούλεται, γέγραπται γάρ· « ἐγὼ ἐπλήθυνα ὁράσεις καὶ ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν ὡμοιώθην [3]. »

cellam pure Dei gratulationes audiit et eum qui comprehendi nequit comprehendere per carnem merita est.

[25] Verum in sermonem insilit qui in caecitate est Iudaeus et dicit: Noli blasphemare, christiane; scriptum est enim: *Nemo uidebit faciem meam et uiuet dicit Dominus.* — Quin immo, insane, in tua lege scriptum est dixisse Iacob: *Vidi Deum facie ad faciem et salua facta est anima mea;* vita enim hominis uisio. Quae cum ita se habeant, neque tuum sermonem irritum reddam neque meum intestatum sinam: essentiam enim Dei comprehendere neque potest neque ad id ualet homo, Deum uero manifestari hominibus facile est ei qui omnia potest et seipsum eis qui digni sunt reuelat ut uult. Scrip-

1. Ex. XXXIII, 20. 2. Gen. XXXII, 30. 3. Ose. XII, 10.

1. ms. διηδέστατον. — ms. κέλιον. — **4.** ms. βλασφήμη. — **6.** ms. ἴδον. — **10.** δέ uidetur addendum ad meliorem sententiae conformationem.

[26] Εἶδεν τοιγαροῦν θεὸν ὁ Ιακὼβ, καὶ οὐκ ἐψεύσατο, εἶδεν δὲ ὡς ὁ ὀφθεὶς ηὐδόκησεν ὀφθῆναι· οἶδεν γὰρ θεὸς ἑαυτὸν ἐμφανίζειν [ὡς] βούλεται καὶ τὸ κώλυον αὐτὸν καὶ διεῖργον τὸ κατὰ γνώμην οὐκ ἔστιν, κἂν μὴ χωροῦσιν οὔτε οἱ ἀνώτατοι φέρειν αὐτοῦ τὴν εἰς ἄκρον δόξαν· οὕτω καὶ Μαρία εἶδεν θεὸν ἐνανθρωπήσαντα ἀτρέπτως καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον καὶ συμπροσκύνητον αὐτοῦ ναὸν σπονδὴν εὐωδίας ἔσπεισεν τουτ' ἔστιν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτῷ, ἀμέριστος γὰρ ἡ ἕνωσις καὶ ἀσύγχυτον τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον καὶ ἀδιαίρετος ἡ εἰς τὸν ἕνα τῆς Τριάδος Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογία.

[27] Σὺ δὲ, ὦ ἀγαπητὲ, μὴ ξενίζου ἀκούων ξένον τι καὶ ἀπηχὲς παρὰ τῶν ξένων τῆς ἀληθείας· ἀδελφοὶ γάρ εἰσι τοῦ τυφλοῦ καὶ προδότου Ἰούδα, ἐπιμεμψαμένου ἀφρόνως τὴν θεά-

tum est enim : « *Ego uisiones multiplicaui et in manu prophetarum assimilatus sum.* »

[26] Vidit igitur Deum Iacob nec mentitus est; uidit uero ut uiso conspici placuit; scit enim Deus se manifestare quibus uult nec aliquid est quod eum prohibeat et impediat id quod statuit, etsi impar est uel summus quisque ad ferendum fastigium gloriae eius. Sic Maria uidit Deum incarnatum sine mutatione et in sanctum simulque adorandum eius templum, libationem fragrantiae fudit, id est ipsum in ipso; indiuisa enim unio est et inconfusum pietatis mysterium et inseparabilis confessio in eum qui unus est ex Trinitate, Dominus Iesus Christus.

[27] Tu uero, carissime, noli mirari audiens aliquid peregrinum et dissonum ab hostibus ueritatis;

1. ms. bis ἴδεν ita etiam l. 7; τοι γαρ οὖν. — **3.** οἷς coni. Gronouius qui scribit in margine codicis : *deest forte* οἷς *uel sile quiddam ;* fortasse melius ὡς uel ὥσπερ. — **7.** ms. ἔσπισεν. — **9.** ms. κν ιν χν. cf. not. p. 51. — **13.** male Gronouius in codicis margine : ἀφρώνως *forte.*

ρεστον τοιαύτην πρόθεσιν ἐν τῷ [149 : 79r] δείπνῳ. Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτον ἡ ἀδέκαστος ψῆφος; Τὸν μὲν Ἰοῦδαν ἐξελέγχει ὡς κλέπτην, τὴν δὲ ἀποδέχεται ὡς φιλόθεον, καὶ εὐεργεσίαν τὸ τελούμενον ἀναγορεύει καὶ τοῖς ἐπιφερομένοις ἀντιπαρατάττεται, καί φησι καὶ ταῦτα διὰ Ματθαίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ· « τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί· ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ [1]. » Καὶ ἀντιταλαντεύω τῇ ἀγαπήσει τῆς τοιαυτῆς ἐργασίας τὴν αἰώνιον μνήμην· « ὅπου γὰρ ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο τῆς βασιλείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς [2]. » [28] Καὶ ἄξιον τῆς σπορᾶς καὶ τὸ θέρος τῆς Μαρίας, ἐπαξία τῆς ἀγαθῆς προθέσεως καὶ ἡ ἐπικαρπία· ἐτάχυνεν πληρῶσαι τὴν γραφήν, προκατελείφθη ὑπὸ τῆς καταστεφούσης θείας

fratres enim sunt caeci et traditoris Iudae qui stulte uituperauit huiusmodi propositum Deo placens in illa cena. Sed quid ad illum calculus incorruptus? Iudam quidem reprehendit ut furem, hanc uero suscipit ut piam et beneficium esse quod effectum est declarat et his qui increpant sese opponit, haec etiam dicens per Matthaeum euangelistam : *Cur molesti estis mulieri? bonum enim opus operata est in me* et caritati huius operis sempiternam memoriam aequiparo: *ubicumque enim praedicatum fuerit euangelium istud regni in uniuerso mundo dicetur etiam quod haec fecit in memoriam eius.*

[28] At digna satione etiam messis Mariae, digna bono affectu etiam fructuum perceptio. Festinauit implere scripturam; praeuenta est a diuina coronante gratia; intellexit quae canuntur in prophetis,

1. Mt. XXVI, 9. 2. Mt. XXVI, 13, Mc. XIV, 9.

1. ms. τι. — 5. loco καί ms. κἂν. — 8. male ms. ἐάν loco ἄν ut saepe mutatio fit in codicibus. — post εὐαγγέλιον uerbum ἔνθα corrasum est. — 12. ipse scriptor deleuit ρ in καταστρεφούσης.

γάριτος· ἔμαθεν τὰ ἐν προφήταις ἀδόμενα, ἐπέγνω καὶ τῆς προφητείας τὴν εὔκαιρον ἔκβασιν· [167] ἤκουσε Σολομῶντος ᾄδοντος ὡς « οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ, νάρδος ἔδωκεν ὀσμήν [1]· » καὶ συνῆκεν τὸν ὑπὸ οἰκέτου βασιλέως προμηνυθέντα βασιλέα τῶν βασιλευόντων καὶ κύριον τῶν κυριευόντων· [29] ὅθεν μηδὲν μελλήσασα ἔργον, τὴν μάθησιν ἐξετέλεσεν, καὶ τῷ ἀνενδεεῖ τὰ προκεχρηματισμένα προσκομίσασα, τὴν εὐκλεῆ καὶ ἀπαραλόγιστον ἀπηνέγκατο ψῆφον· μεθ' ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν γινώσκειν καὶ προσκυνοῦντας Κύριον πρὸ αἰώνων συναιδίως τε καὶ συναρχῶς ἀφράστως τε καὶ ἀρρεύστως ἐκ Πατρὸς τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς ἀκτίστου οὐσίας γεννηθέντα, καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς ἀχράντου παρθένου ἀμεταβλήτως καὶ ἀσυγχύτως ὑπὲρ ἔννοιαν

agnouit etiam prophetiae opportunum exitum; audiuit Salomonem cantantem quod *dum esset rex in accubitu suo nardus dedit odorem*, et intellexit qui per seruum regem indicabatur Rex regum et Dominus dominorum. [29] Quare nullo retardata opere, doctrinam exsecuta est et ei qui non indigebat quae ante comparauerat attulit, praeclarum et nullo modo decipientem sibi calculum reportans; quacum utinam nos omnes possimus cognoscere unum et eumdem, et adorantes Dominum, ante saecula coaeterne et una sine principio, modo ineffabili et supra sermonem, ex Patre, id est ex increata substantia genitum et in fine temporum ex immaculata Virgine sine mutatione et confusione supra cogitationem et sermonem, incarnatum, attingere quae

1. Cant. I, 11.

1-2. ms. ἀδόμενα, ἄδοντος. — **3.** ms. οὗ. — ins. ἀνακλίσει, αὐτόν. — **6.** ms. ἀνενδεῆ. — **10.** ms. ἀρεύστως coni. Gronouius ἀρρεύστως *forte;* iure quidem nam uerbum id saepe ab iis qui de Verbi generatione tractant adhibetur.

καὶ λόγον σαρκωθέντα, τυγχεῖν τοῦ παρ᾽αὐτοῦ μακαρισμοῦ ἐν ἐλέει καὶ ζωῇ τῇ ἀπεράντῳ ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα σὺν Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς ἀγηράντους* αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ab eo est beatificatio in misericordia et uita perpetua quia ipsi gloria cum Patre et Sancto Spiritu in infinita saecula saeculorum. Amen.

2. ms. πρι. — **3.** ms. ἀγειράστους. Gronouius in codicis margine coni. ἀγηράτους *forte*.

Cum in hoc genere scribendi, facillimum sit sententiae unum uel alterum membrum aut uocem addere, non is sum qui negem aliquos huius orationis locos dubium de interpolatione mouere. Rem peritioribus diiudicandam permitto. Formulam quidem illam : εἷς τῆς Τριάδος quae bis occurrit (n. 16, p. 40, 5-4 et 26, 48, 9) neque eadem est ac theopaschitarum, memini me legisse in quodam pseudepigrapho athanasiano (PG. 28. 700 B) et in oratione liturgica quae Μονογενής dicitur (cf. DUCHESNE, *Origines du culte chrétien* [2], 1898, p. 77, n. 2.) in qua eadem etiam est formula quae legitur hic n. 5, p. 30, 5-6 (Χριστὲ ὁ θεὸς ... εἷς ὢν τῆς ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι). Aduerbia autem ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως (n. 16, p. 40, 12), quae uidentur ex Concilio Chalcedonensi commodata leguntur iam in Anathematismis Cyrilli. De ἀτρέπτῳ uero solent Nicaeni contra Arium disputare (cf. Epist. Alex. Alex. 2[a], n. 3, PG. 18, 573).

DE

FRAGMENTIS EVSTATHII

Eustathii Fragmenta primus edidit L. Allatius in editione Eustathii principe (1629); ea postea paulum auxit Fabricius, Gallandus in Patrum Bibliothecam admisit. Eius editionem fere immutatam Migne in P.G. t. 18 recepit. His postea addidit tredecim card. Pitra in Analectorum Sacrorum t. II et IV (opera usus in t. IV. P. Martin qui textum fragmentorum syriacum e codicibus Musaei Britannici descripsit atque latina interpretatione instruxit). His addantur quae uariis in libris scriptorum ueterum sparsa, inueniuntur, ut quae ex Leontio et Ioanne collecta sunt, minime spernenda ei qui ingenii Eustathiani et uarietatis polemicae illius scriptionis rationem habere uelit. Illud tamen non est obliuiscendum omnia fere ex συναγωγαῖς illis χρήσεων accipi quae iam a V° saeculo florere caeperunt. Hinc erraret qui in his totius Eustathianae doctrinae conspectum requireret. Fit enim ut florilegium quis cum instituit ea tantum decerpat quae sibi uideantur commoda. Iamuero cum saepissime ad id tantum primo deligerentur sententiae ut contra nestorianam haeresim uel monophysitarum, ex Patribus antiquis tela in manibus semper haberentur, accidit ut hac ratione collectae sententiae multo magis percellant

quam quas suo loco legeremus in homilia uel tractatu integro dispositas.

In hunc praecipue usum haec fragmenta collegi [1] et distribui ut esset quasi apparatus iis qui Eustathii uel doctrinae uel sermonis studiosi sunt. Cum tamen uix aperiatur uia ingenti labori ex catenis inter se comparandis margaritas, sententias dico veterum Patrum, extrahendi, horum fragmentorum editionem criticam nullo modo poteram suscipere.

Horum uero fragmentorum distributionem quae omni ex parte conueniens sit instituere facile non est. Genus enim litterarum tractatioque uix attendenda est cum tam minuta sint fragmenta ut inter homiliam et epistulam nulla fere appareat differentia. Ceterum, ob rationes quas supra iam exposui factum est ut cuiuscumque generis essent, fere omnia quae ad nos peruenerunt Eustathii scripta, aduersus aliquem fidei catholicae hostem quasi telum essent comparata. Quare ut aliquis tamen ordo seruaretur, hanc partiendi rationem, quae mihi opportunior uisa est adhibui : ea primum collegi quae quamuis diversa forma, id tamen commune habent quod exegetica methodo scripta sunt atque siue explicando, siue dimicando, textus alicuius sacrorum Bibliorum interpretationem proferunt ; in altera uero parte quae ad aliud dicendi genus referuntur, uariae tractationis habita ratione, disposui. In quo nullo modo mihi consilium est fragmentorum omnium et librorum Eustathii quasi corpus quoddam compingere, uerum ad id ab homine peritiore in posterum suscipiendum pro uirili iuuare.

1. Notaui signo † fragmenta quae in PG 18 desunt.

A. **Exegetica.**

I. *Eustathii in Hexaemeron.*

Allatius in editione cuius accuratam descriptionem exhibuit A. Iahn. (Einleitung IX-X), commentarium hac de re nomine Eustathii primus edidit illumque, modeste quidem at frustra, huic scriptori uindicare enixus est. Tillemontius enim, inter alios, non pauca congessit argumenta quibus manifeste ostenditur opus IV[i] re uera saeculi at nullo modo Eustathii fetus genuinus (cf. *Mémoires,* t. VII, note VII sur S. Eustathe. Qu'il n'est point l'auteur de l'ouvrage sur les six jours que nous avons sous son nom). Quae mox ex Anastasio Sinaita proferam id uberius confirmant.

Etsi genuinus hic commentarius non est, uidetur tamen Eustathius aliquid hac de re scripsisse. Hoc enim demonstrant quae Anastasius Sinaita tradit in opere cui titulus est: Anagogicarum contemplationum in Hexaemeron ad Theophilum libri duodecim (XI primi libri latine tantum editi cf. PG. 89). Haec, quae nullibi inueniuntur in Allatiano commentario, de Genesi. II. 18-20 Anastasius scribit (l. IX, c. 994. A-C):

« Et finxit adhuc ex terra Dominus Deus omnes bestias agri et omnes uolucres caeli; et eas adduxit ad Adamum ut uideret quidnam uocaret ea. Et omne quod uocauit ipse Adam animam uiuentem hoc est nomen earum et uocauit Adam nomina omnibus iumentis et omnibus uolucribus caeli et omnibus bestiis agri (Gen. II, 19-30). Non exigua

neque leuis est in iis quae sunt proposita contradictio apud interpretes. Nam alii quidem eadem esse dicunt haec et prima animantia et bestias et uolucres. Alii autem conuenienter ei qui dicit *si qua in Christo noua creatura* (II. Cor. v, 17) dicunt per haec praedici secunda et alia, nempe diuersas gentes quae in Ecclesia congregatae sunt ad Deum.

In hac autem sententia est etiam ille in theologia celeberrimus Eustachius concionator et martyr et summus doctor synodi nicaenae cui pareo et quem sequor ut a Deo afflatum curatorem.

(1)† Multis enim modis, ait ille Pater, discerni potest horum animantium et uolucrum differentia et dissimilitudo. Primum per hoc quod dixit: *Et finxit Dominus Deus adhuc ex terra.* Non enim inuenimus Dei plasma ad figmentum nisi hominem. Rursus per hoc quod dicit: *Adhuc*, ostendit Scriptura quaedam hic alia praedici animantia et uolucres praeter priora. Non enim scriptum est primas uolucres genitas esse ex terra sed ex aquis. Hae autem genitae sunt ex terra, immo uero manu propria fictae sunt a Deo et non iussu. Similiter et per hoc quod dicit omnes uolucres et omnes bestias nunc a Deo esse fictas non dat locum dicendi quod prius quidem factae sunt, nunc autem pars. Unde nec in his eis quidquam praecipit Dominus de esu seminum. Nam quae ingrediuntur paradisum herbam non comedunt sed omne lignum pulchrum ad uidendum et bonum ad comedendum et maxime ex ligno uitae nempe Christo qui haec quoque uiuificat animantia. Quare dici potest quod hae bestiae sunt gentes

ecclesiasticae quae in Ecclesia a Deo sunt congregatae; uel quod equorum et suum et camelorum et ouium stabulum hodie est paradisus. »

Quam Eustathii de Ecclesia interpretationem fuse postea defendit et euoluit Anastasius Sinaita dimicans aduersus Iudaeos (cf. Ibid. c. 994 et sqq.)

II. Tractationem « *de Melchisedech* » laudat Hieronymus in epist ad Euangelum presbyt. (ep. 73 n. 2). Hanc unam ex his *infinitis epistulis* esse quas, eodem Hieronymo teste (*Vir. Ill.* c. LXXXV, ed. Bernoulli, p. 45), scripsit Eustathius, ex codice syriaco nouimus (cf. Wright, *Catalogus* of the Syriac mss of the British Museum London, 1870, c. 729, 13, pag. 645 b. fol. 71, a). Ad Alexandrum Alexandriae episcopum inscripta est.

Quae uero in ea exponeret Eustathius, sic Hieronymus, una junctis aliorum etiam sententiis, breviter describit (cf. PL. 22, ep. 73, n. 2 sq) :

« ... Rursum cum epistolam (Euangeli) legerem et inuenissem in extrema pagella miris me obtestationibus adiuratum ne spernerem peccatorem, reuolui ueterum libros ut uiderem quid singuli dicerent et tibi quasi de multorum consilio responderem.

Statimque in fronte Geneseos primam homiliam Origenis repperi scriptam de Melchisedech in qua multiplici sermone disputans, illuc deuolutus est ut eum Angelum diceret, iisdemque pene argumentis quibus scriptor tuus de Spiritu Sancto ille de supernis uirtutibus est locutus. Transiui ad Didymum sectatorem eius et uidi hominem pedibus isse in magistri sententiam. Verti me ad Hippolytum,

Irenaeum, Eusebium Caesariensem et Emisenum, Apollinarem quoque et *Eustathium* nostrum, qui primus Antiochenae Ecclesiae episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit, et deprehendi horum omnium opiniones diuersis argumentationibus ac diuerticulis ad unum compitum peruenisse ut dicerent

(2)† Melchisedech hominem fuisse Chananaeum, regem urbis Ierosolymae quae primum Salem, postea Iebus, ad extremum Ierusalem appellata sit. Nec mirum esse si sacerdos Dei altissimi describatur absque circumcisione et legalibus caerimoniis et genere Aaron: cum Abel quoque et Enoch et Noe placuerint Deo et uictimas obtulerint, et in Iob uolumine legamus quod ipse et oblator munerum fuerit et sacerdos et quotidie pro filiis suis hostias immolarit (Iob I). Et aiunt ipsum quoque Iob non fuisse de genere Leui sed de stirpe Esau: licet aliud Hebraei autument.

Quo modo autem Noe inebriatus in domo sua et nudatus atque derisus a filio (Gen. IX) typum Saluatoris praebuit et Cham populi Iudaeorum; Samson quoque amator meretricis et pauperis Dalilae multo plures hostium mortuus quam uiuus occidit (Iudic. XVI) ut Christi exprimeret passionem, omnesque pene Sancti et Patriarchae et Prophetae in aliqua re figuram expresserunt Saluatoris; sic et Melchisedech et quod Chananaeus fuerit et non de genere Iudaeorum, in typum praecessisse sacerdotis Filii Dei de quo dicitur in centesimo nono Psalmo: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchise-

dech. Ordinem autem eius multis modis interpretantur : quod solus et rex fuerit et sacerdos et ante circumcisionem functus sacerdotio, ut non gentes ex Iudaeis sed Iudaei a gentibus sacerdotium acceperint, neque unctus oleo sacerdotali ut Moysi praecepta constituunt (Leuit. VIII, 30) sed oleo exsultationis et fidei puritate, neque carnis et sanguinis uictimas immolauerit et brutorum animalium exta susceperit, sed pane et uino simplici puroque sacrificio Christi dedicauerit sacramentum ; et multa alia quae epistolaris breuitas non recipit.

Praeterea plenius esse tractatum in Epistola ad Hebraeos (c. VII); quam omnes Graeci recipiunt et nonnulli Latinorum, quod iste Melchisedech id est *rex iustus*, rex fuerit Salem id est *rex pacis*, sine patre, sine matre et quomodo hoc intelligendum sit, uno statim uerbo explicari ἀγενεαλόγητος, non quod absque patre et matre fuerit, cum Christus quoque secundum utramque naturam et patrem habuerit et matrem sed quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abraham a caede hostium reuertenti ; et nec ante nec postea eius nomen feratur adscriptum. Affirmat autem Apostolus quod Aaron sacerdotium id est populi Iudaeorum et principium habuerit et finem ; Melchisedech autem, id est Christi et Ecclesiae, et in praeteritum et in futurum aeternum sit nullumque habuerit auctorem ; et quod translato sacerdotio legis quoque mutatio fiat : ut nequaquam de Agar ancilla et monte Sina sed de Sara libera et arce Sion egrediatur Verbum Domini et lex Dei de Ierusalem. Et difficultatem rei primo exaggerat di-

cens : Super quo multus nobis sermo est et inexpretabilis (Hebr. V, 11) non quia Apostolus non potuerit id interpretari sed quia illius temporis non fuerit. Hebraeis enim id est Iudaeis persuadebat non iam fidelibus quibus passim proderet sacramentum. Verumtamen si uas electionis stupet ad mysterium et de quo disputat ineffabile confitetur ; quanto magis nos uermiculi et pulices solam debemus scientiam inscitiae confiteri et amplissimam domum paruo quasi foramine ostendere : ut dicamus duo sacerdotia inter se ab Apostolo comparata prioris populi et posterioris ! Et hoc agit tota disputatione ut ante Leui et Aaron sacerdos fuerit Melchisedech ex gentibus cuius tantum praecedat meritum ut futuris sacerdotibus Iudaeorum in lumbis benedixerit Abraham. Totumque quod sequitur in laudes Melchisedech ad Christi typum referri cuius profectus Ecclesiae sacramenta sunt.

Haec legi in Graecorum uoluminibus et quasi latissimos terrarum situs in breui tabella uolui demonstrare non extendens spatia sensuum atque tractatuum sed quibusdam punctis atque compendiis infinita significans ut in parua Epistola multorum simul disceres uoluntates... »

Huius epistulae Eustathii ad Alexandrum tria tantum eaque breuissima supersunt fragmenta. Vnum ex Caten. Basil. edo ; alterum latine a Lippomano, graece postea uulgatum est a Nicephoro in celeberrima Catena quae Lipsiae prodiit anno 1772 ; tertium, e codice Musaei Britannici, syriace atque latine

editum est a P. Martin (cf. card. Pitra: Analecta sacra t. IV, p. 210, syriace; 442 latine).

Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας.

(3[1])† Ἀμήτορά που καὶ ἀπάτορα τὸν Μελχισεδὲκ ἐξέφρασεν ὁ Παῦλος· ὅτι μὲν τοίνυν ἐκ γῆς οὐκ ἀνέτειλεν ὁ μεγίστος τῶν ἱερέων Μελχισεδὲκ οὐδεὶς ἀντειπεῖν ἔχοι· οὐδὲ γὰρ ἐκ δρυὸς οὐδ' ἀπὸ πέτρας ἔφυ, οὐδὲ ἐκ γῆς ληφθεὶς πηλουργεῖται, κατὰ τὸν Ἀδὰμ πλαττόμενος, καὶ τῷ χεῖρε πλαστουργεῖται.

(Cod. Basil. AN III. 13 HP. 135, f° 92ᵛ ad Gen. XIV. 20).

(3[2]) Εὐσταθίου Ἀντιοχείας. Οὐ γενεαλογεῖται ὁ Μελχισεδὲκ ὡς οὐκ ἀξίων τῶν προγόνων ὄντων τῆς ἀρετῆς τοῦ δικαίου. Ἀφομοίωται δὲ τῷ Χριστῷ οὐ κατὰ τὴν φύσιν τῆς σαρκός· καὶ γὰρ ὁ Κύριος γενεαλογεῖται· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνωτάτω τάξιν ἀδιήγητον ἔχων τὴν γενεάν.

(e Nicephori Σειρα I p. 398 in PG. 18. 696 B.)

Eustathius Antiochenus. Melchisedech genealogia non recensetur quia maiores illius indigni erant qui cum uiro iusto ac uirtutis eximiae connumerarentur. Assimilatur autem Christo non secundum naturam carnis nam secundum hanc Christi genealogia recensetur, sed secundum supernum illum ordinem, inenarrabilem generationem habens.

(Lippoman. Cat. in Gen. ad. Gen. XIV, 5, p. 189ʳ l. 5-2 ab ima pagina).

Fragmenti uero syriaci cum translatio in Anal. Sacr. t. IV. obscura sit, alteram P. Peeters u. cl., quae est eius humanitas, ad me misit his uerbis:

(3[3])† [Eustathii Antiocheni] Eiusdem ex litteris ad Alexandrum Alexandriae episcopum, quarum argumentum erat Melchisedech.

Melchisedech, cum imaginem gereret exemplaris (τύπου) Christi et regium characterem prae se ferret [1], similis quidem erat Christo. In eo uero quod permagnus erat et unctus (χριστὸς uel κεχρισμένος) imaginem ueram et personae Christi similem exhibebat. Ioannes autem Verbum carnem factum, quod huius imaginis et characteris archetypum erat, manibus complexus in aquas demisit [2].

III. Est etiam in catenis (cf. Karo et Lietzmann, *Caten. Graec. Catalogus* 1902, Heft I. 1-66 § 8. in Octateuchum) fragmentum graece non adhuc editum ex sermone Eustathii : ἐκ τοῦ εἰς τὸν Ἰωσὴφ λόγου. [cod. Barberin. VI, 8, p. 3, s. XVI]. Latine edidit Lippomanus in sua Catena ad Gen. XXXIX. 2.

(4[1])† *Eustathius Antiochenus.* Mira res, nondum diuina lex scripta erat : *Non maechaberis*, Ioseph tamen temperantia praeditus naturalem legem iam seruabat.

(Lippomanus. Catena in Genesim, Parisiis, MDXLVI f°, p. 368 circa med.)

1. Hic emendandus est in textu syriaco error typothetarum (P. P.).

2. P. Martin sic eadem protulit : Melchisedech imaginem et typum gerebat Christi et manifeste characterem prae se ferebat regium ; similis quidem erat Christo, licet multo maior sit Christus. Imago erat similitudinem et personam Christi gerens... Verbum carnem factum, quod erat imaginis et dignitatis prototypus, cum Ioannes amplexus fuisset, in aquas demisit.

Ceterum falso scribit idem : Hoc fragmentum graece exstat in P. G. XVIII col. 696. B. Hic enim illud tantum est (3[1]) ex Nicephoro, quod certe diuersum est.

Huius in Ioseph tractatus ueri simillime est etiam hoc fragmentum quod Catena in Genesim altera refert ad Genes. XXXVII, 21 [1].

Εὐσταθίου Ἀντιοχείας.

(**4**[2])† Ῥουβὴν καὶ Ἰούδας ἄριστα συνεβουλευσάτην [2], ἄλλως μέντοι, πρὸς ἄνδρας γὰρ εἶχον ἀνημέρους. Οἱ γὰρ ἀμφὶ τὸν Συμέωνα καὶ τὸν Λευΐ, οὐ μετρίως ἀπογευσάμενοι τῆς ἀνδροφονίας, ἐν συνηθείᾳ μὲν ἤδη ποτὲ τοῦ πράγματος ἐγεγόνεισαν, ἕρπειν δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ὠρέγοντο κνίσας ἰχνευτικῶς, οὕτω δὲ τολμηροὶ καὶ προπετεῖς ἦσαν ἄνδρες ὥστε μόνοι τοὺς Σικιμίτας ἀπέσφαζον ἐθνηδόν.

Aliqua ex iis fragmentis quae in catenis (in Genesim uel in Octateuchum) proferuntur, ex scriptis aliis eruuntur atque infra habebuntur. Fragmentum tamen anepigraphum hic addam ex cod. Coislin. 193, f° 186[r-u].

Εὐσταθίου.

(**5**)† Ἰστέον ὅτι πολλὰ ἔθνη καὶ πολλοὶ λαοὶ γεγέννηνται ἐκ τῆς Ῥεβέκκας· ἀλλ' εἰς δύο τούτους διῃρῆσθαι φασὶ χριστιανούς τε καὶ ἑβραίους· πολλοὶ γὰρ λαοὶ ἐκ τοῦ Ἡσαῦ γεγέννηνται καὶ πολλὰ ἔθνη.

IV. In libros Regum, fere nulla sunt in Catenis fragmenta quae ceteroquin ad illum praecipue pertinent librum qui integer superest nuperque ab Alberto Iahn iterum editum est : *De Engastrimytho contra Origenem*. De quo plura non dicam (cf. Introductionem quam Iahn praeposuit operi suo. Texte und Unters. Bd. II Heft. 4 [1886] XII-XXII). Pauca tan-

1. Ex cod. Bas. AN III. 13, fol. 170[u].
2. Cod. συνεβούλευον· τὴν... — *a duo*

tum de codicibus addam. Praeter illum quo usus est Iahn codice monacensi 331, longe omnium antiquissimo, nam ad saeculum XI pertinet (Hardt : X saec. cf. contra Iahn. Einleitung XIII-XIV), hos inueni in uariis catalogis : Ottobon. 189 fol. 119, — Vallicell. 125, XV s. pp. 137-52 ; Philippici (Berolin.) 1468 = 131. Meermann, pp. 1-17 ; Sinaitic. 1139 (XVII° s.), in quibus confirmatur lectio : διαγνωστικός tituli [1].

V. Ad hos quoque libros refertur breue fragmentum quod M. Glycas in Chronico seruauit, libro II (cf. ed. Bonn. p. 362, l. 5). Agitur in eo de Ezechia rege et horologio in quo umbra, jussu Isaiae, retrorsum decem gradibus reducta est, quo dies longior est effecta. Relata sententia Hippolyti qui putauit diem illam 32 horarum fuisse pergit Glycas :

> (6)† Ὁ δὲ πατριάρχης Ἀντιοχείας Εὐστάθιος εἴκοσι καὶ δύο λέγει γενέσθαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡρῶν · ἐν ῥιπῇ γὰρ ὀφθαλμοῦ λέγειν ἔοικεν, οὐ μὴν ἐν ὥραις δέκα τὸν τοῦ ἡλίου γενέσθαι ἀναποδισμόν · οὕτω μὲν οὖν κἀ ὡρῶν ἡ ἡμέρα ἐκείνη γέγονε, καθ' ἣν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς ἐν αὐτῷ τῷ μεσουρανήματι τὸν ἥλιον ἔστησεν ἡμέρας ὅλης διάστημα · διὰ γὰρ ἓξ ἀνῆλθεν ὡρῶν καὶ δι' ὁμοίων αὖθις μέσον τοῦ οὐρανοῦ.

VI. Ex uariis fragmentis nouimus Eustathium aliquos saltem psalmos interpretatum esse nec possumus certo asserere eum ad id ex polemicis rationibus adductum. Hoc tamen satis probabile ex fragmentis apparet. Praeterea duos etiam sermones seu tractatus scripserat de titulis psalmorum : alterum

1. Taurinens. c. 316 (XVI[s]) fol. 142-74 periit in incendio ut patet ex catalogo edito Taurini, a. 1904, a v. c. C. Cipolla.

qui εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῆς στηλογραφίας inscribitur, alterum εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀναβαθμῶν, in quibus, quod ipsi uidetur praecipuum fuisse, de diuinitate Christi et unionis in eo naturae diuinae cum humana agebat. De posteriore nihil dicendum est. Notum enim est 15 psalmos (CXIX-CXXXIII graece, CXX-CXXXIV hebraice) titulum prae se ferre *schîr hamma^{c}alôth*, quod graece ᾠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν, latine uero *canticum graduum* dicitur. De qua uocis significatione uariae sunt sententiae nec huius propositi est in illas inquirere. Idem mihi dicendum est de priore tractatu : una cum Ezechiae cantico (Is. XXXVIII, 9) sex Psalmi (XV, LV-LIX graece ; XVI, LVI-LX hebraice) titulo *mikthâm* ornantur qui graece στηλογραφία, latine autem *tituli inscriptio*, redditus est ; sensus uerbi genuinus latet et de eo uiri docti disputant.

Ex *interpretatione Ps. XV*, qui unus ex messianicis est, duo tantum supersunt fragmenta. Unum spectat ad naturam et personam Christi, alterum ad eius animam ; illud a Leontio Byzantino (Contra Monophys. PG. 86 c. 1840 ex recensione Mai); hoc a Theodoreto (Dialog. I. Immutabilis. PG. 83, c. 88) seruatum est — cf. PG. 18. 685 D.

Εὐσταθίου Ἀντιοχείας ἐξ ἑρμηνείας τοῦ ιε' Ψαλμοῦ.

(7)† Ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός (Gal. IV. 4)· οὐ γενομένους, ἀλλὰ γενόμενον· μοναδικὸν γὰρ τὸ πρόσωπον· οὐκ εἶπον μοναδικὴν τὴν φύσιν· ἄπαγε, μὴ γένοιτο· οὐδὲ τὴν αὐτὴν οὐσίαν σαρκὸς καὶ θεότητος, ἀλλ' εἶπον ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, δι' οὗ τὰ πάντα, ἐν τῷ διαφόρῳ τῶν φύσεων, γνωριζόμενον κατὰ πάντα.

Hoc fragmentum genuinum esse suadent quae in introductione ad homiliam collegi de doctrina christologica Eustathii.

> Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχέων καὶ ὁμολογητοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ιε' Ψαλμοῦ.
>
> (**8**) Ἀλλὰ μὴν ἡ τοῦ Ἰησοῦ [ψυχὴ] ἑκατέρων πεῖραν ἔσχε. Γέγονε γὰρ καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καὶ τῆς σαρκὸς ἐκτὸς γενομένη ζῇ καὶ ὑφέστηκε. Λογικὴ ἄρα καὶ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ὁμοούσιος ὥσπερ καὶ ἡ σὰρξ ὁμοούσιος τῇ τῶν ἀνθρώπων σαρκὶ τυγχάνει ἐκ τῆς Μαριᾶς προελθοῦσα [1].

VII. Paulo plura supersunt fragmenta ex *interpretatione Ps. XCII.* Unum ex iis in quo secundum priscum usum, uocem ὑπόστασιν significatione substantiae, non personae, usurpabat, a Seuero Antiocheno in controuersiis de monophysitismo, non semel expositum est ut legimus in libro Petri Iunioris patriarchae iacobitae Antiochiae (578-91) scripto aduersus Damianum patr. Alexandrinum (578-605) cf. Assemani Bibl. Orient. II, p. 81 a et Wright Catalogus of the Syriac mss. 1870 c. 691 ; Pitra AS. IV, 212-13 ; 442.

Patri et Filio unam esse substantiam, his uerbis ostendit [Eustathius] :

> (**9**)† Hac enim [substantia] ambo inuisibili modo mira peragunt. Haec porro miracula multoties uni ita referunt Libri diuini ut dualitatem ex unitate introducant aut ex dualitate unitatem praedicent quia Diuinitatis una est substantia.

Haec Seuerus Antiochenus.

1. Cf. de Eng. XVII-XVIII.

Cetera fragmenta ex Theodoreto desumuntur (Dialog. I c. 89; III col. 289 duo ultima) cf. PG. 18, 685-688 B.

Ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ιβ' Ψαλμοῦ.

(**10**) [289] Πέρας γοῦν ὁ προφήτης Ἡσαΐας αὐτὰ μὲν τὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ διεξιὼν ἴχνη πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιφέρει καὶ τοῦτο μεγαλοφωνοτέρᾳ βοῇ, τό· καὶ εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν οὔτε εἶδος οὔτε κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. (Is. LIII. 2. 3) Εἶτα διαρρήδην ἐκφαίνων ὡς εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ θεῖον ἀνήρτηται τὰ τῆς εὐπρεπείας [1] εἴδη τε καὶ πάθη παραυτίκα πάλιν ἐπάγει προσθείς. Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν (Is. ibid.).

(**11**) [ibid] Αὐθὶς ἄρ' οὗτός ἐστιν ὁ μετὰ τὰς ὕβρεῖς ἀειδὴς, ἄμορφος ὁραθείς, εἶτα πάλιν ἐκ μεταβολῆς εὐπρέπειαν ἐνδυσάμενος. Οὐδὲ γὰρ ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῷ θεὸς ἀμνοῦ δίκην εἰς θάνατον ἤγετο καὶ προβάτου τρόπον ἀπεσφάττετο (Is. LIII. 7), φυσικῶς ἀόρατος ὤν.

(**12**) [89] Πρόδηλον οὖν εἴπερ ὁ χρίων ἀποδεικνύει θεὸν οὗ τὸν θρόνον εἶπεν αἰώνιον, δῆλος μὲν ἔστι φύσει θεὸς ἐκ θεοῦ γεννηθεὶς ὁ χρίσας, ὁ δὲ χρισθεὶς ἐπίκτητον εἴληφεν ἀρετὴν ἐκκρίτῳ ναουργίᾳ κοσμηθεὶς ἐκ τῆς τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῷ θεότητος [2].

VIII. De Stelographiae commentario ex Nicephori Antirrheticis et Catena Lipsiensi (1772), fragmentum

1. Schultze, quem iterum edidit Migne, haec adnotat: Bene monuit Cotelerius Monum. Eccles. Graec. II. 585 legendum esse ἀπρεπείας. Nec dubitauimus a sirmondiana lectione εὐπρεπείας discedere (PG. 83. 289-90, nota 96) In PG. 18. 688 retinetur tamen textus sirmondianus et quidem uerius. Nam interpretatur Eustathius, u. 1. ps. 92 qui graece est: Ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο ; fg. 11 refertur etiam ad interpretationem u. 1.

2. Refertur hoc fg. ad u. 2. psalmi.

maioris momenti colligimus de quo iam quaestio fuit cum de homilia inedita egi. Adde paruum alterum ex Theodoreto. Nullum argumentum est quo probetur eumdem esse hunc tractatum atque illum proxime sequentem de titulis canticorum graduum, ut uult Schultze in nota 77 ad Theodoreti Dial. II, c. 175 (PG. 83, post Sirmond. in nota ad Facundum PL. 67, l. XI, c. 1.).

Εὐσταθίου ἐπισκόπου [1] Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ περὶ στηλογραφίας λόγου· ἔνθα περὶ τοῦ νομοθέτου Μωσέως τὸν λογὸν ποιεῖται.

(13) Φαίνεται τοίνυν ὅτι διττὰς ὑποτίθεται στηλῶν ἰδέας· οὐ γὰρ ἂν τὴν τοῦ Ἰακὼβ ἀποδεχόμενος εὐφήμως, ἐπετίμα τὰς τῶν ἐναντίων ὡς ἀσεβῶς ἱδρυμένας [2]. Ἀλλ' ἐκεῖναι μὲν εἰδωλολατρείας ἐκτυποῦσι φάσματα δαιμονιώδη κακοδόξως· ἡ δὲ τοῦ προπάτορος Ἰακὼβ, οὐ τὴν αὐτὴν ἐκείναις ἐμφαίνει πραγματείαν· ὁ γάρ τοι δίκαιος ἀνὴρ [3], ἐνηχηθεὶς ἁγίῳ Πνεύματι, πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ σωματικὸν εἶδος ὁρᾷ τοῦ Χριστοῦ προαναζογραφούμενον [4] ἐναργῶς, ὅπερ ἐστὶν ὁρατὸν καὶ τοπικῆς ἐχόμενον περιγραφῆς· δεύτερον δὲ καὶ τὸ νικηφόρον τοῦ σταυροῦ τρόπαιον, κλίμακι προσεμφερῶς ἀπεικαζόμενον, ἱστορεῖ [5]. Τούτῳ γὰρ καὶ [6] ἐπεστηρίχθη μετεώρως ἑλκύσας ἅπαντας πρὸς ἑαυτόν [7]. (Io. XII, 32.)

1. Τοῦ μεγ. Εὐ. ἀρχ. (C. Paris 910 ; Paris 909), (Pitra).

2. Ἱδρυμένων (Paris 911). Genes XXXI, 45; Leuit XXVI, 1 (id.).

3. Hic incipit fragmentum, in Catena lipsiensi (cf. PG. 18, 696-97), sed loco δίκαιος ἀνήρ ponitur Ὁ Ἰακώβ ; menda PG. 18 correxi partim ex notis cl. v. A. Puech.

4. Cat. lips. προαναγραφόμενον.

5. Cat. lips. omittit προσεμφερῶς et ἱστορεῖ. Huius sententiae partem ultimam Lipomanus inseruit suae Catenae ad Gen. XXVIII, 3 : *Eust. Ant.* Iacob mystice corporatam Domini speciem uidit et triumphale dominicae crucis sub figura scalae trophaeum contemplatus est. (Cat. in Gen. p. 299 c. finem.)

6. Cat. lips. omittit.

7. Hic desinit fragmentum ex Nicephori Antirrheticis a Pitra edi-

Ἔστι γοῦν ἐννοοῦντας ἰδεῖν ὅπως ὀνόματι μὲν αὐτὰ τὰ τῶν πειρασμῶν πάθη κλιμακτῆρας ἔσθ' ὅτε κικλήσκουσί τινες, ἀμφικρήμνους ἀναβάσεις ὑπεμφαίνοντα καὶ καταβάσεις, σχήματι δὲ τῷ σταυρῷ προσέοικεν ὀλίγως πως ἡ κλίμαξ, ὀρθίοις τε καὶ πλαγίοις ἁρμοσθεῖσα ξύλοις. Ὡς οὖν ἱστόρησε τὴν τοιαύτην ὀπτασίαν, τὸν λίθον ἄρας, ἐφ' ᾧ τὴν κεφαλὴν ἀνεκλίνε [1], ἔστησε μὲν αὐτὸν εἰς στήλην ὑπόμνημα τῆς ἱστορίας, εἰκόνα δὲ τοῦ φανέντος αὐτῷ προσώπου χαρακτηρίζων, ἐν ᾧ μνήμης ἀνανέωσιν ἴδρυσεν, οἶκον δὲ θεοῦ προσειπὼν αὐτὸν, ἠνίττετο τὸν τοῦ θεοῦ [2] Λόγου ναὸν ὡς καὶ αὐτὸς ἐξέφηνεν ὁ τοῦ Παντοκράτορος Υἱός· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν (Io. II, 19). Ἤδη δὲ καὶ πύλην οὐρανοῦ ὠνόμασε τὸν αὐτὸν, ἐπειδὴ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ θεουργίας τὸ σῶμά τε καὶ ψυχὴν καθαριζόμενοι, τῇ θείᾳ δυνάμεθα προσιέναι φύσει. Τοιγαροῦν οὐδὲ τὸ ἔλαιον ἀργῶς ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐπέχεε τῆς στήλης· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκείνου δηλωτικὸν ἦν οὗ διεπράττετο σπουδαίως ἡ Μαρία, μύρον ἐξ ἄκρων ἐπιχέουσα τοῖς τοῦ Χριστοῦ ποσίν· αὐτὸ δὲ πάλιν ἐτύγχανεν ἐκεῖνο μήνυμα τῆς ταφῆς, ὡς αὐτὸς ἐσαφήνισεν ἀναφανδὸν ὁ Κύριος· ὁ δὲ λίθος οὗτος εἰκονίζει τὸν ἀκρογωνιαῖον ἐκεῖνον λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν μὲν οἱ οἰκοδομοῦντες, εἰς γωνίας δὲ κεφαλὴν ἐγένετο (Ps. CXVII, 22).

Adiciendum ex Theodoreto (PG. 83, 176 B. Dial. II et 18, 685 B.) :

(**14**) Ἐντεῦθεν τοίνυν ἐπὶ θρόνου προὔγραφεν αὐτὸν ἅγιον καθέζεσθαι (Ps. XLVI, 9), δηλῶν ὅτι σύνθρονος

tum (Spic. Solesm. I. 351). Testimonia Patrum Iθ' S. Eustathius Antiochenus. Deest in PG. 18. Addit in nota Pitra : Quibus luculentam lucem dat ipse quem Eustathius intuetur locus Gen. XXVIII, 12-13, καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ ... ὁ δὲ Κύριος ἐπεστήριχτο ἐπ' αὐτῆς.

1. Cat. ἀνακλίνας.

2. Hic PG. 18. plura uerba omisit.

ἀποδέδεικται τῷ θειοτάτῳ Πνεύματι διὰ τὸν οἰκοῦντα[1] θεὸν ἐν αὐτῷ διηνεκῶς.

Quod fragmentum optime illustratur ex fg. 32 Sermonis in Prov. VIII, 22.

IX. Iam de tractatu in Cantica Graduum uix duo supersunt apud Theodoretum fragmenta (PG. 83, 289 BC. Dial. III et 18, 685 BC.).

Ἐκ τοῦ λόγου εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀναβαθμῶν.

(15) Δόξαν δὲ ἐπίκτητον ὁ Πατὴρ οὐκ ἐπιδέχεται, τέλειος, ἄπειρος, ἀπερινόητος ὤν, ἀπροσδεὴς κάλλους καὶ παντοίας ἐπηρείας[2]. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ Λόγος αὐτοῦ, θεὸς ὢν ὁ γεννηθεὶς ἐξ αὐτοῦ, δι' οὗ γεγόνασιν ἄγγελοι καὶ οὐρανοὶ καὶ γῆς ἄπειρα μεγέθη καὶ πᾶσαι συλλήβδην τῶν γενητῶν ὕλαι τε καὶ συστάσεις· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς[3], ἐκ νεκρῶν ἐγειρόμενος, ὑψοῦται καὶ δοξάζεται, τῶν ἐναντίων αἰσχύνην ἄντικρυς ἀραμένων.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

(16) Οἱ δὲ φθόνῳ τὸ μῖσος ἀράμενοι κατ' αὐτοῦ καὶ πεφραγμένοι πολεμίᾳ παρατάξει σκορπίζονται, τοῦ Λόγου τε καὶ θεοῦ τὸν ἑαυτοῦ ναὸν ἀξιοπρεπῶς ἀναστήσαντος.

X. Difficile est ex fragmentis Catenarum paucissimis dignoscere num Eustathius de libro Prouerbiorum Salomonis disputationem aliquam longiorem instituerit, omisso Prov. VIII. 22 de quo propter pugnam cum Ario et sequacibus eius commentarium sat amplum scripsit[4]. Huius fragmenta ceteris nu-

1. Apud Fabric. — Harles VIII, 183 leg. ἐνοικοῦντα.
2. Videtur legendum εὐπρεπείας.
3. In ed. Sirmondi quam refert PG. 18, 685 legitur ὁ ἄνθρωπος τοῦ Χριστοῦ.
4. In memoriam non est reuocandum quanti facerent Ariani hunc uersum, propter uerbum ἔκτισε creauit, in quo quasi argumen-

mero et amplitudine praestantiora inueniuntur apud Theodoretum.

Fragmentum in Prou. III. 13-15 exstat graece in Pitra Anal. Sacr. (II, pp. xxxviii-ix) ex cod. Reginensi 77 (xvi s.), latine uero in Catena Peltani (Antuerpiae, cidiocxiv) at paulo longius ; illud ex cod. Paris 151 (xiii s.) f. 22ᵘ describo.

(**17**) Τὸν Χριστὸν λέγει σοφίαν, τὴν αἰσθητὴν αὐτῆς εἰκόνα, διαγράφων τὴν ὁρατὴν φρόνησιν τήν τε ἐμπορίαν αὐτῆς [πρὸ] πάντων ἀσπαστέαν σημαί-

Eustachius. Per sapientiam sublimiori sensu designatur Christus : interim hoc loco quamdam externae sapientiae ima-

tum se ualidissimum ad demonstrandam haeresim suam inuenisse putabant. De qua re consulendus nunc u. cl. I. Turmel in praeclaro opere : *Histoire de la théologie positive depuis l'origine jusqu'au Concile de Trente.* Paris, Beauchesne, 8°, 1904. I Parte, cap. III, § II. La controverse arienne.

In quo tamen pace cl. uiri dicam, iis quae de Eustathio et Athanasio tradit acquiescere nequeo. Sic enim scribit : « Athanase, on s'en souvient, brisant sans scrupule avec la tradition relativement au célèbre texte des Proverbes, avait accepté de lire avec Arius : « le Seigneur m'a créée », en ayant soin d'appliquer cette parole à la nature humaine du Sauveur. Cette interprétation propagée immédiatement par les deux amis du grand docteur, Marcel d'Ancyre et, sans doute aussi, par Eustathe d'Antioche, fut popularisée en Occident par S. Hilaire et en Orient par S. Grégoire de Nazianze (p. 36-37). » Et in nota 4 ad hunc locum : « Dans Théodoret (Hist. I. 7. M. 82 921). Théodoret nous apprend qu'Eustathe écrivit avant sa déposition, c'est-à-dire avant 330, un livre contre les ariens dans lequel il expliquait le texte des Proverbes. Théodoret ne nous fait pas connaître cette explication, mais les liens qui rattachaient Eustathe à Athanase nous permettent de le conjecturer. »

At cl. scriptor non animaduertit se ut probaret Athanasium, significationem ab Ario prolatam, primum accipere ausum esse, testem adhibuisse orationem II^am adu. Arianos num. 18-73 praesertim uero 46, 47, 50, 66, 67. Porro hae orationes adu. Arianos non scriptae sunt ante annum 337 (cf. Stulcken TU. NF IV, 4, Loofs : Arianismus, in RE ³...) ; Marcelli uero liber damnatus iam erat a concilio Constantinopolitano (336) eusebianorum qui Eusebio Caesar. curam illum refutandi demandarunt. Eustathius autem iam anno 330 circiter sede ciectus, sermonem in Prou. VIII. 22 paulo ante scripserat. Hinc inuer-

νων · καὶ οὐδὲν αὐτῇ κακίας εἶδος ἢ πανουργίας ἀντιτασσόμενον ἰσχύει · τοῖς γὰρ ἐρῶσιν αὐτῆς πρόδηλον γνώρισμα παριστῶν, ἐκβόα μετ᾽εὐφημίας · εὐγνωστός ἐστι πᾶσι, καὶ πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς.

Reg. 77. Σοφίαν ἐνταῦθα τ. Χ. λ. διαγράφων τ. α. α. ε. καὶ τ. ὁ. φρόνησιν... Post σημαίνων, καὶ additur ὡς. — De Regin. 77 cf. Pitra An. Sacr. III, 523. Codex recens est, e cod. Monac. XVI s. descriptus.

ginem delineat talemque prudentiam quae sub aspectum quodammodo uenit. Admonet autem unam hanc prae omnibus comparandam eiusdemque possessionem preciosis omnibus preciosiorem esse. Tum nullam malitiam aut uersutiam tantam esse quae se illi audeat opponere aut etiam ualeat; postremo captu perfacilem esse iis qui se ad illam adiungunt.

(Peltanus, p. 78).

tendus ordo potius : Athanasius amicos suos secutus est. Neque ideo puto Eustathium primum hanc interpretationem admisisse; libenter putauerim illam in disputationibus concilii Nicaeni prolatam, iam tunc sensu orthodoxo explicatam esse. Ceterum id etiam animaduersum uolo non Athanasium primas partes in hoc concilio tenuisse, ut uulgo putatur: cum enim esset tantum diaconus et aetate adulescentior, episcopi autem adessent simul prouecti annis et doctrina eruditi, in primis Eustathius, iis cedere debuit. Re enim uera quicumque de Eustathio locuntur IV° et V° saeculo (de posteris nihil dico, nam cum istis consentiunt), illum ut arianorum acerrimum hostem exhibent, inque concilio Nicaeno orthodoxorum ducem. Sic Hieronymus (Ep. ad. Euang. 73 n° 2) : « Eustathium nostrum qui primus Antiochenae Ecclesiae episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit ; » — Ioannes Antiochenus (in epistula ad Proclum Cp. PG. 65.878) : « Beatissimum Eustathium qui sanctorum Patrum qui apud Nicaeam congregati primus exsistens fidem orthodoxam confirmauit, » cf. Facund. Hermian. l. XI c. 1 et testimonium Anastasii Sinaitae supra in fragmento de Hexaemer. Quod ad amicitiam cum Athanasio spectat, error uitandus etiam est : Eustathium Athanasius non uero Athanasium Eustathius ut natu grandiorem colere debuit. Scimus enim Eustathium ipsi Alexandro Athanasii decessori, amicissimum fuisse, ad illum enim Eustathius epistulam de Melchisedech misit, quam fortasse cum Beroae esset episcopus scripsit. In hac ciuitate degebat cum, ut alii episcopi, ab Alexandro epistulam accepit in qua Arii errores no-

Variis in locis Theodoretus fragmenta protulit ex sermone in Prov. VIII, 22 quem scripsit Eustathius aduersus Arianos, praesertim uero Eusebianos. In eo postquam exposuit quae in concilio Nicaeno gesta erant insidiasque quibus postea damnatum errorem Eusebiani aliqua ratione iterum inducere conabantur (fragm. apud Theod. HE. I. 7), textum ipsum expendebat eiusque genuinam et orthoxam significationem aduersus impugnationes Arianorum defendebat. Hic liber, magni momenti ad doctrinam Eustathii christologicam intellegendam, uidetur scriptus circa annum 329 cum iam Eusebius Nicomediensis ab exsilio redierat bellumque acerrimum inter theologos Orientis instaurabatur, de quo in libro « Le Schisme d'Antioche » c. 1 iam disserui.

Qua occasione Eustathius scripserit, narrauit ipse (**18**) in parte ut uidetur prologi, quam Theodoretus in Historiam Ecclesiasticam (I, 7) ubi refert dissidia post nicaenam synodum, hoc titulo praemisso, intulit : Ἔλεγχος ἀρειανιζόντων ἐκ τῶν Εὐσταθίου καὶ Ἀθανασίου συγγραμμάτων (PG. 18, 676-77). Episcopus Antiochenus, quae in ipso concilio acciderunt exponens, eusebianos uehementer impugnat illisque se bellum quod denuo instaurarunt fortiter spondet esse persecuturum. Id tamen praecipue notandum est, initio fragmenti, Eustathium Patrum Nicaenorum numerum se fateri ignorare, eosque circiter ducentos et septuaginta conuenisse putare.

tabantur (Theod. Hist. I. 3). De certa Athanasii amicitia nullum testimonium est; illius hic familiaritatem iniuit saltem Nicaeae, quae tamen potius obseruantia mihi uidetur nominanda ut ex Athanasii locis in quibus de Eustathio scribit manifestum est.

Quae cum scriberet quinto uix anno post synodum, quam parum numero trecentorum et duodeuiginti Patrum fidendum sit, satis ostendit.

Cetera fragmenta quae hoc minora sunt, in explicanda humanae in Christo naturae cum diuina tum differentia, tum unione, uersantur. Inter quae duo quidem ad eumdem locum uidentur posse referri, in quo Eustathius de sententia Pauli in Galat. IV. 4-5 disputabat, statuens quomodo homo non Verbum genitus sit ex Virgine (**19** : Εἰ μὲν οὖν ἀρχήν. PG. 83. c. 89 B uel 18. 677 AB) et qua ratione sub lege factus (**20** : ἀλλ' ὥσπερ ἐκ τῆς παρθένου. PG. 83. 177 AB, uel 18. 680 B. C.); in aliis defendit aduersus Arianos dictum etiam Pauli ad Rom. VIII. 29, ostendens hominum cum Christo similitudinem non ad Verbum sed ad Christum ut hominem referri debere (**21** : οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Παῦλος. PG. 83. 176 CD uel 18. 677 CD, et sequens **22** : ὅτι δὲ τὸ σῶμα. 83. 176-77. DA uel 18. 680 A). Hominem etiam, non Verbum resurrexisse (**23** : ὁ ἄνθρωπος γὰρ ὁ ἀποθανών. 83. 285-88 CA uel 18. 680 CD) et post resurrectionem suam Dominum gloriæ effectum (**24** : Κύριον δὲ τῆς δόξης. 83. 288 A uel 18. 681 A). Hunc autem hominem templum diuinitatis (**25** : ναὸς γὰρ κυρίως. 83. 90 BC uel 18. 677 B; — **26** : ὁπηνίκα οὖν τὸν ἄνθρωπον. 83. 90 C; 18. 677 C), non uero diuinitatem impassibilem atque incorpoream passam esse. Quae ad id fragmenta spectant sic ordino : **27** : Εἰ δὲ τῆς παρθενικῆς 83. 288-89 DA ; 18. 684 AB ; — **28** : εἰ δ' ὁ ἥλιος 289 AB, 684 BC ; — **29** : εἰ γὰρ ἀσώματος. 83. 288 B ; 18. 681 B — et tria quae sequuntur in utroque loco ; **30-32** : οὐδεὶς αἱρεῖ τὴν ψυχήν ; εἰ δὲ δὴ καὶ ἀσθηνείας ; οὗτος μὲν δὴ τῆς ἀσθενείας. cf. PG. 18. 677-84.

His porro quindecim ex Theodoreto fragmentis

unum ex Catena Peltani adicciendum est, cuius textum graecum ex cod. Regin. 77, Pitra edidit (Anal. Sacr. II, p. xxxix) paululum deficientem. Emendaui ex Paris 151 f. 33ᵛ.

(**33**)† Ἀρχὴ γάρ τοι τῶν καλλίστων τῆς δικαιοσύνης ὁδῶν γεγένηται ἡμῖν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Χριστοῦ [1], τοῖς κρείττοσι τῶν ἐπιτηδευμάτων προσάγων ἡμᾶς, σεμνοπρεπῶς προσαρμόττει τῷ πνεύματι, ξενάγει εἰς τὸν παράδεισον, εἰς τὴν οἰκείαν ἀποκαθίστησι νομήν [2]. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή [3]. Τῷ μὲν οὖν ὀνόματι τῆς ὁδοῦ τὴν κατὰ ἄνθρωπον δηλοῖ περιβολήν, ὅπερ ἔστι τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ὁρατῶν· γῆς γάρ τι μόριον ἡ ὁδὸς καὶ αἰσθητὸν ἔδαφος καθέστηκε [4]· τὸ δὲ ὄνομα τῆς ἀληθείας [καὶ] τῆς

Eustachius. Christus homo factus, optimarum uiarum initium nobis extitit. Nam et optimis studiis et grauibus praeceptis uiam nobis praemonstrauit et Spiritu sancto coniunxit et in paradisum tanquam in propriam possessionem reduxit. Quare ipse quoque de se ipso aiebat: Ego sum uia, ueritas et uita. Nomine uiae humanae naturae indumentum adumbrat. Et enim hoc quiddam corporum in oculos incurrens, sicut

1. Propter hanc uocem Pitra putauit huic fragmento illud adiungendum quod An. Sac. IV nº IX pp. 213 et 443 edidit. At ratio parum firma est cum eadem uox habeatur in fragmento graeco supra allato ex comment in Ps. 92 et saepissime in libris contra Arianos. Ceterum fortasse ex sermone in Prov. VIII. 22 illud etiam fragmentum eruitur; quare ad n. 35 descripsi.

2. Non semel asyndeto usus est Eustathius, ut in libro de Engastrimytho ubi uox etiam νομή c. XVIII, p. 55, 16 ed. Iahn. Reg. 77, τοι deest; καλλ. ὁδῶν. τ. δικ. at. Paris 151, γεγεννῆται; Reg. 77, ex iotacismo ξεναγή, ἀποκαθιστήσει; Paris 151. ἀποκαθίστησιν ὁμοίωσιν.

3. Io. XIII. 6.

4. Reg. 77, τῷ μὲν ὀνόματι οὖν...; ἐδάφιον κατίστησε. Paris. 151 desinit post καθέστηκε.

ζωῆς τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν· ἡ γὰρ ἀλήθεια πράγμα τι νοητὸν οὔτε ὄμμασιν οὔτε ἁφῇ ὑποπίπτον [1].

uia quoque est aspectabilis pars terrae utpote pauimentum pedibus substratum. Veritatis autem et uitae uocabulo Patris naturam delineat: ueritas enim est res quae sensu comprehendi non potest sed sola mente et intellectu, uita quoque ex solo motu et externa operatione deprehenditur.

(Peltanus, pp. 140-41.)

Illa etiam, quae primum Wright in catalogo indicauerat, P. Martinus uero in tomo IV Analectorum Sacrorum card. Pitra publici iuris fecit, partim ad hunc sermonem uidentur etiam posse referri. Tria enim ultima fragmenta e decem ibi syriace et latine editis optime cum praecedentibus quadrant. Quare hic, cum ceterum sint breuissima omittenda non sunt [2]. Primum tamen uidetur initium tantum esse idque mutilum f. 33.

(**34**)† Quando igitur ait: « *Creauit me initium uiarum suarum operibus suis* » claro demonstrat argumento bonorum principium immutabile

1. Quae addit Catena Peltani ad sententiam complendam necessaria sunt atque genuina apparent. Miror tamen Reg. 77 ea non habere cum descriptus sit e codice monacensi cuius, ut uidetur, Peltanus latinam interpretationem dedit.

2. Veterem vers. syriacam edid. P. Martin An. S. IV. 213 ex cod. add. Mus. Br. 12157 f. 130ᵘ col. 1. Hic cod. VIII^{i} saec. describitur in Wright. Catal. II c. 688. 3. pp. 550-54.

nobis exstitisse hominem Christum quoniam nos ad uiam caelorum direxit.

(35)† Quid mirum uel stupore dignum in eo quod antea homo Christus notus a Deo fuerit et in diuina mente certo modo dispositus.

(36)† Si igitur *nobis factus primum est sapientia* (I Cor. I. 30) uides ab illo hic uocari sapientiam hominem Christum dum praecedentibus congrua statuit.

Ex quibus omnibus textibus colligitur Eustathium in hunc Prouerbiorum locum non homiliam sed ueram disputationem instituisse in qua aduersus arianos et sabellianos tuebatur simul aequalitatem Verbi cum Patre et distinctionem in una eius persona diuinitatis et humanitatis. Quae uero in his exposuit, ualde consona sunt doctrinis quae in aliis fragmentis exhibentur.

Fragmentum aliud in Prou. IX. 5 de ἀντιτύποις Concilium Nicaenum II act. VI seruauit, cuius uerba Eustathii laudem singularem praedicant.

Οὐκοῦν σαφῶς ἀποδέδεικται ὅτι οὐδαμοῦ οὔτε ὁ Κύριος, οὔτε οἱ ἀπόστολοι ἢ Πατέρες, εἰκόνα εἶπον τὴν διὰ τοῦ ἱερέως προσφερομένην ἀναίμακτον θυσίαν, ἀλλὰ αὐτὸ σῶμα καὶ αὐτὸ αἷμα. Καὶ πρὸ μὲν τῆς τοῦ ἁγιασμοῦ τελειώσεως ἀντίτυπά τισι τῶν ἁγίων Πατέρων εὐσεβῶς ἔδοξεν ὀνομάζεσθαι· ὧν ἔστιν Εὐστάθιος ὁ εὐσταθὴς πρόμαχος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς Ἀρειανῆς κακοδαιμονίας καταλυτὴς καὶ Βασίλειος τῆς αὐτῆς δεισιδαιμονίας καθαιρέτης... Ἐξ ἑνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος φθεγγόμενοι ὁ μὲν ἑρμηνεύων τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις Σολομῶντος ῥητόν· « φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν », τάδε φησί·

(**37**) Διὰ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἄρτου τὰ ἀντίτυπα τῶν σωματικῶν τοῦ Χριστοῦ κηρύττει μελῶν.

ὁ δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς. κ. τ. λ. cf. PG. 18. 684-85.

Iterum Peltani Catena Eustathii fragmentum in Prou. XVI. 32 seruauit cuius textum graecum eleganti breuitate edidit quoque card. Pitra in Anal. Sacr. t. II. pp. XXXIX-XL ex Regin. 77 [1]. Emendaui ex Paris. 151 f. 49ᵘ.

(**38**)† Ὁ μὲν γὰρ στρατηγὸς πόλιν ἅπαξ ἑλὼν ὡς ἠβουλήθη διέθηκεν, ὁ δέ γε τῶν παθῶν ἡνίοχος ὑποτάττει ταῦτα ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐν τῇ ζωῇ· ὁ γὰρ ἐμφύλιος πολέμιος πάντως τοῦ ἔξωθέν ἐστι χαλεπώτερος, ὡς ὅ γε πορθήσας ἀπεμερίμνησεν, ὁ δὲ πρὸς ἄπαυστον ἐχθρὸν ἔχων ἀγωνίζεται. Μέγα τοίνυν κατόρθωμα τὸ κρατεῖν ὀργῆς καὶ μέγα στρατήγημα κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς ὀργῆς [2].

Eustrat. (sic) Antioch. Qui imperat irae melior est illo, ait, qui expugnat ciuitatem. Nam ubi exercitus dux ciuitatem semel expugnauit in suamque potestatem redegit statuit de illa ut lubet. At cui cum animi perturbationibus et passionibus certamen est tantisper contra illas pugnare easque subiugare compellitur dum in uiuis versatur; ut quae hominem numquam infestare desinant. Ad haec bellum intestinum multo periculosius multoque difficilius est bello quouis quod ab extero hoste infertur. Paucis, qui ciuitatem semel debellauit a curis omnibus solutus est. At uero animi perturbationibus obnoxius cum indefesso hoste decertare debet. Magna proinde perfectio est aduersus iram dominatum obtinuisse magnumque stratagema contra irae impetum praeualuisse.

(Peltan. Cat. pp. 240-41).

1. De fragmentis Eustathii in Catenis Prouerb. cf. Karo et Lietzmann : Cat. graec. cat. II in quo quatuor (sic) fgm. quae Pitra t. IIᵒ Anal. Sacr. edidit tantum indicantur.

2. A Regin. 77 abest πολέμιος post ἐμφύλιος, ἔχων post ἔχθρον.

In cod. gr. Paris. 151 f. 63^{r}, superest aliud Eustathii fragmentum anepigraphum in Prou. XXIII. 33 ! ὅταν ἴδωσιν ἀλλοτρίαν, τὸ στόμα σου τότε λαλήσει σκολιά.

Εὐσταθίου Ἀντιοχείας.

(**39**)† Οὐ μόνον περὶ πόρνης εἴρηται, ἀλλὰ καὶ περὶ πονηρᾶς ἐπιθυμίας · ὅταν γὰρ ὁ νοῦς πρὸς τὴν κακὴν πρᾶξιν ὁρμήσῃ, τότε ἡ καρδία ὃ λέγει στόμα μελετᾷ σκολιά · τότε γὰρ ἔσται ὡς ἐν καρδίᾳ θαλάσσης, ὑπὸ τῆς ἅλμης τῶν πολλῶν λογισμῶν πνιγόμενος καὶ ὡς κυβερνήτης ἐν πολλῷ κλύδωνι, ὑπὸ τῶν τῆς κακῆς ἐπιθυμίας κυμάτων ὠθούμενος πρὸς τὴν πονηρᾶν πρᾶξιν ἀγωνιᾷ.

XI. Duo fragmenta etiam anepigrapha in Eccle. II. 11, idem Paris. 151 exhibet (cf. Karo et Lietzmann Caten. graec. cat. p. 310 sq.) :

Καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος.

Εὐσταθίου Ἀντιοχείας.

(**40**^{1})† Πνεῦμα τὴν ψυχὴν ὀνομάζει · προαίρεσις γάρ ἐστι ποιὰ νοῦ κίνησις · καὶ ὁ Δαυὶδ · εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου (Ps. XXX, 6) · Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου (Act. VII, 59) · καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις · οὐκ ἐλύπησε, φησί, Δαυὶδ τὸ πνεῦμα Ἀμνὼν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (II Reg. XIII, 21).

Ibid. Καὶ οὐκ ἔστι περίσσεια ὑπὸ τὸν ἥλιον.

(**40**^{2})† Ὅτι ἓν τέλος τῶν τοιούτων πάντων ἡ ματαιότης ἐστίν · ἧς περισσεύειν εἰς τὸ ἐφεξῆς οὐχ εὑρίσκεται · παυσαμένης γὰρ τῆς ἐνεργείας, ἐξηλείφθη καὶ ἡ ἀπόλαυσις, καὶ οὐδὲν εἰς τὸ ἐφεξῆς ταμιεύεται. Οὐδὲ ὑπολείπεταί τι τοῖς ἡδομένοις ἴχνος εὐφροσύνης ἢ λείψανον παρελθούσης τῆς κατὰ τὴν ἡδονὴν ἐνεργείας.

XII. His superioribus de Vetere Testamento fragmentis adnectendum est aliud quod a Leontio et Ioanne, in Rerum Sacrarum l. II. tit. de Condescendentia, seruatum est ex opere Eustathii περὶ Ἑβραϊσμοῦ in quo de legis hebraicae ratione sermonem habebat. Primus edidit A. Mai Script. Vet. VII. (cf. PG. 86. 2092).

(**41**)† Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ περὶ Ἑβραϊσμοῦ.

Κατά τινα νομοθετικὴν ἐπίνοιαν καὶ μεταχείρησιν, εἰς πειθὼ τῶν προσταττομένων ὑπ' αὐτῶν καὶ τοῦ πολιτικοῦ συμφέροντος, ἐν ἑκαστῷ ψεύδει χρῶνται ἐν φαρμάκων εἴδει οἱ νομοθέται δῆλον.

XIII. Nemini mirum erit, inter Noui Testamenti libros, illum in primis interpretari Eustathium studuisse in quo ualidissima argumenta de Christi diuinitate, uerba autem non semel prima fronte arianis fauentia continebantur. Si fides habenda est collectioni quae Anastasii Sinaitae nomine uulgata est, integrum de Euangelio Ioannis commentarium ediderat Eustathius ex quo profertur confutatio quaedam Celsi in capite commentarii 26. (Mai Script. Vet. VII. 202; PG. 89. 118).

Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρος ἀνατροπὴ τοῦ Κέλσου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ Ἰωάννην κεφ. κς'

(**42**)† Ὑποτάττει καὶ μᾶλλον κυρεῖ ὑπὲρ τὸ ἑαυτοῦ ὁ Χριστὸς τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα, ἐν διαφόροις τόποις· οὐχ ὅτι θέλημα ἦν ἐν αὐτῷ δεόμενον καταλύσεως οὔτε θεϊκὸν οὔτε μὴν τὸ τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπήσεως (καθάπερ ἂν γὰρ τὴν φύσιν καὶ τὰ τῆς φύσεως ἀπειργάσατο)· ἀλλὰ πρὸς Ἰου-

δαίους λαλῶν τοὺς νομίζοντας αὐτὸν ἀντίθεον τοῦ Πατρὸς εἶναι, οἰκονομικῶς ταῦτα ἔφασκε λέγων ὅτι· οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός.

Num fragmentum istud supersit unicum difficile est affirmare. Nam dignoscere ex eo non possumus utrum homiliis an potius, ut titulus supra descriptus subindicare uidetur, expositione perpetua constaret hic Eustathii liber. Hoc certe nullo iure diceretur totum illum in Celsi refutatione uersari. Ipsum enim fragmentum contra arianos etiam, nisi titulo fragmenti admoneremur, scriptum fuisse facile putaremus. Quare de tempore quo liber scriptus sit utrum cum Beroae Eustathius esset episcopus an uero post eius Antiochiam translationem, incertum est.

Ceterum de Ioannis Euangelio tractant etiam, praeter homiliam quam nunc primum edo in Lazarum Mariam et Martham, duo fragmenta quae syriace tantum seruata sunt et iuris publici facta a P. Martin in Anal. Sacr. card. Pitra (t. IV fg. IV et II), cum enim utrumque ex parte eodem titulo exhibeatur, non leuem coniecturam uidetur facere qui ex homiliis duabus, in Io. I. 14, haec dua fragmenta descripta existimet.

Ex homilia coram fidelibus habita super hoc : Verbum caro factum est.

(**43**)† Pudore manifesto suffusi sunt, cum, manus homicidiis plenas armis admouentes, sanguinem immaculatum fuderunt. Eodem enim tempore, portae templi multis de causis fractae sunt atque in duas partes diuisae. Stu-

pore perculsi et terrore concussi sunt, aspicientesque flagellorum diuersam multitudinem manifeste capti sunt, qui, illud cruci affigentes, Verbum occiderant Deum[1].

Alterum fragmentum inscribitur tantum :

Ex homilia secunda coram fidelibus habita.

(**44**)† Verum humana dixit, cum defecit uinum iis qui cum eo bibebant ; (nam mater ei) illud indicauit, dicens : « *Vinum non est illis* » (Io. II. 3). Ipse autem respondens dixit : « *Quid mihi et tibi mulier?* », dicere uolens ipsius horam nondum uenisse. Ex eo quod increpatione commotus est, indicauit a se, cum Deus sit, omnia nosci, diuinaque praesentia gaudere, quoniam numquam indiget addiscere quae ab aliis fiunt, cum naturam habeat quae numquam dormit[2].

Tandem ad Io. XIX. 26-27 refertur fragmentum homiliae « de Tentationibus » quod etiam in Anal. Sacr. t. IV. editum est.

(**45**)† Cum uidisset Dominus noster matrem suam et discipulum quem diligebat, dixit Matri suae : « *Mulier ecce filius tuus.* » Iterum uero

1. Anal Sacr. IV. 211 (text. syr.) ex cod. add. Mus. Brit. 12155 f. 34 r. c. 2 (cf. Wright c. 857 II pp. 921-55. Est VIII^{i} s.) — cod add. 14532 fol. 11u c. 2 (Wright c. 858 II p. 955-76 VIII^{i} s.) — et cod. add. 12156 fol. 71 c. 3 (Wright cod. 729 II p. 639-48 est an. 562). Latine ibid. A. S. IV. p. 442.

2. Anal. Sacr. IV. 210 syr. ex cod. add. 12156 fol. 71^{r}, c. 3 cf. not. 1, latine p. 441. — loco « humana » in 1^{a} fg. linea, ad litteram « corporea » (PM.).

discipulo dixit : « *Ecce Mater tua.* » Cum igitur ratam efficere donationem diuinus curaret Ioannes « ex illa hora accepit Dei Genitricem in sua[1] ».

Exstat etiam in codice parisino gr. 1115 fragmentum quod his uerbis indicat Th. Schermann u. cl. in libello de Florilegiis (TU. NF XIII. 1. 1904) p. 27 num. 15: g) in samarit. C(od.) P(aris. 1115) 260[a] (re ipsa 261[r]).

Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν σαμαρείτιν.

(45[2])† Ἡμεῖς οὖν ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν τοῦ Κυρίου ἐνοπτριζόμεθα[2] παναγίαν σάρκα διὰ τῆς ἐν εἰκόνι μορφῆς. Τὸ γοῦν τῆς ψυχῆς ὄμμα ἀθόλωτον ἔχοντες, πρὸς τὸ τῆς [uidetur desse uerbum] πρωτότυπον καὶ τῆς εἰκόνος μόρφωμα προσβλέποντες, δοξάζωμεν τὸ τῆς εἰκόνος ἀρχέτυπον.

1. Anal. Sacr. IV. 210 syr. ex cod. add. 12156 f. 71[r]. c. 2 et 14535 f. 13[r]. (cf. Wright c. 798 II pp. 796-800) est IX saec. Forte legendum foret : *Cum igitur ratum efficere diuinum donum curaret Ioannes* leu[i] admodum mutatione facta (PM.). Notandum est uerbum Dei genitricem, θεοτόκον, quod etiam habetur in homil. ined. n° 18 l. 4. Vox haec occurrit eadem aetate tum in epist. Alexandri episc. Alex. n 12[a], tum in libro Eusebii Caes. contra Marcellum II. 1.

2. Allud. ad II Cor. III. 18.

II

Polemica ; Varia.

Nolim rei litterariae studiosos, nimiae ἀκριβείᾳ addictos de me propter hunc titulum conqueri. Fateor quidem, si fgm. Eustathii quis inquirat uix unum inuenturum esse quod non sit polemice conscriptum. Haec tamen partitio in exegetica atque polemica opera commoda mihi uisa est ut ea scripta discernerem quae hostium doctrinae catholicae impugnationem prae se ferunt ab illis in quibus de interpretatione scripturae sacrae praecipue agitur.

XIV. Tria praesertim huiusmodi opera ab antiquis saepius laudata sunt : *de anima*, *contra Arianos*, *aduersus Photinum id est Morinum*. Quod ad primum spectat, de uero titulo moueri potest quaestio nam ex tribus nostris testibus [1] unusquisque alio modo laudat : Theodoretus quidem ubique περὶ ψυχῆς tantum ; Eustratius presbyter Constantinoplitanus περὶ ψυχῆς καὶ κατὰ Ἀρειανῶν, Ioannes tandem Damascenus modo περὶ ψυχῆς, modo etiam περὶ ψυχῆς κατὰ φιλοσόφων. Hinc colligi fortasse licet non duos quidem diuerso tempore editos libros Eustathium conscripsisse, at eamdem tractationem *de anima* integre duplici libro comprehensam quorum unus aduersus philosophos, alter autem aduersus arianos doctrinam catholicam propugnaret. Quae uero inter

1. Adde Hieronymum Vir. Ill. c. 85 (ed. Bernoulli, 1895, p. 45) ubi « de Anima » tantum.

fragmenta ad alterutram partem pertineant, non certo modo constat. Primum ea ponam fragmenta quae aduersus philosophos sine dubio scripta sunt, ut apparet ex ipsis sententiis. A. Mai primus in Leontii et Ioannis Rerum sacrarum l. II ea in lucem protulit.

Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ ὁμολογητοῦ ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς κατὰ φιλοσόφων.

(**46**)† Ἀλλ' ἐπειδὴ σαφῶς ἴσασιν ἀλισκομένους ἐντεῦθεν ἑαυτοὺς, μεταβαλλόμενοι πλάττουσιν τὸ τῆς λήθης ὕδωρ, ὃ φασιν πίνοντας ἑκάστους τὰς τῶν οἰκείων βίων γεννήσεις ἀμνημονεῖν. Ὅτι δὲ ταῦτα μυθώδη καὶ πόρρω φιλοσοφίας ἐστὶν, οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων ἔοικεν ἀγνοεῖν. Τί γάρ φαμεν, ὦ Πυθαγόραι καὶ Πλάτωνες· αὐτοὶ τὸ ληθοποιὸν ὕδωρ πεπώκατε λαβόντες; ἢ τουναντίον ἐφύγετε λαθόντες; Εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς οἷοί τε (cod. οἰηταί) ἐγένεσθε τὸ τῆς πλάνης διαδράναι πόμα, πρόδηλοι πολλοί τινες· εἰ δὲ τὸν κοινὸν πᾶσιν ἀέρα σπασάμενοι, τὸ τῆς λήθης ὕδωρ ἐπίετε χανδὸν, πῶς καὶ πόθεν μυθοποιεῖτε λαθόντες (cod. λαβόντες) περὶ ψυχῶν; πόθεν ὅλως ἴστε τὸ τῶν ῥείθρων τούτων γένος; Εἴτε (cod. εἶτα) γὰρ μὴ ἐπειράθητε τῆς χρείας αὐτῶν, ἀγνοεῖτε τὴν ὑδάτων ἀνάδοσιν· εἴτε τῆς πείρας αὐτῶν ἔσω γεγονότες, λήθῃ τὴν μνήμην τῆς χρήσεως αὐτῶν ἠφανίσατε καὶ τὴν γνῶσιν ἐξεπτύξατε. Ἀλλ' εἰς ταύτην (ταῦτα cod.) βαρβαρώδη δεισιδαιμονίαν ἐκτραπέντες ἐσφάλησαν, Αἰγυπτίοις χρησάμενοι καθηγεμόσιν [1].

Dogma Platonicum iterum E. impugnat in proximo fragmento, in quo ut in praecedente et f. 48 nihil est quod siue ad sententiae concinnitatem, siue ad uerborum delectum desideres.

1. Mai. Vet. Script. VII. p. 85, καί deest in titulo Migne PG. 86. II. 2037.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

(47)† Ὅτι μὲν οὐκ εἰσὶν ἀγέννητοι αἱ ψυχαὶ, τοῦτο δείκνυσι σαφέστερον ἡ τῶν ἀρτιγόνων ἡλικία βρεφῶν. Εἰ μὲν γὰρ ἅμα τῷ τεχθῆναι τὰ παιδία, τελείας ἐξῆπτο φρονήσεως, ἐξῆν ἴσως ὑποκρίνεσθαί τινας ἄνοιαν· εἰ δὲ λείπεται νοῦ καὶ λόγου καὶ συνέσεως, οὐκ ἄρα καθέστηκαν ἀγέννητοι τὴν φύσιν αἱ ψυχαί. Σύμπαντες οὖν ἴσμεν ὅτι τοῖς τῶν σωμάτων ὄγκοις ἡ ψυχὴ συνεκτέταται διαρκῶς[1], οὐ μεγέθει μόνον ἢ βραχύτητι μελῶν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις τῆς γνώμης ἀναλογίαις (cod. ἀλογίαις)· ἐς ὅσον μὲν νέοπλα τυγχάνει ταῦτα τὰ βρέφη, πάσης μὲν πανταχῶς ἐννοίας ἀπορεῖ καὶ βουλῆς· ἠρέμα δὲ καὶ κατ' ὀλίγον προϊόντα νοῦν τε καὶ φρόνησιν προσλαμβάνει καὶ λόγον. Εἰ δὲ ταῦτα ἴδια μὲν ἔστι ψυχῆς, ἐκ περιουσίας δὲ τὰς κρείττους ἐπιδέχονται προσθήκας, ἄρα οὖν δῆλον ὅτι συναυξάνει μὲν τῷ σώματι, καθάπερ δὲ τοῦτο (cod. τούτου) λελῃθότως ὑπαναλέγεται τὰς δυνάμεις, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ προκόπτουσα τὸν νοῦν· ὅσοι δὲ μηδέποτε βαίνουσιν ἐπὶ τὸ ἄμεινον, ἀλλὰ μωροὶ διαμένουσιν, δῆλον ὅτι λελωβημένου τινὸς μορίου ἀτελεῖς ἔχουσι τὰς ψυχὰς, ὥσπερ οἱ τὴν φρενῖτιδα ἀρρωστήσαντες νόσον.

Καὶ μετ' ὀλίγα.

(48)† Ἀμέλει καὶ τὸ τοῦ πρωτοπλάστου σῶμα σχηματισθὲν ἔκειτο νεκρὸν, ἀκίνητον, μέλεσιν μὲν καὶ ἁρμονίᾳ ῥερυθμισμένον ἄκρως, μορφῇ τε καὶ κάλλει κεκοσμημένον ἐμπρεπῶς ἅτε δὴ καὶ παρ' αὐτοῦ πλάστου γεννηθὲν (cod. γεννηθέντα) τοῦ θεοῦ πρωτότυπον ἄγαλμα καὶ τῆς θεσπεσιωτάτης εἰκόνος ἐκτυπωθὲν ἀνομοίωμα κράτιστον, ἀναίσθητον δὲ καὶ ἄφωνον καὶ ἄπνουν· ὡς δὲ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δημιουργικῶς ἐνεφύσησεν ὁ θεὸς, αὐτίκα τὴν κίνησιν εἴληφε· ἐξ ἐκείνου δὲ βαδίζει καὶ ἀναπνεῖ καὶ φθέγγεται, ἄρχει λογίζεται πράττει διοικεῖ[2].

1. Refutat sententiam hanc de animae incrementis Augustinus De anima l. II c. 21 et 22 (Mai).

2. PG. 86. II. 2037-40, ex Mai Vet. Scr. VII, p. 85.

His longioribus fragmentis, quatuor uidentur adiungenda, tria quidem in Damasceni Parallelis reperiuntur, quartum uero in Maximi monachi operibus, quae tum contra philosophos tum contra arianos scripta sunt.

Εὐσταθίου Ἀντ. ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς.

(**49**) Οὐ νόμων καὶ χρόνων ῥηταῖς τὸ θεῖον ὑποκεῖται περιγραφαῖς.

In eodem titulo Parall. 48 (PG. 94. 477) laudatur alius locus anepigraphus Eustathii, in quo cum de Deo eodem modo atque in fg. 49 oratio habeatur, iure quis coniciat, illum ex libro etiam de anima proferri (cf. PG. 58.692 et 696).

Εὐσταθίου ἐπ. Ἀντ.

(**50**) Ὁ θεὸς τὰ πάντα πληροῖ, ὑπ' οὐδενὸς περιοριζόμενος. Ὁ γὰρ ὑπὸ τόπου μὴ περιοριζόμενος πάντως ἐν παντὶ τόπῳ, κατὰ τὴν τοῦ Δαυῒδ ὁμολογίαν (Ps. CXXXVIII. 7-10) ἔσται. Εἰ γὰρ ἔξω λέγοιτο τόπου τινός, ἀναγκὴ περιορίζεσθαι αὐτὸν ὑπ' ἐκείνου οὗπερ στερίσκεται. Ὅλος οὖν ἐν παντὶ γενόμενος, οὐδαμῶς ἐξ ἑτέρων εἰς ἑτέρους μεθίσταται τόπους τὰ πάντα πληρῶν.

Item aliud breuissimum fragmentum (cf PG. 96. 540 — 18.692.) ex Loc. Parall., eamdem de anima doctrinam exhibens quae est in fg. 47-48.

Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου.

(**51**) Κοινὸν σώματος καὶ ψυχῆς ὕπνος.

Tandem ex Maximo (cf. Fabric.-Harles. IX. 146 nota gg. — PG. 91. c. 277, contuli Paris 854. f. 134ᵘ).

Τοῦ ἁγ. Εὐσταθίου πατρ. Ἀντ. ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου.

(52)† Θέλησίς ἐστι φυσικὴ λόγου τοῦ ἐν ἡμῖν κίνησις. Θέλησίς ἐστιν ὄρεξις λογική τε καὶ ζωτική.

Quae a Theodoreto praesertim et Eustratio presbytero seruata sunt de hoc libro fragmenta ad Christum referuntur : alia ut humanitatem ueram in eo asserant eamque integram, alia ut diuinitatem uindicent. Inter prima haec habentur : (53) Τί δ' ἂν εἴποιεν PG. 83 c. 88 D-89 A. uel 18.688 C ; — (54) Καὶ μὴν εἴ τις. 83 c. 89. A ; 18.688 CD ; — Duo praecipue notanda sunt quae idem argumentum tractant; in eis enim Eustathius errorem psychologicum Arianorum impugnat asserentium Verbum animam humanam non suscepisse sed corpus tantum inanime. Qui error, ab Apollinari postea iterum prolatus, maxime ab Eustathio tunc uidetur impugnatus. Vnum ex his fragmentis collegit Theodoretus, alterum Eustratius. Hic autem ea refero ut cognatio facilius perspiciatur.

(55) Διὰ τί δὲ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται δεικνύναι τὸν Χριστὸν ἄψυχον ἀνειληφέναι σῶμα, γεώδεις πλάττοντες ἀπάτας ; Ἵνα εἰ δυνηθεῖεν ὑποφθεῖραι τινὰς ταῦθ' οὕτως ἔχειν ὁρίζεσθαι, τηνικαῦτα τὰς τῶν παθῶν ἀλλοιώσεις τῷ θειῷ περιάψαντες Πνεύματι, ῥᾳδίως ἀναπείσωσιν αὐτοὺς ὡς οὐκ ἔστι τὸ τρεπτὸν ἐκ τῆς ἀτρέπτου φύσεως γεννηθέν[1].

Haec uero profert Eustratius :

(56) Εἰ δὲ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιφανείας εἰς τὸν παράδεισον τὸ τῶν ἀνθρώπων εἰσάγει γένος, ὁπηνίκα δὲ ἐσταυρώθη τὸν λῃστὴν αὐθήμερον εἰσάξειν αὐτόθι προηγόρευσεν τοῦ σώματος ἔτι βεβλημένου τῷ μνήματι, συνέ-

1. PG. 83. 285 C ; 18.689 B.

στηκεν ὅτι συνδιαιτωμένη κυρίως ἡ ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ τῷ Λόγῳ καὶ θεῷ, τῷ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν τῶν γενητῶν περιέχοντι κτίσιν, τὴν ὁμογενῆ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγεν. Οὐδὲ γάρ ἐστι γεγραμμένον ὅτι πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἁγίου σώματος τὸ τοῦ λῃστοῦ προηγέρθη σῶμα τὴν ἐπαγγελίαν ἀπολαβόν. Ἀκόλουθον ἄρα ἐστὶν ὑπολαμβάνειν ἐμφρόνως ὅτι ἡ ψυχὴ τὴν συγγενῆ ψυχὴν ὁδηγοῦσα φιλοφρόνως, ἅτε δὴ καὶ μείζονος ἐξουσίας ἐχομένη, τὴν μὲν ὑπόσχεσιν αὐθήμερον ἐπὶ πέρας ἤγεν, εἰς δὲ τὴν ἐξαίρετον εἰσῆγε κληρονομίαν ἀνοίγουσα τὸν παράδεισον [1].

Quae ad tuendam in Christo diuinitatem fragmenta pertinent tria supersunt apud Theodoretum : (**57**) Οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστιν PG 83. 89 A ; 18, 688 D. — (**58**) Δι' ὀλίγων δέ ἐστιν 83. 285 BC ; 18. 689 A. — (**59**) Πρὸ μὲν τοῦ πάθους. 83. 176 B ; 18, 688 D-689 A.

Alterum uero ex Eustratio fragmentum de oratione est (**60**) : Σύμφωνα δὲ τούτοις. cf. PG 18. 689 C. ex Allatio De Purgatorio (1655). p. 497. Quod reuera sententiam Eustathii esse, non Eustratii, legenti totum caput plane constabit.

XV. Peiore fortuna Eustathius usus est circa tractationem ingentem quam « *contra Arianos* », scripserat octo, ut uidetur, libris, ex quibus fragmenta paucissima graece, plura latine supersunt. Facundus enim episcopus Hermianensis cum Theodori Mopsuesteni defensionem suscepisset, maximo studio in libris Patrum Antiquorum quorum orthodoxiae fama nulla suspicione laborabat, eas senten-

1. PG. 18.689 C — 692 A ex Allatio qui tractatum Eustratii magna ex parte edidit. Hunc Migne in Patrologia Graeca omisit at latinam uersionem Allatii tomo XVII Cursus completi theologiae inseruit. Duo fragmenta Eustathii laudantur c. 497-98. — Cf. de eodem argumento, Eng. XVIII et fg. 8.

tias collegit quae uocum et rationum similitudine cum Theodori sententiis comparari possent. Quare cum Eustathii librum contra Arianos legisset, argumentorum messem uberem inuenit, ex quo caput I libri XI *Pro defensione trium capitulorum* instruxit, breuibus adnotationibus uerba Eustathii illustrans. Eiusdem tractatus non pauca etiam in Gelasii *de duobus naturis* libello exstant.

Graeca supersunt partim ex Eulogio Alexandrino apud Photium (c. 225), partim in « *Doctrina Patrum de Verbi Incarnatione* », partim in Ioanne Damasceno.

Ex Eulogio Photius recitauit duo fragmenta : Καὶ γὰρ, ait Eulogius, καὶ Εὐστάθιος ὁ τῶν Ἀντιοχέων ἀρχιερεὺς ἐν ἓξ λόγοις τὰ (Fabric.-H. legit ἕκτῳ λόγῳ) κατὰ Ἀρειάνων αὐτοῖς ῥήμασιν οὕτω φησίν·

(**61**) Ἀλλ' οἱ παράδοξοι τῆς Ἀρείου θυμέλης μεσόχοροι τὸ μὲν ἁμαρτίαν πεποιηκέναι τὸν Χριστὸν φράζουσι [1].

καὶ μετ' ὀλίγα·

(**62**) Τὸ δὲ ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, οὔτε ἐν μνήμῃ φέρουσιν οὔτε τοῖς τῆς γλωττῆς ὀργάνοις ἐκφωνοῦσιν· ἀλλ' ὥσπερ δεινοὶ συκοφάνται καὶ κατήγοροι ἀκρωτηριάσαντες τὸ χωρίον, τὸν ἀγῶνα τῆς κατηγορίας ποιοῦνται.

Εἶτα καὶ ἡ ψῆφος ἡ ὑπὲρ τοῦ νόμου [2].

Δεῖ δὲ φιλαλήθως τοὺς ἐννόμους ἀγωνιστὰς πάντα συμπεριλαβόντας ἀπαραλείπτως, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἀπάτην μέρος μὲν ἀποσιωπᾶν, μέρος δὲ ἀποσπῶντας προφέρειν [3].

1. In codicibus aliquibus μὴ inepte additum est ante πεποιηκέναι ut sententia praua corrigeretur.

2. Haec sententia Eulogii est qui in toto capite disputat de laudandis integre scriptorum locis, neque uocibus in eis omittendis ex quo prauus sequitur sensus.

3. PG. 18. 692 BC. — De hoc fragmento et priore haec mihi proba-

Fragmentum tertium primus in lucem edidit Sirmondus in nota ad Facund. Hermian. l. XI. c. 1 quam PG. 18. 691-2 nota 22, refert Migne. Interea editionem nouam curauerat A. Mai in Patrum Doctrina de Verbi Incarnatione (Vet. Script. VII c. IX p. 15). Ex 1° libro aduersus Arianos fg. decerptum est.

Εὐσταθίου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν πρώτου λόγου.

(**63**) Εἰ γὰρ κτιστὸς οὐκ ἄρα γεννητός· εἰ δὲ γεννητός, οὐ κτιστὸς· ἐπεὶ μηδὲ οἷόν τε περὶ τὴν αὐτὴν φύσιν ἑκάτερον στρέφεσθαι τὸ γένος· σημεῖόν τε ὅτι ἀδύνατον εἰπεῖν περὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν τὸ κτιστὸν ὑπάρχειν καὶ τὸ ἄκτιστον. Καθολικὸς γὰρ ὁ λόγος τῷ διδασκάλῳ [1].

Ex Damasceni Sacr. Parall. superest etiam hoc breuissimum fragmentum (PG. 95. 1109 — 18.696).

Εὐσταθίου κατὰ Ἀρειανῶν.

(**64**) Πᾶν τὴν ἀρχὴν ἔχον καὶ τέλος ἐπιδέχεται, τὸ δὲ τέλος ἐπιδεχόμενον φθορᾶς ἐστι δεκτικόν.

bilia uidentur. Alludit Eustathius ad II Cor. V 18-21, Arianosque reprehendit quod textum ex parte tantum proferrent ut sensum falsum inducerent. Hinc Ariani uidentur uerba u. 21 iactasse ad quae refertur primum fragmentum et in sententiam suam prauam detorsisse : τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν ἵνα ἡμεῖς γινώμεθα δικαιοσύνη ἐν αὐτῷ. Eustathius autem uerba paulo superiora inducit quibus res tota illustratur : ὅτι θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ. Quare existimo paucissima uerba deesse inter utrumque fragmentum et fortasse eamdem efformare sententiam quae sic institui potest : Ἀλλ' οἱ παράδοξοι τῆς Ἀρείου θυμέλης μεσόχοροι τὸ μὲν ἁμαρτίαν πεποιηκέναι τὸν Χριστὸν φράζουσι... τὸ δὲ ὅτι " θεὸς κ. τ. λ. " οὔτε ἐν μνήμῃ φέρουσιν οὔτε τοῖς τῆς γλωττῆς ὀργάνοις ἐκφώνουσιν.... ποιοῦνται. Δεῖ δέ... — Lucem huic controuersiae affert locus Augustini quidam in *Enchiridione*, XIII. 41.

1. Textus Sirmondi in PL 67.796, PG. 18.692 not. Fabr. H. IX, 135 ; Alter in Mai Vet. Script. VII. c. IX, p. 15. — Tit. Sirm. : ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρ. λόγου. — l. 2-3 Sirm. : οὐκ ἄρα κτιστός. — l. 5 Sirm. : ἑκατέρων ; Mai. ἐκτρέπεσθαι. — l. 5-6 sequor Sirm. nam Maius scribit : σημειῶτέον ὅτι... — l. 6 Sirm. omit. μίαν καὶ. Ultima sententia nullum sensum prae se fert in textu sirmondiano : Καθολικὸν γὰρ παράλογον τ. δ.

Cetera fragmenta latine tantum seruata sunt. Ex eis quae laudat Facundus[1] alia ad sextum librum, alia ad octauum pertinent. Ad VI^m^, ut fg. 61-62 ex Eulogio, si coniecturae Fabricii fides adhibenda, referenda : (**65**) Dicamus inquit cuius rei[2]. PL. 67.795 A-B uel PG. 18.691-92 ; (**66**) Dum sederit Filius. 67.796 A. uel. PG. eod. loc. ; (**67**) Omnia mihi tradita. PL. 67.796 C, uel PG. ibid. Ex quibus manifestum est Eustathium, hoc libro, curasse praesertim ut Scripturae uerba quibus maxime abutebantur Ariani, secundum catholicam doctrinam exponeret. Sic postea Athanasius et ceteri qui Arianos impugnarunt. — Ad 8^m^ librum duo tantum : (**68**) Contemplandum autem quomodo. PL. 67.796 D-97 A uel PG. 18.693-94 A et (**69**) Non enim qui regni. PL. 67.797 C-D uel PG. ibid.

Quae uero Gelasius[3] profert, nullo libro significato congeruntur. In his quatuor ex eodem loco laudantur : (**70**) Deus Verbum eamdem. PG. 18.693-94 D ; (**71**) Sed potestatis maiestatem. ibid ; (**72**) Puto autem nec insane. ibid ; (**73**) Si enim in Christo, 695-96 A, at uberius antea 693-94 circa mediam paginae partem. His adde : (**74**) Quoniam nec dicere, 695-96 ; (**75**) Quapropter congruas uirtutes, 693-94 B; (**76**) Et iterum cum dicitur. ibid; duoque fragmenta inter se connexa : (**77**) Quocirca aliud. 693-94 post mediam partem paginae ; (et post pauca) (**78**) : Homo autem Deum. ibid.

1. Obiter notaui Facundum prosae metricae seu cursus regulis orationem propriam deuincire.

2. Is ex loco in quo Eustathius disputabat de « eo quod ait Dominus : Nemo scit diem illum » (Facundus ad loc.) cf. Gobar. tritheitam apud Phot. c. 232 (PG. 103. 1100 D-1101 A) et Ephrem Antioch. ibid. c. 229 (PG. 103. 973).

3. Libellus de duabus naturis abest a PL ; cf. Bibl. Max. Patr. t. IV et Thiel. Epp. Roman. Pontif. I.

In quibus omnibus fragmentis gelasianis tam frequens est mentio hominis, templi, cum loquitur Eustathius de Christi humanitate, ut de genuinitate fragmentorum nulla oriri possit dubitatio.

XVI. Non eadem ausim cum aliquibus uiris rei litterariae peritis dicere de tribus fragmentis, quae in syriacis tantum uersionibus laudantur, Eustathii aduersus Photinum ; is etiam Morinus dicitur. Photinus enim, Marcelli Ancyrani discipulus, circa annum 343, ut ipse H. Gwatkin u. cl. fatetur [1], floruit. Quo tempore Eustathius iam a duodecim annis in exsilio uitam agebat ; immo, ut plerisque probabilius uisum est, ante Constantini mortem diem supremum obierat. Qui si tunc uiueret aut postea etiam aduersus Photinum librum ederet, mirum sane est cur de eo pseudosynodus Serdicensis, illo ipso anno coacta Philippopolim, « turpem exitum » eius uituperans, quasi de homine uel mortuo uel fere obliuioni tradito scripserit (cf. quae de morte Eustathii in libro de schismate Antiocheno disputaui c. 1°).

Horum fragmentorum interpretationem anglicam primus protulit Cowper [2] (Syriac miscellanies p. 60), iterum cum interpretatione latina duo posteriora fg.

1. Studies of Arianism 2[d] ed. p. 78 in fine notae p. 77 : We also have some fragments from a work of his against Photinus who did not come into prominence till near 343.

2. Unde Cowper fragmenta sumpserit non clare ex eius textu apparet, forte ab add. 12154 fol. 336. — P. Martin usus est add. 12155 fol. 23 r. col. 2 ; et add. 14532 f° 132 u. c. 1 ; ambo sunt saec. VIII (cf. Wright II c. 857 et c. 858). In priore est collectio quaedam sententiarum Patrum ad monophysitarum usum ; in altero collectio etiam sententiarum, cui nomen dedit Wright : Capita quaedam theologica, cf. Wright II pp. 925 et 962. — Eadem fragmenta habentur praeterea in syr. Vat. 15 (Petri Iunioris liber adu. Damianum) de quo meminit Assemani Bibl. Orient. II p. 80 et Berol. 1, de quo Sachau in catalogo.

syriace edidit P. Martin in Anal. Sacr. IV ; interpretatio latina ab anglica sat diuersa est in 2° fg.

From the Epistle « a multitude of ranks ».

For Eustathius who was the pious pastor of Antioch in the discourse against Photinus that is to say Murinus when he had before showed that.

> (**79**)† The person of the Word is one and his nature another, taught that the nature appears in three Persons (to which your investigation before alleged adheres, which would leave the nature in a mere appellation) because he says that this is manifest in others and that the beautiful Word of the Father is his sister in part.

Of holy Eustathius Bishop of Antioch from the discourse against Photinus that in to say Murinus.

(**80**)† The name of God therefore if it be indeed intelligible is of a person. When we say three persons, by all means also they say there are three Gods. Now because it shows that there is a nature, when from its own something above nature has been taken, as of a man indeed laughter, of a dog barking, but they

S. Eustathi Antioch. ep. fragmentum tractatus aduersus Photinum id est Morinum.

Si nomen Deus personae significatum esset tres personas dicentes, tres etiam deos dicere ex necessitate deberemus. At, cum sit naturae significatiuum deque naturae proprietatibus accipiatur, ut risus in homine, ut latratus in cane proprietatesque utpote naturae signa de natura praedicentur, tres esse

are called properties of nature exhibiting the natures, we do not say three Gods because we do not say three natures.

deos non dicimus ob [1] eamdem rationem propter quam non dicimus tres esse naturas.

And again :

(**80**[2])† For one is the person indeed but the nature another. If therefore the person had been God, when we say three persons by all means we say there are three Gods. Now since we say that the nature of the Person is one, of necessity we say that there is only one God.

Iterum eiusdem fg.

Aliud est enim persona, aliud natura. At si personae essent quae sunt Dei, cum tres esse personas dicamus, tres etiam dicere deos necessario oporteret. Cum autem unam dicamus esse naturam personarum necessario dicere debemus unum esse Deum [2].

XVII. In Paris. gr. 854 f. 136 fragmentum breue continetur sermonis catechetici Eustathii, hactenus ineditum (cf. Th. Schermann. *Florilegien* TU. NF. XIII, 1. p. 62. n. 15, in quo tamen male ponitur f. 137.).

Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου πατριάρχου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου.

(**81**)† Ἐνέργεια φυσική ἐστιν ἡ πάσης οὐσίας ἔμφυτος κίνησις. Ἐνέργειά ἐστι φυσικὴ ἡ δηλωτικὴ πάσης οὐσίας δύναμις.

XVIII. Pauca supersunt adicienda dogmatica fragmenta quae laudantur, nulla adiuncta libri signifi-

1. Solus codex 14532 habet ea quae sequuntur.
2. Anal. Sacr. IV Syriace, pp. 212, lat. 442.

catione. Sic in disputatione habita Constantinopoli ut Nestorius haereticus demonstraretur Paulique Samosateni discipulus, cum expositis utriusque sententiis, primum symbolo Antiocheno recitato, prauae opinionis Nestorius et Paulus essent damnati, iterum auctoritate Eustathii oppressi sunt. Haec enim adduntur [1] : Συνᾴδει δὲ τούτοις καὶ ὁ μακάριος ἐπίσκοπος Εὐστάθιος, ὁ τῆς αὐτῆς Ἀντιοχείας εἷς ὢν αὐτῶν τῶν τριακοσίων δεκαοκτὼ ἐπισκόπων ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου, λέγων οὕτω ·

(**82**)† Τὸ μὴ μόνον ἄνθρωπον ἀλλὰ καὶ θεὸν, καθὼς καὶ Ἱερεμίας ὁ προφήτης λέγει · οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν · ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ · μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη [2]. Πότε δὲ συνανεστράφη ἀνθρώποις εἰ μὴ ὅτε συνεγεννήθη μετ' αὐτῶν ἐκ παρθένου καὶ συνεντράπασε καὶ συνηυξήθη, καὶ συνέπιε καὶ συνέφαγε καὶ τ' ἄλλα ; εἰ τις οὖν τολμήσειε λέγειν ἄλλον εἶναι υἱὸν τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, καὶ ἄλλον τὸν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τεχθέντα καὶ οὐ τὸν αὐτὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα.

In bibl. Orient. t. III, p. 542 Assemani refert ex Sabar Iesu (de hoc cf. Duval *Litt. syr.* 219) syriace et latine Eustathii sententiam quae magnam cognationem cum fg. 72 habet et iuxta ea quae exposui

1. Synodicon adu. Tragoediam Irenaei (Theodoreti opp. V) PG. 84. c 582 (cap. V). — Graece in Labbe III. Conc. Ephes. c. 339 BC.
2. Baruch. III. 36-38.

in praefatione accipienda est (Sabar Iesu est Nestorianus).

(**83**)† Si quis dixerit Deum Verbum quascumque creaturarum passiones passum fuisse maledictus esto in caelo et in terra.

XIX. His mihi adicere posse uideor ex Chrysostomi laudatione in s. Eustathium fragmentum, in quo s. Doctor meminit operis alicuius deperditi. Haec enim de cura ab Episcopis in uniuersam Ecclesiam conferenda refert : Καὶ γὰρ ἦν πεπαιδευμένος καλῶς παρὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ὅτι τὸν Ἐκκλησίας προεστῶτα οὐκ ἐκείνης μόνης κήδεσθαι δεῖ τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγχειρισθείσης αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην κειμένης· καὶ ταῦτα ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἐμάνθανεν εὐχῶν.

(**84**)† Εἰ γὰρ τὰς εὐχὰς ποιεῖσθαι δεῖ, φησίν, ὑπὲρ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης, πολλῷ μᾶλλον καὶ τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ ἁπάσης αὐτῆς ἐπιδείκνυσθαι δεῖ καὶ ὁμοίως ἁπασῶν κήδεσθαι καὶ μεριμνᾶν πάσας [1].

XX. Tandem in Bar Hebraei Libro Directionum seu Epitome Canonum, quod iam Assemani (Bibl. Orient. t. II) laudauerat et cuius translationem in latinam linguam ab ipso Assemani factam, edidit Mai (Vet. Script. X.), bis Eustathii canones proferuntur.

(**85**)† Haereticis ad nos uenientibus siue sanis, siue aegris quoad fieri potest, oblatio danda non

1. PG. 50,602 circa med. part.

est et si fieri non possit, tempori conniuendum quidem sed illi hortandi sunt ut apud nos maneant (p. 22. CIV, sect. III) [1].

Iterum p. 39 (CVI, sect. II).

(**86**)† Eustathius. Prorsus et sine dubio pro catechumenis nondum baptizatis qui decesserunt aut pro haereticis oblationem facere non licet [2].

XXI. De Liturgia seu Anaphora Eustathii.

Haec liturgia apocrypha quam ex Renaudot I 234 (ed. 1847) exhibet PG. 18.697-704 latine, syriace exstat in multis codicibus. Berol. cod. 452 p. 506. (cf. Sachau I. p. 473); in Musaeo Britann. add. 14498, 14693; et cod. 263, 264 nº 9; 270, 271, 272 nº 3, 295 (in indice ex errore designatur apud Wright. Catalog. of. syr. mss. Brit. mus. 395); — in Bodl. c. 1864; in Vatic. cc. 28, 29, 31, 36 (Assemani Cod. chald. siue syriaci, tomo II). — Tandem ut alios omittam, in Bibl. Nation. Paris. continetur in cod. 70, 75, 76, 78, 81...

1. Idem canon uidetur esse qui laudatur in cod. Syr. Berol. 205 p. 156. Cf. Sachau Catal. in hunc cod.

2. Aperte ficta sunt quae Gelasius Cyzicenus, in historia Concilii Nicaeni l. II c. XIV et XV tribuit Eustathio de creatione hominis cum philosopho disputanti. Sic Gelasio etiam tribuenda sunt fragmenta quae nomine Leontii Caesar. laudant codd. quos munerat v. cl. Th. Schermann *Florilegien* in TU. NF. XIII, 1 p. 97 n. 26.

FLAVIANI EPISCOPI ANTIOCHENI

Fragmenta

Flauianus nobili loco ortus Antiochiae, cum asceticam uitam amplexus esset, eam orthodoxorum partem quae ab episcopis in locum Eustathii suffectis non defecerat, aduersus arianismi fautores una cum Diodoro defendit. Ambo iterum, imperante Valente, aliquot annos eidem praefuerunt ; Meletius enim bis tunc in exsilium missus est neque ante imperatoris mortem rediit. Meletio mortuo, in locum eius successit Flauianus (381) atque fere uiginti quinque annos (381-404) Antiochenos rexit [1].

Ex Theodoreto [2], nouimus Flauianum se ad scribendum sero tantum contulisse. Aliis enim tela suppeditabat ad dimicandum ex Scriptura et ueteribus Patribus, ipse uero nondum publice loquebatur sed Diodoro hanc partem gubernationis tribuerat. Eum autem episcopum uerba ad populum facere solitum esse non semel indicat eius discipulus filiusque gratissimus s. Ioannes Chrysostomus. Quot scripta ediderit nescimus ; paucissimae enim eius operum supersunt reliquiae quae fere apud unum Theodoretum continentur nam scriptores aeui posterioris ab

1. Cf. de his, quas summatim exposui, rebus gestis a Flauiano librum meum : Le schisme d'Antioche.
2. HE. IV. 22.

hoc illas uidentur mutuari. Sic laudatur eius homilia in Io. I, 14; in Io. VI, 23; in Theophania, in Iudam Traditorem, in Pascha, in S. Ioannem Baptam; in Lucae Euangelium, ad quam referri etiam potest fragmentum homiliae in « Spiritus Domini super me ». Me tamen puto posse his fragmentis homiliam integram adicere quae inter opera Chrysostomi habetur : « *De non anathematizandis uiuis et defunctis.* » At cum alibi hac de re dissertationem instituerim, argumenta non repeto[1].

Haec fragmenta nemo quod sciam, adhuc collegit. Quod ad eorum numerum attinet uix sperandum uidetur quod v. cl. O. Bardenhewer scripsit (Patrologie ed. 2ª 1901 p. 278) : ... Citate, deren Zahl sich uebrigens *leicht* vermehren liesse[2].

Pauciora quidem sunt ut doctrinam Flauiani plane perspectam habeamus, mihi tamen sufficere uidentur ut iure ab eo labem nestorianismi detergere liceat, quam quidam Apollinari quem impugnauit nimis fidentes, sine cunctatione ei infigunt. De genuinitate autem fragmentorum cum fere ab uno Theodoreto accipiantur, non est locus dubitationi.

Valde dubium est Flauianum integrum in Lucam scripsisse commentarium. Homilias tantum quasdam in hunc uel illum Lucae locum iure potiore ei tribueris. Sic tria supersunt fragmenta, in Theodoreti dialogis quorum unum est etiam in catena Nicetae paulo longius :

1. Cf. le Schisme d'Antioche, introduction II.

2. Haec, quae propria inquisitione facta scribebam, plene confirmantur ex libro v. cl. Th. Schermann, iam laudato. In Florilegiis V-VIII saec. quae excussit nulla fragmenta noua Flauiani recensentur.

Τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου.

(1) Ἐν πᾶσιν ἡμῖν ὁ Κύριος ὑπογράφει τὸν τῆς εὐσεβείας χαρακτῆρα καὶ διαφόρως ὑποδείκνυσι τῇ ἡμετέρᾳ φύσει τὰς τῆς σωτηρίας ὁδούς· καὶ πολλὰς ἡμῖν καὶ ἐναργεῖς ἀποδείξεις παρέχει τῆς τε σωματικῆς αὐτοῦ ἐπιφοιτήσεως καὶ τῆς διὰ σώματος ἐνεργούσης θεότητος. Ἀμφοτέρας γὰρ αὐτοῦ ἐβούλετο πιστώσασθαι τὰς φύσεις.

Theod. Dial. II. PG. 83 c. 204 C. [1].

Fragmentum alterum quod tacito libri nomine laudatur in catena Nicetae a Theodoreto in Dialogis ex homilia in S. Io. Baptistam excerptum dicitur.

Τοῦ ἁγ. Φλαβιανοῦ ἐπ. Ἀντ. ἐκ τῆς εἰς Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν ὁμιλίας.

(2) Μὴ τοίνυν νόει σωματικῶς συνάφειαν, μηδὲ γαμικὴν ὁμιλίαν ἐκδέχου· ὁ γὰρ σὸς δημιουργὸς τὸν σωματικὸν αὐτοῦ ναὸν παρὰ σοῦ τικτόμενον δημιουργεῖ· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ.

Theod. Dial. I. PG. 83. 100 A.

Legitur etiam in Nicetae catena, ad Luc. I. 35, cf. Sickenberger, Die Lukaskatene (TU. NF. VII. 4) p. 92 ubi Flauianus laudatur 30^{s} inter scriptores ex quibus collecta est catena; uide etiam in eodem libro pp. 62 et 72. — Mai excerptum hoc iam dederat t. IX Vet. Script. p. 640. — Desinit ad uocem δημιουργεῖ apud Theodoretum.

Fragmentum tertium laudat Theodoretus ex ser-

1. Idem continetur syriace in *Libello fidei* qui Io. Maronis nomine inscribitur; cf. interpretationem gallicam, v. cl. F. Nau in Revue de l'Orient chrétien (1899), IV. 211; fg. 5, ibid. p. 193.

mone in illud « Spiritus Domini super me » cf. Luc IV. 18.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου εἰς τὸ· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ.

(3) Ἀκούσατε τοῦ λέγοντος. « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με. » Οὐκ ἴστε, φησὶν, ἃ ἀναγινώσκετε. Ἥκω γὰρ ὑμῖν ὁ χρισθεὶς τῷ Πνεύματι· Πνεύματι δὲ χρίεται οὐχ ἡ ἀθέατος φύσις ἀλλὰ τὸ ἡμῖν ὁμογενές (ed. Rom. et Lips. consent. in hac uitiosa lect. ὁ μονογενές).

Theod. Dial. I. PG. 83. 100. A.

De Commentario in Ioannis Euangelium post Theodoretum meminit etiam Leontius Byzantinus (cf. PG. 86. 1313 CD) at, alio in loco, excerptum idem tribuit homiliae in Ioannem V. 23. Hinc etiam Flavianum hac de re homilias tantum aliquas non reuera commentarium scripsisse merito suspicari licet.

Fragmentum ex homilia in Io. I. 14 Theodoretus his uerbis laudauit :

Ἀκούσατε τοίνυν Φλαβιανοῦ, ὃς τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας ἐπὶ πλεῖστον σαφῶς ἐκίνησε τὰ πηδάλια καὶ τοῦ Ἀρειανικοῦ κλύδωνος κρείττους ἀπέφηνεν ἃς ἐκυβέρνησεν Ἐκκλησίας, τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν ἑρμηνεύοντος· ὁ Λόγος, φησὶ, σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

(4) Οὐκ εἰς σάρκα μεταβέβληται οὐδὲ ἀπέστη τοῦ εἶναι θεὸς, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἦν ἀϊδίως, τοῦτο δὲ γέγονεν οἰκονομικῶς, αὐτὸς οἰκοδομήσας τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ ἐνοικήσας τῷ παθητῷ γεννήματι (πάθει τῷ γενήματι ed. Rom. et Lips.).

Theod. Dial. I. PG. 83. 77. B.

Alterum fragmentum latine iam in Bibl. Max. Patrum t. IX p. 685 A in lucem prodierat ; graece nunc apud Leontium Byzantinum habetur :

Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωαννὴν εἰς τὸ· ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα.

(5) Ἔδειξεν γὰρ ἑαυτὸν διὰ τοῦ σωματικοῦ νέφους ὁ τὴν ἡμετέραν φύσιν ὑπελθὼν ἵνα ἀμφοτέρας αὐτοῦ διδαχθῶμεν τὰς φύσεις καὶ τὸν ὁρώμενον ἄνθρωπον καὶ τὴν διὰ τοῦ σώματος ἐνεργοῦσαν θεότητα.

Leont. Byz. PG. 86. 1313 CD et iterum ex parte a uoce ἵνα c. 1840.

Quae sic latine exhibet uetus interpretatio :

Eiusdem ex homilia in Euangelium Ioannis.

Demonstrauit seipsum per nubem corporis qui naturam nostram induit ut ambas naturas eius discamus et hominem qui cernebatur et diuinitatem quae per corpus operabatur.

Aliquot homiliae Flauiani a Theodoreto et ceteris scriptoribus laudantur praeter superiores :

In Theophania :

(6) « Τίς ὡς ἀληθῶς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ (Ps. CV. 2) ; » Τίς ἂν λόγῳ παραστήσειε τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος ; Ἀνθρωπεία φύσις θεότητι συνάπτεται, μενούσης ἐφ' ἑαυτῆς ἑκατέρας τῆς φύσεως.

Theod. Dial. II. PG. 83. 204. C.

Hoc fragmentum saepissime postea et diuersis nominibus laudatum est. In collectione apud Labbe (Conc. t. IV 829 D) eodem modo legitur atque apud Theodoretum (ἀνθρωπίνῃ tantum loco ἀνθρωπεία). At in Leontii Byzant. Μαρτυρίαις τῶν ἁγίων (PG. 86. II. 1840 [1]),

1. Ex Mai Vet. Script. VII. 135 ; Pitra putauit se integrum hoc fragmentum primum graece edere at, ut notaui, iam exstabat apud Labbe.

ubi sic legitur: Ἀνθρωπίνῃ φύσει θεότης συνάπτεται, μενούσης ἐφ' ἑαυτῆς ἑκατέρας φύσεως, et apud Nicephorum (Antirrhetica. Testim. Patrum MΔ' Spic. Solesm. I. 362) iisdem lectionibus ac quae Leontii in secunda parte) iam nomen aliud est homiliae. Inscribitur εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου (Leontius) τοῦ μεγάλου Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγου (Nicephorus). Hunc titulum latine uertit Canisius: in Assumptionem (cf. Bibl. Max. Patrum t. IX p. 684 H [1]); minus bene Pitra: super Resurrectionem.

In Iudam traditorem:

Τοῦ αὐτοῦ εἰς Ἰούδαν τὸν προδότην.

(7) Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς τὸν Δεσπότην προδιδόμενον μὴ καταγάγῃς εἰς εὐτέλειαν τὸ θεϊκὸν ἀξίωμα, μηδὲ τὰ σωματικὰ πάθη τῇ θείᾳ δυνάμει προσάψῃς. Ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀναλλοίωτον. Εἰ γὰρ καὶ δούλου μορφὴν ὑπῆλθε διὰ φιλανθρωπίαν ἀλλ' οὐκ ἐτράπη τὴν φύσιν ἀλλ' ὢν ὅπερ ἦν, συνεχώρησε τὸ θεῖον σῶμα θανάτου πεῖραν λαβεῖν.

Theod. Dial. III. PG. 83. 304 D.

In Pascha:

Τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐπὶ τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα.

(8) Διὰ τοῦτο καὶ σταυρὸς ἡμῖν μετὰ παρρησίας κηρύττεται καὶ θάνατος ὁ δεσποτικὸς παρ' ἡμῶν ὡμολόγηται, οὐδὲν τῆς θεότητος πασχούσης [ed. Rom. et Lips. παρασχούσης], ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὴν οἰκονομίαν πληροῦντος.

Theod. Dialog. III. PG 83. 304 C.

1. Ex Leontii Byz. Contra Nestorium et Eutychen. l. I°, cf. PG. 86. c. 1309-10 ubi ratio redditur cur aliquae tantum ex Patrum sententiis describantur.

Nemini mirum erit orationem quam Chrysostomus Flauianum ad Imperatoris animum commouendum finxit recitasse Constantinopoli, interdum nomine Flauiani apud posteros laudatam esse. Sic Ioannes Damascenus in libro de imaginibus duo excerpta ex illa protulit (cf. Ioannis Chrys. hom. XX ad populum Antiochenum).

Photius (cod. 52. PG. 103. 88-89) agens de Messalianis plura narrat quae Flauianus aduersus eos egit et scripsit. Cum enim ab Amphilochio synodicam accepisset, in qua certior fiebat de iis quae statuissent episcopi Sidae in Pamphylia congregati, ipse Antiochiae paruam synodum collegit in qua iterum Messalianorum haeresim damnauit. Hinc

Epistula ad episcopos Osrhoenes scripta:

(**9**) ἐγράφη δὲ Φλαβιανῷ πρὸς τοὺς ἐν Ὀσροήνῃ ἐπιστολὴ τὰ περὶ αὐτοὺς πραχθέντα ἐκδιδάσκουσα ἐν ᾗ ἐμφέρεται ὡς οἱ αἱρετικοὶ ἐτυπτήθησαν καὶ ἀνεθεματίσθησαν.

Iterum cum Letoius episcopus Melitenes illum de Messalianis interrogasset a Flauiano missa est

Epistula ad Letoium:

(**10**) ἐγράφη αὐτῷ ἡ περὶ αὐτῶν συνοδικὴ ψῆφος καὶ ἀπόφασις.

Tandem tertiam ad alium Armeniae episcopum de eadem re scripsit

Epistula ad quemdam Armeniae episcopum:

(**11**) ἔγραψε δὲ ὁ μέγας Φλαβιανὸς καὶ Ἀρμενίῳ τινὶ ἐπισκόπῳ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως δεύτερον· ἐν δὲ τῇ

δευτέρᾳ ἐπιστολῇ καὶ ἔγκλησιν προσάγει ὅτι προστασίας τινὸς παρ' αὐτοῦ οἱ Μασσαλιανῖται τυγχάνουσιν.

De synodo Constantinopolitana a. 394 in qua adfuit Flauianus cum Theophilo, cf. Acta apud Balsamonem. In his Flauianus assentit tantum his propositis quae Nectario et Theophilo probabantur.

INDICES

I

Index locorum S. S. in homilia laudatorum.

Gen.	28^{18}	42. 2	Lc.	6^{14}	32. 12
»	32^{30}	47. 6-7	»	10^{42}	45. 10-11
»	35^{14}	42. 2	»	12^{49}	30. 10
Ex.	23^{20}	47. 4-5	Io.	1^{1-2}	38. 1-3
»	29^{37}	45. 3-4	»	1^{14}	38. 12-39. 1
3 Reg.	19^{12}	46. 3-4	»	4^{34}	30. 3
Ps.	45^{11}	46. 5-6	»	6^{40}	30. 7-8
Cant.	1^{2}	39. 11-12	»	10^{38}	32. 7-9
»	1^{3}	39. 13-14	»	10^{30}	33. 1
»	1^{11}	50. 2-3	»	11^{3}	41. 6
Isa	33^{22}	39. 7-8	»	11^{25}	35. 9; 37. 6
»	63^{9}	39. 6-7	»	11^{27}	37. 8-9; 37. 13-38. 1; 41. 1-2
Ier.	32^{41}	35-11			
Ezech.	33^{1}	30. 11-12	»	12^{1-8}	passim.
Ose.	12^{10}	47. 12-13	»	14^{9}	32. 11-12
Mt.	12^{33}	32. 12	»	16^{21}	34. 11-35. 1
»	16^{16}	37. 13-38. 1	Rom.	9^{5}	38. 10-11
»	28^{9}	49. 5-6	»	11^{24}	40. 9-11
»	26^{13}	49. 8-10	1 Cor.	8^{3}	38. 10
Mc.	14^{9}	49. 8-10	1 Cor.	14^{22}	32. 4

II

Index uerborum homiliae

*Quae * notantur habentur in ceteris E. libris, quae uero crassiore numero sunt verba e S. Scr.*

Ἀβραμίαια 36 3.
* ἀγαθός 28 12. 31 9. 36 7. 45 **10**. 49 11.
ἀγαθοποιέω 35 **11**.
ἄγαλμα 33 4.
* ἄγαν 33 4.
ἀγάπη 29 11, 40 6, 8.
ἀγάπησις 49 7.
ἀγαπητικός 36 5.
ἀγαπητός 26 4. 38 4. 43 8. 48 11.
* ἄγγελος 36 7, 8. 39 **6**, 8.
ἀγήραντος 51 3.
ἀγεώργητος 29 1.
ἁγιάζω 31 2. 45 **4**.
ἁγίασμα 44 13.
* ἅγιος 30 6. 37 1. 39 2. 40 2. 42 7. 48 6.
* ἅγνοια 36 6.
* ἄγω 29 2.
ἀδέκαστος 49 2.
ἀδελφή 36 1. 38 10. 41 5, 7.
* ἀδελφός 40 4. 41 7. 45 6. 48 12.
ἀδελφότης 40 3.
* ᾄδης 27 5. 34 2. 35 2.
ἀδιαίρετος 42 10. 48 9.
ἀδιαιρέτως 40 12.
ἀδυνατέω 34 5.
ἀδύνατος 47 10.
ᾄδω 50 1, 2.
* ἀεί 30 5. 32 4.
* ἀέναος 28 12.
ἀθολότως 47 1.
* ἀΐδιος 42 8.
* αἴσθησις 32 3.
αἰών 38 10, 11. 50 9. 51 3 *bis*.
αἰώνιος 30 **8**. 49 7.
ἄκανθα 31 7.
ἀκέραιος 29 8. 46 6.
ἀκόρεστος 44 5.
* ἀκούω 26 4. 30 2. 37 6. 47 2. 48 11. 50 2.
ἀκραιφνής 29 11.
ἀκράτητος 47 2.
ἀκρογωνιαῖος 42 6.
* ἄκρον (εἰς) 48 5.

ἀκτίν 32 10.
ἄκτιστος 40 5. 41 12. 42 8. 50 11.
ἀκυρόω 47 9.
ἀλείφω 36 11. 41 12. 42 6, 8. 46 11.
* ἀλήθεια 27 4. 32 6, 38 4. 39 **1**. 42 1. 48 12.
ἀληθινός 33 5.
* ἄλλα 27 11. 29 6, 8. 33 2. 34 4. 36 7. 38 6, 9. 39 5, **6**, 9, 10. 40 9. 41 11, 14. 42 4, 9. 43 8. 44 11. 45 1. 47 3. 49 1.
ἀλλαχοῦ 30 9. 33 1.
ἀλλοίωσις 29 7.
* ἅμα 35 4.
ἀμάρτυρος 47 9.
ἁμαρτωλός 30 **12**.
ἀμβλύνω 43 6.
ἀμέριστος 48 7.
ἀμερίστως 32 10. 42 9.
ἀμεταβλήτως 50 12.
ἀμήν 38 **11**. 51 3.
ἀμήχανος 47 10.
* ἄν 37 **6**. 45 4. 49 8.
ἀναβλύζω 28 12.
* ἀναγορεύω 49 4.
* ἀναδείκνυμι 34 10.
ἀναζωπυρέω 31 3.
* ἀνάκειμαι 27 **3**. 28 8, 33 **4**.
* ἀνάκλισις 50 3.
ἀνακράζω 37 8.
ἀναλαμβάνω 46 6.
* ἀναντιρρήτως 32 7.
ἀναπλάττω 29 6.
* ἀνάπλεως 28 10.
ἀνάπτω 32 1.
ἀναπυρσεύω 32 1.
ἄναρχος 39 3.
* ἀνάστασις 33 5, 6. 35 7, **9**. 44 3.
ἀναφής 42 12.
* ἀναφωνέω 37 11.
ἀνδρεία 33 13.
ἀνεμποδίστως 44 1.
ἀνενδεής 50 6.
ἀνενδεῶς 29 12.
ἀνθρώπινος 44 8. 46 4.
* ἄνθρωπος 28 9. 30 4, 5. 31 12. 33 8. 34 7, 9. 35 **1**, 3. 38 6. 39 9, 10. 40 12. 44 7. 47 8, 11.
* ἀνίστημι 33 10 *bis*. 36 1.
ἀνοίγω 36 4.
ἀνομβρέω 37 5.
ἀντιλέγω 32 5.
ἀντιμάχομαι 32 5.
* ἀντιπαρατάττω 49 4.
ἀντιταλαντεύω 49 7.
* ἀνώτατος 48 4.
ἄξενος 27 6.
* ἄξιος 32 3. 47 11. 49 10.
* ἀξιόω 47 2.
* ἀόρατος 39 5. 42 11. 43 1, 9.
ἀοράτως (ms. ἀορίστως) 35 5.
ἅπαξ 40 10.
ἀπαραλλάκτως 32 10.

ἀπαραλόγιστος 50 7.
ἀπαριθμέω 27 8.
* ἅπας 42 12.
ἀπαστράπτω 45 2.
* ἀπατάω 34 2.
* ἀπάτη 31 5, 10.
ἀπαύγασμα 32 9.
ἀπείθεια 40 8.
ἀπέραντος 51 3.
ἀπιχής 48 12.
ἀπιστία 40 8.
* ἄπιστος 32 4.
ἀπό 46 1.
ἀποδέχομαι 49 3.
ἀποδιδράσκω 33 12. 41 10. 42 3. 46 9.
ἀποδρομή 46 12.
ἀποθειόω 39 10.
* ἀποθνήσκω 37 **6**.
ἀπόλυτος 29 2.
ἀπολύω 27 7.
ἀπομάσσω 36 **12**.
ἀποποιέω 35 6.
ἀπορρήγνυμι 40 7.
ἀποσῴζω 41 13.
* ἀποφέρειν 50 7.
* ἀπρόσιτος 43 5.
* ἅπτειν 45 **3**, 4.
* ἄρα 28 1.
ἀρεύστως 50 10.
* ἀρκέω 45 7, 8.
ἀρραβών 35 7.
* ἀρραγής 40 6.
ἄρρητος 26 8.
* ἄρτιος 29 8.
ἀρύω 26 10.
* ἀρχῆς (ἐξ) 31 4. 38 **1**.
* ἀσεβεία 31 7.
ἄσειστος 40 11.
* ἀσθενής 43 6.
ἀσθενέω 41 **6**.
ἄστεκτος 43 7.
ἀσύγχυτος.
ἀσυγχύτως 40 12. 48 8. 50 12.
ἀτάραχος 46 2.
ἀτιμία 31 5.
ἀτίνακτος 40 11.
ἄτρεπτος 38 7.
* ἀτρέπτως 46 6.
* αὖ 29 5.
αὐθαιρέτως 31 11.
* αὖθις 27 7. 28 9. 31 12.
αὐξητικός 31 8.
αὖρα 46 **3**.
αὐτεξούσιον 31 3.
* αὐτός 27 **2**, **3**, 10. 30 2, 5, **8**, **12**. 31 3 *bis* 4 *bis*, 5, 6, 13. 32 3, 5, 7. 33 **3**, **4**, 6 *bis*, 7, 8. 34 1, **12**. 35 10, **11**. 36 **12** *bis*. 37 5. 38 **13**. 39 **3**, **7**. 41 2, 4, 5 *bis*, 10 *bis*. 42 1, 9 *bis*, 10. 43 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8. 44 6, 11. 45 4, **11**. 47 11. 48 3, 5, 6, 7. 49 **10**. 50 **3**, 9. 51 1, 2.
αὐτοσθενής 32 11.

* ἀφαιρέω 31 4. 45 **10**.
ἀφαντασίαστος 28 3. 33 5.
ἀφή 43 13. (ms. διασάφιστος).
ἄφθαρτος 29 5.
ἀφορμή 32 5.
ἄφραστος 50 10.
ἀφρόνως 48 13.
ἄφρων 47 6.
ἀχανής 34 6.
* ἄχραντος 50 12.
* ἄχρι 29 9.
* ἀψευδής 41 14.
ἀψηλάφητος 42 12.
* ἄψυχος 41 9.

βαβαί 40 6.
βάθος 34 6.
* βάλλω 30 **10**. 31 1, 2, 5.
* βασίλεια 49 **8**.
* βασιλεύς 50 **3**, 4 *bis*.
βασιλεύω 50 5.
* βεβαιόω 41 3.
Βηθανία 27 **1**.
Βηθήλ 42 4.
βιάζω.
* βίος 46 1, 2.
* βλασφημέω 47 4.
* βούλομαι 30 **11**. 47 12. 48 3.
* βραχέος (πρό) 27 4.
βροντή 26 **8**.
βρῶμα 30 **3**.

γαλήνη 46 8.
Γαλιλαία 29 1.
* γάρ 26 7. 27 9. 28 11. 29 5, 6, 12. 32 4, 5. 33 6. 34 5, 10, **11**. 35 10. 36 3. 37 4, 9. 39 **6**. 41 9. 42 6. 43 1. 45 **10**. 47 4, 8, 9, 12. 48 2, 8, 12. 49 **6**, **8**.
* γαστήρ 28 7.
* γε 47 5.
* γεννάω 39 3. 34 12. 35 **1**. 50 11.
γέννημα 34 10.
* γέννησις 34 9.
γεωδής 45 1.
γεωργικός 31 9.
* γῆ 30 **10**. 31 1.
* γίγνομαι 28 10. 38 **2**, 6, 8. 46 1. 50 8.
* γιγνώσκω 32 8. 46 **5**. 50 9.
* γνήσιος 33 7. 40 5.
* γνώμη 48 4.
* γνωρίζω 40 **11**. 47 10.
* γνώσις 46 4.
* γνώστος 27 12.
* γοῦν 42 2.
* γραφή 49 12.
* γράφω 46 5. 47 4, 6, 12.
γυναικεῖος 37 9.
* γυνή 34 **11**. 49 6.

δαιτυμών 28 6.
δακρύω 35 2.
* δαπανητικός 31 7.
* δέ 27 **2**. 28 1. 29 10. 30

4, 9. 33 3. 34 12. 35 5. 36 3, 10, **13**. 37 2. 41 6. 42 1, 7. 44 9. 48 1, 11. 49 3.
* δείκνυμι 28 3. 29 6.
δέλτος 37 12.
δένδρον 32 12.
* δέομαι 41 5.
* δεσμός 27 5. 33 12.
* δεσπότης 33 10. 40 2, 7.
δεσποτικός 33 9.
* δεῦρο 26 4.
* δεύτερος 32 4. 37 11.
* δεῖ 37 9. δέον (τό) 31 13.
* δή 34 1.
* δημιουργός 29 6. 36 8. 41 12.
δημοσιεύω 28 4.
* διά 27 10. 28 2. 29 5. 31 13. 32 6, 10. 33 8. 34 8, **13**. 35 7, 9 10. 37 2 *bis*, 5. 38 7. 41 6. 42 10. 44 8. 46 8. 47 2. 49 5.
* διαγορεύω 27 11.
* διαγελάω 27 6.
διαζεύγνυμι 46 11.
διάθεσις 36 7.
* διαιρέω 44 7.
* διακονέω 27 2. 36 1.
διακονία 44 6.
δίανοια 43 4. 43 11. 47 1.
διανοίγω 29 4. 34 4.
διασάφιστος cf. ἀφή.
διαχαρακτηρίζω 29 18.
διδάσκαλος 40 7.
* δίδωμι 32 4. 50 **3**.
* διείργω 48 3.
διειδής 47 1.
διίπταμαι 45 12.
* δίκαιος 46 9.
διό 39 11.
δίς 42 2.
διψάω 30 11 *bis*.
* δόξα 38 **12**, **13**. 42 11, 43 2. 44 13. 45 8, 9. 48 5. 51 2.
* δύναμαι 47 11.
* δύναμις 35 6. 39 5. 43 7.

* ἑαυτοῦ 30 11. 32 6. 33 7. 35 12. 41 3. 44 7. 47 11. 48 2, 7.
ἐάω 47 9. 48 4.
* ἐγείρω 27 1. 34 2. 35 2.
ἔγερσις 28 2.
ἔγκαρπος 40 10.
ἐγκεντρίζω 40 9.
* ἔγω 30 3, **7**, 32 **7**, **8** *ter*. 33 **1**. 34 4. 35 2, **9**, **11**. **11**. 37 **6**, **8**. 38 3, 7. 39 7. 41 **1**. 43 2. 44 8. 46 **6**. 47 **5**, **7**, **12**. 49 **6**. 50 8.
* εἰ 30 1. 32 **7**. 45 3. 48 4.
εἴδησις 36 7.
* εἰμί 27 **1**, **3**. 28 1. 29 6 8. 30 **3**, **7**. 32 7. 33 1, **3**. 45 9. 36 2. 37 **8**, **13**. 38 **1**, **2**, **5**, 11. 39 **1**, 4, 8 *bis*,

13. 41 **1**. 42 9. 44 **6**. 48 4, 12.
* εἰρκτή 27 4.
εἰρηνικός 46 2.
* εἰς 26 4, 6. 27 **1**, 7. 28 2. 29 2. 30 **5**, **8**, **10**. 32 3. 34 8. 35 **1**. 36 **6**. 37 **9**. 38 10. 39 **12**. 41 9. 42 6. 44 7. 45 7. 45 8, 48, 5, 9. 49 **6**, **9**. 50 3.
* εἷς 33 **1**, **3**. 38 8 *bis*, **10**. 39 4. 40 1 *ter*, 5. 42 10. 44 6. 48 9. 50 8.
εἰσδέχομαι 36 8.
εἰσέρχομαι 28 13.
* εἴωθα 30 1.
* ἐκ 26 9. 27 **1**, 8, 11. 28 11. 29 11 *bis*. 31 4 *bis*, 11. 34 7. 35 2. 36 **12**, 41 11. 43 8. 10. 44 1, 12, 13. 45 **11**. 46 4. 50 10, 11 *bis*.
ἔκβασις 50 2.
* ἐκεῖ 46 3.
* ἐκεῖνος 28 5, 7, 8. 29 2, 10. 31 6.
ἐκκενόω 39 **12**.
* ἐκλέγω 45 **10**.
ἐκλύω 28 2.
ἐκμάσσω 44 12.
ἐκνίπτω 31 12.
* ἑκούσιος 39 11. 43 10.
ἑκουσίως 31 10.
ἐκπηδάω 27 5 (ms. ἐκπορθέω).
* ἐκπλήττω 44 4.
ἐκριζωτικός 31 9.
ἐκτελέω 50 6.
ἐκτρέφω 29 10.
ἐκτρέχω 39 **13**.
ἔλεος 30 10. 51 1.
ἔλευσις cf. ἔνωσις.
* ἐλπίς 41 4.
ἐμβλύζω 44 1.
ἐμβριμάομαι 35 5.
Ἐμμανουήλ 40 13.
ἔμος 30 **3**. 47 9.
ἐμπίμπλημι 34 11.
* ἐμφανίζω 32 6. 33 7. 35 7. 41 8. 47 12. 48 2.
ἐμφύσημα 31 2.
* ἔμψυχος 41 11. 42 7.
* ἐν 27 9. 28 5, 7, 9. 29 1, 4. 30 6 *bis*. 31 4. 32 2, **8**, **9**, 9, 10, 12. 33 8, 12, 13 *bis*. 34 9. 35 **11**. 36 6, 7, 9. 37 12. 38 **1**, **3**. 41 3, 10, 13. 42 2, 3, 4, 9, 10, 11. 43 1, 2. 46 10. 47 3, 6. 49 1, **9**. 50 **1**, **3**.
ἐνανθρωπέω 39 9. 48 5. 51 1.
ἐνανθρώπησις 43 13.
ἔνδοξος 27 9.
ἐνεργέω 44 1.
ἔνθα 46 **3**.
* ἔννοια 50 12.
ἑνόω 41 11.
ἐνοράω 44 1.
ἔντριτος 40 6.
ἐνυβρίζω 43 2.

ἕνωσις 48 8 (44 6 ms. ἔλευσις).
ἕξ 26 **10**.
* ἐξαγόρευσις 31 13.
ἐξαρκέω 45 9.
ἐξαρτύω 42 3.
ἐξελέγχω 49 2.
* ἑξῆς (τά) 26 7.
ἐξιστόω 42 5.
* ἐξουσία 43 3.
ἐξουσιαστικός 43 12.
ἑορτή 35 12.
ἔπαινος 45 7.
* ἐπανέρχομαι 33 2.
* ἐπανάγω 40 3.
* ἐπαναλύω 42 4.
ἐπάξιος 49 11.
* ἐπέχω 28 7.
* ἐπί 31 1, 2, 6. 33 2. 38 10. 40 3. 43 9. 44 10. 48 6, 7. 50 11.
* ἐπιγιγνώσκω 31 12. 32 12. 37 7, 10. 50 1.
ἐπιθύμητος 46 9.
ἐπικαρπία 49 11.
* ἐπικουρία 44 2.
ἐπιμελῶς 44 11.
ἐπιμέμφομαι 48 13.
ἐπιπηδάω 47 3.
ἐπιπνέω 37 4.
ἐπιποθέω 30 9.
ἐπισπάω 31 12.
* ἐπιστρέφω 30 12.
* ἐπιτελέω 43 10.
* ἐπιτυγχάνω 46 10.
* ἐπιφέρω 49 4.
* ἐπιχέω 44 10.
* ἐργασία 37 3. 41 15. 49 7.
* ἐργάζομαι 49 **6**.
* ἔργον 27 11. 28 1 *bis*. 32 6, **8**. 35 9. 45 6. 49 **6**. 50 6.
* ἔρχομαι 26 **10**. 30 **10**, 31 1, 2, 5. 34 **12**. 36 5. 37 **9**.
* ἐσθίω 33 8.
ἐσχατῶν (ἐπί) 50 11.
* ἑτέρωθι 32 11.
* ἔτι 41 4.
εὐαγγελίζω 26 4. 27 10.
* εὐαγγέλιον 26 5. 30 7. 49 **8**.
* εὐαγγελιστής 26 8. 27 9. 38 12. 49 5.
εὐδαίμων 46 7.
εὐδοκέω 48 2.
εὐειδής 29 9.
εὐεργεσία 49 3.
εὐεργετέω 30 2.
εὐθύβολος 37 7.
εὐκαιρία 46 10.
εὔκαιρος 29 2. 50 2.
* εὐκλεής 50 7.
* εὐλόγητος 38 10.
εὔπορος 28 11.
* εὐπρέπεια 42 11.
* εὑρετής 31 5.
* εὐσέβεια 37 1. 41 8. 42 5. 48 8.
* εὐσεβής 31 8. 40 4.

εὐτάραχος 46 9.
εὐτόνως 34 2.
εὐφραίνω 35 8, **11**.
εὐφροσύνη 26 6.
εὐωδής 44 9.
εὐωχέω 28 8. 29 3 *bis*.
εὐωχία 28 4, 5.
ἐφάλλομαι 33 12.
ἐφηδύνω 30 1.
* ἔχω 30 **8**. 34 **12**. 36 5. 44 5. 47 8.

* ζάω 28 9. 30 **12**. 34 8. 37 **6**. 38 **1**, **6**, 7, 12. 39 10. 41 4. 47 **5**.
ζωή 30 **8**. 34 8. 35 **9**. 37 7. 47 8. 51 2.
ζωηφόρος 44 11.
ζωοποιός 31 6.

* ἤ 29 7. 42 6.
ἡδονή 28 7.
Ἠλίας 46 4.
* ἥλιος 32 9 *bis*, 10.
* ἡμέρα 26 **10**.
* ἡμέτερος 30 9.
ἡνία 34 1.
* ἡρέμα 46 7.
ἥρεμος 46 7.
* Ἡσαΐας 39 7.
Ἡσαῦ 40 10.

* θάνατος 27 5, 6. 30 **12**. 31 11. 33 9. 34 1. 35 5. 44 3.
θαῦμα 28 4, 10. 29 12. 34 6. 35 12. 43 11.
* θαυμάζω 43 9.
* θαυματουργός 27 12.
* θεάομαι 38 **12**.
θεάρεστος 48 13.
* θεϊκός 45 1.
* θεῖος 29 5. 30 1. 31 2. 32 1. 34 4. 42 4. 45 12. 46 2, 4. 49 12.
θέλημα 28 11. 30 **3**, **4**, **6**, **7**.
θελητής 30 10.
θεογνωσία 31 7.
θεοδιδάκτως 37 11.
θεοδύναμος 32 6.
θεόκτιστος 42 8.
θεολογέω 37 12.
θεομυήτως 37 11.
* θέος 26 5. 27 12. 29 12. 31 13. 32 6. 37 **9**, 10 13. 38 2 *bis*, *6*, 7, 12. 39 3, 6, 9 *bis*. 40 1, 11, 12, 13. 41 **2**, 9, 12. 42 8, 9, 12. 43 1, 3. 44 2, 6. 45 9. 46 **6**, 10. 47 **1**, **6**, 10 *bis*. 48 1, 2, 5.
θεοτερπής 44 9.
* θεότης 39 11.
* θεοτόκος 41 11 (cf. f. 45 Syr.)
θεοφρόνως 37 12.
* θεράπων 40 5.
* θέρος 49 10.
* θεωρέω 30 **8**.

θεώρημα 45 12.
θησαυρός 44 2.
θλίψις 34 **13**.
* θνήσκω 27 1.
θνητός 44 3.
θρίξ 29 9. 36 **12**.
* θυγάτηρ 41 14. 42 5.
* θύρα 36 5.
θυσιαστήριον 44 10. 45 **3**, 5.

* Ἰακώβ 41 10, 13. 42 2. 46 9. 47 6. 48 1.
ἅμα 43 14.
* ἴδιος 31 1. 44 1.
* ἰδιότροπος 45 11.
ἰδέ 41 6.
* ἱέρευς 40 9.
* ἱερός 26 5. 34 5.
* Ἰησοῦς 26 10. 34 6. 36 **12**. 40 5. 48 9.
* ἵνα 30 **3**, **7**. 31 10. 32 **8**.
* Ἰουδαϊκός 38 8, 9.
* Ἰουδαῖος 32 2. 34 10. 40 8. 47 3.
Ἰούδας 48 13. 49 2.
ἰσοδύναμος 33 2. 39 2.
ἰσότιμος 33 1.
* Ἰωάννης 26 8. 34 5. 37 12. 38 1.
* Ἰώβ 36 4.

* καθάπερ 28 13. 32 12. 41 9.
* καθίστημι 27 12.
καθόλου 35 7.
καθόσον 41 15.
καθώς 30 2. 46 5.
* καί univ. 161 (14 e SS.)
* κακία 31 5.
* καλέω 34 7. 45 8.
καλλιέλαιος 40 10.
κάλος 40 3. 49 **6**.
καλῶς 27 4.
Κάνα 29 1.
* καρδία 26 9.
καρπός 32 12.
κάρπωμα 44 9.
κάρωσις 31 12.
* κατά 30 11. 31 9. 38 9. 45 3. 46 3. 48 3.
καταβιβάζω 29 7 (ms. -κρι-βάζω).
καταντάω 46 3.
καταδουλόω 31 4.
* κατακαλύνω 27 10.
κατακοσμέω 45 5.
καταμανθάνω 42 12.
κατανοέω 42 11. 44 3. 47 10.
καταπαύω 46 8.
κατασπλαγχνίζομαι 35 3.
καταστέφω 49 12.
καταφιλέω 44 12.
κατέχω 35 5, 6.
κέλλιον 47 1.
κεράννυμι 44 5.
* κεφαλή 34 4. 44 13.
* κηρύττω 40 13. 49 **8**.
κλέπτης 49 2.
κλῆσις 29 5.

κόπος 49 **5**.
κορυφαῖος 37 5.
κορωνίς 26 7.
* κόσμος 35 **1**, 37 **9**, 49 **9**.
* κράζω 30 9.
κράσπεδον 43 14.
* κρατέω 47 2.
* κράτος 43 9.
κριτήριον 43 5.
κτίζω 39 4.
κτίσις 39 13.
κτιστής 37 10.
κυριεύω 50 5.
* Κύριος 26 10. 28 3. 32 2. 33 6. 34 2. 35 1. 36 8. 38 **10**. 39 **7**. 40 1. 41 **6**. 42 10. 45 5. 46 **5**. 47 **5**. 48 9. 50 5, 9.
κυριότης 43 12.
κωλύω 48 3.

* Λάζαρος 27 **1**, **2**. 28 2, 6. 32 2. 33 **3**. 34 7. 35 2. 41 3. 45 8.
* λαλέω 49 **9**.
* λαμβάνω 33 7. 36 **10**. 41 8.
* λαμπρός 38 5.
λαμπρότης 45 1.
* λέγω 30 10. 34 1, 4. 39 **7**, 11. 41 5. 45 4. 46 11.
λειμών 45 12.
λειτουργέω 44 9.
λειτουργικός 39 5.
* λελῃθότως 36 6.
λεπτός 46 **3**.
λεχώ 34 11 (ms. λογχοῦσι).
* λίθος 41 9. 42 6, 7.
λιμήν 46 8.
λίτρα 36 **11**.
λογισμός 46 12.
* Λόγος 26 7. 34 8. 38 **1** *bis*, **2** *bis*, 6, 7. 42 13.
λόγος 40 3. 43 11 *bis*. 45 5. 47 3, 9. 51 1.
λόγχη 46 9.
λύπη 34 **12**.
* λύω 33 13.
λώβη 29 5.
Λώτ 36 6.

μάθησις 50 6.
μαθητής 33 7.
μαθήτρια 35 12.
μακαρισμός 47 8. 51 3.
* μάλιστα 29 1.
* μανθάνω 42 7. 50 1.
Μάρθα 27 **2**. 36 3, 9. 37 2, 4, 11, 13. 41 1. 45 7.
* Μαρία 36 10. 37 2. 41 6. 45 9, **10**, 11. 46 11. 48 5. 49 11.
* μαρμαρυγή 45 2.
Ματθαῖος 49 5.
μεγαλοπρεπής 33 4. 43 3.
* μέγας 28 1. 29 7. 35 6.
μειόω 43 6.
μέλισσα 45 12.
* μέλλω 35 2. 50 6.

μέλος 29 6.
* μέν 30 5. 35 2. 36 1, 3. 36 9. 37 2. 41 15. 44 8. 47 5.
μένω 40 10.
μερίς 45 **10**.
* μέρος 42 5.
* μέσος 29 2 μέσον (εἰς) 27 7.
* μετά 33 6. 42 4. 44 3. 50 8.
μεταλαμβάνω 29 4.
μετανάστις 46 1.
μέτοικος 46 1.
* μή 30 11. 47 4. 48 4, 11.
* μηδείς 50 5.
μιγάς 46 12.
μικρός 29 7.
μίμημα 41 13.
* μνήμη 49 1.
* μνημονεύω 34 **13**.
μνημόσυνος 46 10. 49 **10**.
* μονογενής 38 11, 13. 39 1.
μονογενῶς 37 12.
* μόνος 48 7, 11. 39 2. 41 13. 42 7.
μύρος 36 11, **12**, 12. 37 1. 39 **11**, **12**. 41 9.
μυστήριον 26 9. 48 8.
μύω 46 8.
* Μωϋσῆς 45 3.

* ναί 34 6 (45 6 ms. καί).
* ναός 41 12. 42 8. 44 11. 48 7.
νάρδος 50 **3** (36 11 ms. omisit).
* νεκρός 27 1. 44 2.
νεοπαγής 34 9.
νέος 34 7, 9.
νεῦσις 31 14.
νικάω 38 10. 45 6.
* νόμος 33 9. 34 10. 39 8. 47 6.
* νοῦς 47 1.
* νῦν 33 9.

ξένιον 28 6.
ξενίζω 36 7. 48 11.
* ξένος 48 11, 12.

* ὁ δέ 35 12. 42 1. 44 9. 49 3.
ὁδηγός 26 7.
* ὅθεν 36 6. 44 5.
* οἶδα 29 12 *bis*. 48 2. 50 5.
* οἰκουμένη (ἡ) 28 4.
* οἰκεῖος 27 11. 35 6. 39 10, 11. 41 8. 44 13.
οἰκειότης 41 14.
οἰκέτης 50 4.
οἰκία 36 **13**. 37 1.
* οἶκος 41 9.
οἰνοχοΐα 20 1.
* ὅλος 49 9.
ὁ μέν 36 1. 41 15. 44 8.
ὄμνυμι 30 11.
ὁμοιόω 47 **13**.
* ὁμολογέω 37 10, 11. 40 12. 42 10.
ὁμολογία 36 4. 37 2. 41 7. 45 7. 48 10.

* ὁμοούσιος 32 10. 39 2. 40 8.
ὁμόπιστος 44 7.
ὁμόπνοια 45 6.
ὁμότιμος 39 2.
ὁμόψυχος 44 7.
* ὄνομα 27 8. 39 **12**.
* ὅπου 27 **1**. 49 **8**.
* ὀπτασία 42 4.
ὅρασις 47 8, **12**.
* ὁρατῶς 35 6.
* ὁράω 32 **11** *bis*. 35 4. 41 10. 42 11. 47 **4**, **6**. 48 1 *bis*, 2 *bis*. 48 5.
ὀροφή 36 8.
* ὅς 27 1. 28 5, 7, 9. 29 4. 31 1, 3, 4. 34 7. 41 **6**, 6. 46 4, 8. 49 **9**. 50 8.
* ὀσμή 29 4. 36 **12** *bis*. 50 3.
* ὅσπερ 29 7.
ὅστις 45 **10**.
ὅταν 34 **12** *bis*.
* ὅτι 30 1, 2. 32 **8**. 34 **12**, **13**. 35 9. 37 **8**. 41 **1**. 46 5, **6**. 47 6. 51 2.
* οὐ 27 9. 29 4. 32 4, **7**. 36 6. 38 5, 8 *bis*. 39 4, **6**, 8, 9 10. 40 8 *bis*, 9 *bis*. 41 9, 12. 42 7. 43 1, 2, 4, 6. 44 11, 13. 45 **10**. 48 1, 4.
οὔ 50 **3**.
* οὐδέ 27 11. 29 5, 7. 36 **6**. 42 4.
* οὐδείς 40 7. 42 6. 47 **4**.
οὐκέτι 34 13.
* οὖν 27 **2**. 47 5.
* οὐσία 47 9. 50 11.
* οὔτε 47 8, 9. 48 4.
* οὗτος 26 6. 27 8. 28 3. 30 1, **7**. 32 1. 33 8, 10. 35, 8, 10. 36 10. 37 4, 5. 38 10. 40 7. 41 3 *bis*. 42 2, 5, 7. 44 11. 45 6 *bis*. 47 8. 49, 2, 5, **8**, **9**.
* οὕτω 31 12. 33 5. 35 1. 41 13. 42 5. 47 8. 48 5.
ὀφθαλμός 30 1. 33 8. 43 1, 3.

* πάθος 31 4.
* παιδεύω 43 12.
παιδίον 34 **13**.
* παῖς 29 4.
πάλαι 36 6.
* παλαιός 34 7.
* πάλιν 40 3.
πάμφορος 26 9.
πανάρετος 29 11.
πανδαισία 29 3.
* πανταχοῦ 41 5.
παντόθεν 29 8.
* παντοδύναμος 34 8.
* παρά 30 **2**. 31 3, 8. 35 10. 38 13. 39 13. 45 9, 12. 48 12. 51 1.
* παράγω 27 7.
* παράδεισος 29 3.
* παράδοξος 28 5, 7, 8.
παρακοή 31 11.
παρατρέχω 27 8.

παρέγγραπτος 36 9.
* πάρειμι 41 5.
παρέργως 44 11.
* παρέχω 32 3. 49 6.
παρθένος 41 11. 50 12.
παρρησιάζω 43 7.
* πᾶς 27 7, 11. 28 11. 30 **7**. 38 10. 39 13. 40 11. 45 **3**, 6. 47 11. 50 8.
πάσχα 26 10.
* Πατήρ 30 4, 6, **7**. 32 **8**, **9**, **12**. 33 1. 38 **13**. 39 3. 40 2. 50 10. 51 2.
πατριάρχης 41 15.
Παῦλος 38 9.
πεδάω 27 5. 33 13.
πέμπω 30 **3**.
πενιχρός 28 13.
* περί 45 4.
περιβόλαιον 43 6. 44 12.
περιδράσσομαι 34 5.
* περιουσία 45 9.
* περισσῶς 43 9.
* περιστερά 46 6.
* περιτίθημι 44 13.
Πέτρος 36 4. 37 4, 10 13.
πηγάζω 46 4.
πηγή 28 12.
πηλός 33 11.
* πιστεύω 30 8. 32 4, 7, **8**. 37 **6**, **8**. 41 **1**.
πιστικός 36 **11**.
* πίστις 30 6. 32 3. 37 5. 40 10. 41 4, 7, 15.
πιστοποιέω 35 8.
* πιστός 26 6. 40 4.
πίστωσις 33 4.
πίμπλημι 36 **12**.
πλάξ 34 5.
πλάνη 38 5.
* πλάσσω 31 1.
πλαστουργός 33 11.
* πλέον 42 6.
πλέω 41 15.
πληθύνω 47 **12**.
πλήρης 38 **13**.
* πληρόω 37 2. 49 12.
* πλούσια (τά) 28 13.
πνέω 37 1.
* Πνεῦμα (Ἅγ.) 30 6. 39 2. 40 2. 51 3.
πνευματικός 28 6.
ποδηγέω 43 9.
πόθος 44 6.
* ποιέω 26 7. 27 **2**. 28 4. 30 **3**. 33 3. 35 8. 42 2. 49 9.
ποῖος 45 5.
πολλάκις 46 11.
* πολλῷ 41 14.
πολύτιμος 36 11.
* πορρωτάτω 46 11.
* που 32 7. 35 10.
πούς 36 **12**, **13**.
* πράγμα 46 5.
* πράττω 41 7.
* πρέπω 28 11. 46 2.
πρεπόντως 29 10.

πρέσβυς 39 **6**.
πρό 26 **10**. 27 4. 50 9.
* προαναφωνέω 35 10.
προβολή 40 11.
προδότης 48 13.
πρόθεσις 49 1, 11.
προκαταλαμβάνω 49 12.
* πρόκειμαι 28 6. 38 2.
προμαρτυρέω 31 11.
προμηνύω 50 4.
* πρός 26 7. 31 13. 32 2. 33 4. 34 4. 38 **2**. 41 1, 13. 42 3. 43 2, 7. 44 8. 46 2, 7. 47 7. 49 1.
* προσάγω 44 10.
* προσέχω 38 4.
προσκομίζω 36 2. 50 7.
* προσκυνέω 40 1. 42 1, 10. 44 2. 50 9.
προσοικειόω 31 14.
πρόσταγμα 33 9. 34 9.
πρόσταξις 29 6.
* προστίθημι 26 6. 28 13.
* πρόσωπον 27 9. 47 5, 7 *bis*.
* προφητεία 50 1.
* προφήτης 35 10. 46 8. 47 **13**. 50 1.
προχρηματίζω 50 7.
πρώϊμον 28 5.
* πρῶτον 37 10.
* πρωτοτόκος 39 1.
πτέρυξ 46 7.
πτωχεία 43 10.
πτωχός 28 12.
* πῦρ 30 **10**. 31 **1**, 2, 5, 6, 7. 32 1.
* πως 36 3. 46 12.

ῥάδιον 47 11.
* ῥοίζημα 34 2.

Σαδδουκαῖοι 40 9.
σάλπιγξ 26 6.
σαρκόω 51 1.
σάρκωσις 39 10.
σάρξ 38 **2**, 7, 8. 42 12. 43 6. 47 2.
* σαφῶς 30 1.
* σημεῖον 32 4. 35 7. 43 8.
σκάνδαλον 40 9.
* σκηνόω 38 **3**.
* σκία 42 1.
σκοπός 27 8.
σκότος 33 12. 38 5.
* σκυθρωπάζω 35 4.
σμικρύνω 43 1.
* Σολομών 50 2.
σός 47 6, 8.
* σοφία 26 9.
σπάργανον 27 6. 34 1.
σπάρτιον 40 7.
σπένδω 48 7.
* σπέρμα 31 8.
σπονδή 48 7.
σπορά 49 10.
σπουδή 44 10.
στέγη 28 12.
στέφανος 44 13. 45 7.

στοργή 44 5.
στῆλη 46 10.
* σύ 34 4, 5. 37 **8**, **13**. 38 **5**, 9, 11. 39 1, 4 *bis*, 5, 8, **12**, **13**, 13. 41 **1**. 45 7, 8, 9. 48 11.
συγκατάβασις 43 7. 44 8.
σύγκειμαι 45 1.
σύγκλυς 46 12.
συγχαίρω 33 13.
σύμπνοια 40 4.
συμπροσκύνητος 48 6.
* συμφώνως 41 8.
σύν 39 2. 40 2. 42 9. 51 2.
συναΐδιος 39 3. 50 9.
συνανάκειμαι 33 11. 34 6, 8. 34 11.
συνανακλίνω 35 8.
συνανάκλισις 43 4.
συναναρχως 50 10.
συναπάγω 31 10.
συνδειπνέω 28 3. 33 10.
συνδιατριβή 27 9. 44 3.
συνδοξάζω 30 5.
συνεορτάζω 33 12.
συνέρχομαι 35 4.
συνεσθίω 27 7.
συνεστιάω 34 3.
συνεστίασις 27 10.
συνευφραίνομαι 33 11.
συνθάπτω 41 3.
συνίημι 50 4.
συνικετεύω 41 4.
συσχηματισμός 41 4.
* σφοδρός 43 12.
σχολάζω 46 **5**.
σῴζω 32 3. 33 5. 39 **7** *bis*. 47 **7**.
* σωτήρ 30 2. 31 1, 2, 6. 36 1.
* σωτηρία 30 4 *bis*, 9. 32 2, 5.
σωτήριος 33 6.

* ταπεινός 43 4.
ταχύνω 49 11.
* τε 29 3, 10, 12. 39 2 3. 41 7. 42 2, 3. 46 4. 47 1. 50 10 *bis*.
* τελέω 49 3.
* τέλειος 44 7.
τηλικοῦτος 36 9 *bis*.
* τι 26 6. 45 4. 49 1, 5.
* τίς 29 7. 45 4. 48 11.
* τίκτω 26 **12**.
τιμάω 31 3.
τίμιος 35 12.
τίτθη 34 9.
τμητικός 31 8.
* τοι 28 3.
* τοιγαροῦν 29 10. 48 1.
* τοίνυν 45 3.
* τοιοῦτος 38 9. 49 1, 7.
* τότε 41 1.
τουτέστι 32 9. 39 9. 48 7. 50 11.
τράπεζα 28 10.
τραπεζοποιέω 28 9.
τραχύνω 46 12.

Τριάς 40 6. 48 9.
* τρίτον 37 12.
τρόμος 43 6.
* τροπαῖος 27 6.
τροφή 28 6.
τρόφιμος 27 4.
* τυγχάνω 51 1.
* τύπος 42 6.
τυπόω 42 1.
τυφλός 48 13.
* τύφλωσις 47 3.

* Υἱός 30 4, **8**. 40 1 37 **8**, **13**. 38 **6**, **7**, 11. 39 5. 40 **1**, 13. 41 **2**.
ὑλακή 40 9.
Ὕλη 45 1.
* ὑπάρχω 30 5.
* ὑπέρ 41 5. 43 10. 50 12.
ὑπερβαίνω 41 14.
ὑπερβάλλω 44 4.
ὑπερδεικνύω 33 2.
ὑπεροχή 43 5.
* ὑπό 28 12. 36 8. 39 4. 49 12. 50 4.
ὑποδέχομαι 29 11, 12.
ὑποδοχή 36 2.
ὑποφρίττω 43 13.
* ὑψίστοις (ἐν) 30 6.

* φαίνω 29 4. 42 2. 43 8.
Φαρισαῖοι 40 8.
* φέρω 48 4.
* φεύγω 38 4.
* φημί 26 8. 29 10. 30 7. 32 7. 33 3. 34 6. 38 5, 12. 39 7. 41 1. 45 10. 47 4. 49 5.
φθάρτος 45 1.
* φθείρω 35 4.
* φθόνος 42 3.
* φθορά 28 2, 9. 29 4. 34 8.
φιλάνθρωπος 43 13.
φιλέω 41 **4**.
φιλήσυχος 45 11.
φιλοθεΐα 36 2.
φιλόθεος 49 3.
φιλοικτίρμων 35 3.
φιλόξενος 36 3, 5.
φιλόπτωχος 36 3.
* φίλος 40 5. 45 8.
φιλόχριστος 36 4.
φόβος 43 6. 44 5.
φόνος 42 3.
φορά 43 11.
φύρω 46 1.
* φυσικῶς 39 5.
* φύσις 31 8, 9. 33 8, 9. 35 3. 37 10. 44 12.
φυτουργικός 31 9.
φωνέω 35 5.
* φωνή 37 7.
* φῶς 33 12.
* φωτίζω 43 11.
φωτισμός 38 4.
φωτιστικός 31 6. 32 1.

χαρά 34 11, **13**.

χαρίζομαι 27 11.
* χάρις 37 4. 38 **13**. 50 1.
χαρμονή 28 8.
χείρ 31 1. 47 **13**.
χορηγός 37 7.
* χράω 37 7.
χρησμός 46 3.
* χριστιανός 47 4.
* Χριστός 28 1. 37 **8**, **13**. 38 **5**, 5, 8, 9, 11. 39 4, 8 *bis*. 39 9 *bis*, 13. 40 5, 12. 41 **2**. 45 7, 8. 48 9.
* χρίω 39 10. 41 9.
χωνεύω 28 2.
* χωρέω 48 4.
* χωρίον 26 9.

* ψεύδομαι 48 1.
ψηλαφάω 42 1, 8, 11.
* ψῆφος 45 9. 49 2. 50 8.
ψιλός 38 5.
* ψυχή 28 8. 47 **7**.

* ὦ 34 4. 40 4. 47 5. 48 11.
* ὥρα 34 **12**.
* ὡς 28 5, 11. 29 2. 30 6, **12**. 32 2, 7, 9, 10. 35 8. 36 3, 4 *bis*, 6. 38 **13**. 39 7. 40 1 *ter*. 41 14. 44 9, 10. 47 12. 48 2, 3. 49 2, 3. 50 3.
ὥσει 34 9. 46 10.
* ὥσπερ 31 10.
* ὥστε 39 8.

III

Index fragmentorum Eustathii

(*Numerus ordinem fragment. designat*).

Ἀλλὰ μὴν ἡ τοῦ	in Ps. 15	7
Ἀλλ' ἐπειδὴ σαφῶς	περὶ ψυχῆς	46
Ἀλλ' οἱ παράδοξοι	contra Arianos	61
Ἀλλ' ὥσπερ ἐκ τῆς	in Prou. VIII, 22	20
Ἀμέλει καὶ τὸ τοῦ	περὶ ψυχῆς	48
Ἀμήτορά που καί	in Melchisedech	31

Ἀρχὴ γὰρ τῶν	in Prou. VIII, 22	33
Αὐτὸς ἄρ' οὗτος	in Ps. 92.	12
Βαδιοῦμαι ἐντεῦθεν	in Prou. VIII, 22	18
Διὰ τί δὲ περί	περὶ ψυχῆς	55
Διὰ τοῦ οἰνοῦ	in Prou. IX, 5	37
Δι' ὀλίγων δέ ἐστι	περὶ ψυχῆς	58
Δόξαν δὲ ἐπίκτητον	εἰς τοὺς ἀναβάθμους	15
Εἰ γὰρ ἀσώματος	in Prou. VIII, 22	29
Εἰ γὰρ κτιστὸς οὐκ	contra Arianos	63
Εἰ γὰρ τὰς εὐχάς	anepigraphus	84
Εἰ δὲ δὴ καί	in Prou. VIII, 22	31
Εἰ δὲ διὰ τῆς	περὶ ψυχῆς	56
Εἰ δὲ τῆς παρθενικῆς	in Prou. VIII, 22	27
Εἰ δ' ὁ ἥλιος	»	38
Εἰ μὲν οὖν ἀρχήν	»	19
Εἴποι τις ἄν	in Melchis. cf. Addenda	
Ἐνέργεια φυσική	ex serm. catech.	81
Ἐντεῦθεν τοίνυν	εἰς τὴν στηλογραφίαν	13
Ἐξαπέστειλεν ὁ θεός	in Ps. 15	7
Ἡμεῖς δὲ κεκαλυμμένῳ	In Samaritan.	45[2]
Θέλησίς ἐστι φυσική	περὶ ψυχῆς	52
Ἰστέον ὅτι πολλά	anepigraphus	5
Καὶ μὴν εἴ τις	»	54
Κατά τινα νομοθετικήν	περὶ ἑβραίσμου	41
Κοινόν σώματος	περὶ ψυχῆς	51
Κύριον δὲ τῆς δόξης	in Prou. VIII, 22	24
Ναὸς γὰρ κυρίως	in Prou. VIII, 22	25
Ὁ ἄνθρωπος γάρ	»	23
Ὁ δὲ πατριαρχής	anepigraphus	6
Ὁ θεὸς τὰ πάντα	περὶ ψυχῆς	50
Οἱ δὲ φθόνῳ	εἰς τοὺς ἀναβάθμους	16
Ὁ μὲν γὰρ στρατηγός	in Prou. XVI, 32	38
Ὁπηνίκα οὖν τόν	in Prou. VIII, 22	26
Ὅτι δὲ τὸ σῶμα	»	22

Ὅτι ἓν τέλος	in Eccles. II, 17	40[2]
Ὅτι μὲν οὐκ εἰσίν	περὶ ψυχῆς	47
Οὐ γὰρ εἶπεν	in Prou. VIII, 22	21
Οὐ γὰρ ταὐτον	περὶ ψυχῆς	57
Οὐ γενεαλογεῖται	in Melchisedech	3[2]
Οὐδεὶς αἱρεῖ	in Prou. VIII, 22	30
Οὐ μόνον περὶ	in Prou. XXIII, 13	39
Οὐ νομῶν καί	περὶ ψυχῆς	49
Οὗτος μὲν δή	in Prou. VIII, 22	32
Πᾶν τὴν ἀρχήν	contra Arianos	64
Περάς γοῦν ὁ προφητής	in Ps. 92.	10
Πνεῦμα τὴν ψυχήν	in Eccles. II, 17.	40[1]
Πρόδηλον οὖν εἴπερ	in Ps. 92.	12
Πρὸ μὲν τοῦ παθοῦς	περὶ ψυχῆς	59
Ῥουβὴν καὶ Ἰούδας	in Ioseph	4[2]
Σοφίαν ἐνταῦθα	in Prou. III, 13-15	17
Σύμφωνα δὲ τούτοις	περὶ ψυχῆς	60
Τὸ δὲ ὅτι θεός	contra Arianos	62
Τὸ μὴ μόνον	anepigraphus	82
Ὑποτάττει καὶ μᾶλλον	in Io. com. cap. 26	42

Aliud est enim	contra Photinum	80[2]
Contemplandum autem	» Arianos	68
Cum uidisset	de Tentatione	45
Deus Verbum eamdem	contra Arianos	70
Dicamus inquit	»	65
Dum sederit Filius	»	66
Et iterum cum dicitur	»	76
Hac enim ambo	in Ps. 92	9
Haereticis ad nos	(canon)	85
Homo autem Deum	contra Arianos	78

Melchisedech hominem	in Melchisedech	3[3]	64
Melchisedech imaginem	»	2	
Mira res nondum	in Ioseph	4[1]	64
Multis enim modis	in Hexaemeron?	1	
Non enim qui	contra Arianos	69	
Omnia mihi tradita	»	67	
Prorsus et sine dubio	(canon)	86	
Pudore manifesto	In Io. I, 14	43	
Puto autem nec	contra Arianos	72	
Quando igitur	in Prou. VIII, 22 (?)	34	
Quapropter congruas	contra Arianos	75	
Quid mirum uel	in Prou. VIII, 22	35	
Quocirca aliud	contra Arianos	77	
Quoniam nec dicere	»	74	
Sed potestatis.	»	71	
Si enim in Christo	»	73	
Si igitur nobis	in Prou. VIII, 22	36	
Si nomen Deus	contra Photinum	80[1]	
Si quis dixerit	Anepigraphus	82	
When he had	Contra Photinum	79	
Verum humana dixit	In Io. I, 14	44	

IV

Index fragmentorum Flauiani

Ἀκούσατε τοῦ λέγοντος	in Luc. IV, 18	3
Διὰ τοῦτο καί	in Io. V, 23	5
Ἔδειξεν γὰρ ἑαυτόν	in Lucam	1
Ἐν πᾶσιν ἡμῖν	in Pascha	8

Μὴ τοίνυν νόει	in S. Io. Bapt.	2
Οὐκ εἰς σάρκα	in Io. I, 14	4
Τίς ὡς ἀληθῶς	in Theophania	6
Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς	in Iudam trad.	7

VIDI AC PERLEGI,
Die III mens. Aug. ann. MCMIV,
Facultatis Litterarum in Universitate Parisiensi,
Decanus,
A. CROISET.

TYPIS MANDETUR,
Academiae Parisiensis Rector,
Pour le Vice-Recteur,
L'Inspecteur d'Académie,
L. BOMPARD.

ABBEVILLE. — IMPRIMERIE F. PAILLART.

208.33
Eu 79C
33075

EUSTATHIUS, Sotus.
AUTHOR

In Lazarum Mariam et Martham
TITLE Homilia Christologica
ed. Cavallera, Ferdinandus

DATE LOANED	BORROWER'S NAME
	STORAGE - CBED

33075